

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**KOLOMBİYA'DAKİ BARIŞ SÜRECİNİN
RADİKAL DEMOKRASİ TEORİSİYLE ANALİZİ**

Merve KALINBACAK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KOLOMBİYA'DAKİ BARIŞ SÜRECİNİN
RADİKAL DEMOKRASİ TEORİSİYLE ANALİZİ

Merve KALINBACAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

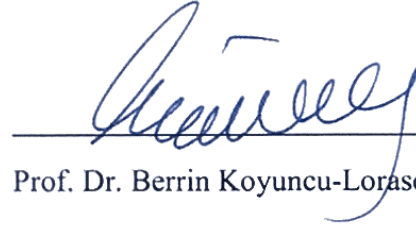
Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Merve KALINBACAK tarafından hazırlanan “Kolombiya’deki Barış Sürecinin Radikal Demokrasi Teorisiyle Analizi” başlıklı bu çalışma, 18.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisan Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Funda Gençoğlu-Onbaşı (Başkan)

Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı (Danışman)

Doç. Dr. Ruhtan Yalçiner (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

18/09/2019

Merve KALINBACAK

I **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”**

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.
* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Merve KALINBACAK

TEŞEKKÜR

Hem lisans hem yüksek lisans dönemimde sabrını, yardımlarını ve tecrübesini benden esirgemeyen tez danışmanım Sayın Berrin Koyuncu Lorasdağı'na bu süreçte yanımda olup beni teşvik ettiği için teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tezin konusunun oluşmasında Kolombiya'nın güzel ve neşeli insanlarının, mükemmel doğasının ve tabii acı tarihinin bende bıraktığı etki çok büyük oldu. Kolombiya'nın hayatıma kattığı her türlü ilham için şükür doluyum. Ayrıca Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Bogota Program Koordinasyon Ofisinde yaptığım görev boyunca yanımda olan tüm ofis personeline tezime olan katkıları için müteşekkirim.

Benim için oldukça yorucu ve zor geçen tez yazım aşamasında benden sabrını, desteğini ve sevgisini eksik etmeyen dostlarıma ve iş arkadaşlarıma; eğitim hayatım boyunca karşıma çıkan fırsatları değerlendirmeme imkân tanıyan, yanımda olan ve her adımda başarabileceğime inanan sevgili aileme ne kadar teşekkür etsem az.

ÖZET

KALINBACAK, Merve. Kolombiya'daki Barış Sürecinin Radikal Demokrasi Teorisiyle Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Kolombiya'da yarım yüzyıldır süren iç savaş ve güvensizlik ortamı, Kolombiya Hükümeti ile savaşın ana karakteri olan Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) adlı örgüt arasında 24 Kasım 2016 tarihinde imzalanan barış anlaşması ile sona ermiştir. Yarım yüzyıllık düşmanlığı bitiren bu anlaşma sürecinde yaşanan demokratik açılımlar ve dost-düşman (friend/enemy) ilişkisinin rakip ilişkisine dönüştürülerek politik alana çekilmesi yönündeki çalışmalar bu süreci siyaset bilimi ve demokrasi çalışmaları literatürü açısından önemli bir noktaya taşımıştır. Diğer yandan bu anlaşma süreci sadece FARC ile barışmayı kapsamayıp, ülkede antagonizmalara sebep olan tüm unsurları agonizmaya çağıran topyekûn bir demokratik dönüşüm süreci olması nedeniyle de ön plana çıkmaktadır.

Bu tezin amacı Kolombiya'da yaşanan çatışma ve anlaşma sürecini Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un radikal demokrasi teorisine ait kavramları kullanarak analiz etmektir. Çalışma, bu teorinin ortaya koyduğu antagonizma, agonizma, dost-düşman, eklemlenme, söylem, kolektif kimlik, eşdeğerlik zinciri, özne konumları gibi kavramları kullanarak Kolombiya'daki çatışma ve çatışma sonrası dönüşüm sürecinin radikal demokratik potansiyelini anlamayı amaçlamıştır. Mouffe'un yaptığı siyasal ve siyaset ayırımından yola çıkarak öncelikle Kolombiya'daki tarihsel arka plan incelenmiş sonrasında anlaşma sürecine ait yasal düzenlemeler ele alınmıştır. Tezin temel argümanı Kolombiya'da toplumsal antagonizmaların agonizme dönüşmesi için gerekli potansiyelin var olduğu ancak toplumsal bütünlüğün sağlanamamasının hasım politikasına geçiş için büyük bir engel oluşturduğudur. Kolombiya'da son barış süreci ile yaşanan radikal demokratik dönüşüm hamlelerinin toplumsal antagonizmaları tekrar tetiklediği görülmüştür. Toplumun kapanımsızlığı dolayısı ile radikal demokrasinin ontolojik ve pratik önermeleri arasında liberal demokraside olduğu varsayılan paradoksa benzer bir paradoksun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: radikal demokrasi, Kolombiya, FARC, terör, barış süreci

ABSTRACT

KALINBACAK, Merve. Analysis of Colombian Peace Process by the Theory of Radical Democracy, Master's Thesis, Ankara, 2019.

The peace settlement on 26 November 2016 – in between the Colombia Government and Revolutionary Armed Forces of Colombia (hereafter, FARC), overcame the half-century civil war and insecurity environment in Colombia. Thanks to the democratic discourse and efforts to transform the friend-enemy relationship into the rival relationship, the peace process has gained importance in terms of political science and democracy. Furthermore, the peace process not only comprises the peace with FARC but also refers to a comprehensive democratic transformation which calls all the elements to cause antagonisms in the country to agonism.

This thesis aims to analyze the conflict and peace processes in Colombia relied on radical democracy theory of Ernesto Laclau and Chantal Mouffe. This study pays particular attention to the radical democratic potential of the conflict and post-conflict transformation process in Colombia consisted on the terms such as antagonism, agonism, friend-enemy, articulation, discourse, collective identity, chain of equivalence, subject positions put forward by this theory. The first chapter puts forth a historical background in Colombia based on Mouffe's conceptual distinction between 'political' and 'politics'. Afterward, legal regulations of the peace process will be detailed. The thesis discusses the argument that Colombia has the potential for transforming social antagonisms to agonism. Yet, the failure to ensure social cohesion constitutes a major obstacle to the transition to adversary politics. It can be observed that the radical democratic transformation based on the peace process in Colombia triggered social antagonism. This study upholds that there is a corresponding paradox to the paradox which is assumed to be in liberal democracy among the ontological and practical propositions of radical democracy because of the incompleteness of society.

Keywords: radical democracy, Colombia, FARC, terror, peace proces

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: SİYASAL VE SİYASET BOYUTLARIYLA RADİKAL DEMOKRASİ.....	16
1.1. TOPLUMSAL BÜTÜNLÜĞÜN OLANAKSIZLIĞI.....	19
1.2. AGONİSTİK SİYASET	27
2. BÖLÜM: KOLOMBİYA'DA ÇATIŞMA TARİHİ: TOPLUMSAL ANTAGONİZMALAR.....	34
2.1. TOPLUMSAL BÖLÜNMENİN TARİHİ TEMELLERİ	35
2.2. EKLEMLENME ALANI OLARAK FARC VE DERİNLEŞEN ANTAGONİZMA ORTAMI	44
2.3. MÜZAKERECİ BARIŞ DENEMELERİ VE ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ	50
2.4. İDEOLOJİ VE SÖYLEM BAĞLAMINDA FARC VE SAVAŞIN DİĞER AKTÖRLERİ	55
3. BÖLÜM: ANLAŞMA VE ÖTESİ: RADİKAL DEMOKRATİK BİR DENEME	64

3.1. RADİKAL DEMOKRATİK MÜZAKERE SÜRECİ VE HALK OYLAMASI.....	65
3.2. KOLOMBİYA'DA AGONİSTİK SİYASET OLANAĞI	76
3.2.1. Geçiş Adalet Sistemi	78
3.2.2. FARC ve Muhalefetin Siyasete Katılımı	81
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA	95
EK 1: TEZ ORJİNALLİK RAPORU	101
Ek 2 : ETİK KURUL RAPORU	103

GİRİŞ

Latin Amerika'nın en eski demokrasi olarak anılan Kolombiya'da yarım yüzyıldan fazla süren, yaklaşık 220 bin insanın can verdiği ve 5 milyon insanın savaş mağduru olduğu iç savaş dönemi, hükümet ile savaşın ana aktörü olan Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC)¹ adlı isyancı örgüt arasında 26 Eylül 2016 tarihinde imzalanan barış anlaşması² ile sona ermiştir.

Yarım yüzyıllık düşmanlığı bitiren bu anlaşma sürecinde benimsenen iki temel hedef süreci benzer iç savaş örneklerinden ayırarak ön plana çıkarmaktadır. Bu süreçte çatışmanın çözümü için devlet FARC'la uzlaşmaya çalışmak yerine yaptığı demokratik açılımlarla çatışmanın yönünü politik alana kaydırmıştır. Anlaşmanın diğer bir önemli özelliği ise yeni demokratik stratejinin sadece FARC ile barışmayı kapsamayıp, ülkede antagonizmalara sebep olmuş ve olabilecek tüm unsurları agonizmaya çağıran topyekûn bir çözüm süreci olmasıdır. Anlaşma metninin geneli taşırayı düşman olmaktan çıkaran, muhalefetin önünü açan, ülke tarihi boyunca süren sosyal ve ekonomik adaletsizliğin sonunu getirmeye yönelik, bunu yaparken savaş mağdurlarının haklarını da gözetmeyi garanti eden bir yapıya sahiptir. Dolayısı ile Kolombiya'daki anlaşma süreci çatışmacı kuramlar kullanılarak da açıklanabilecek bir çözüm sürecidir.

Bu tezin amacı Kolombiya'da yaşanan çatışma ve anlaşma sürecini Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un radikal demokrasi teorisine ait kavramları kullanarak analiz etmektir. Çalışma, bu teorinin ortaya koyduğu ontolojik ve pratik önermeleri kullanarak Kolombiya'daki çatışma ve çatışma sonrası değişim sürecinin radikal demokratik potansiyelini anlamayı amaçlamıştır. Bu stratejiye ait önermelerin iç savaşın terör boyutuna ulaştığı Kolombiya'daki olanaklılığı tartışılmıştır. Tezin temel argümanı Kolombiya'da toplumsal antagonizmaların agonizme dönüşmesi için gerekli potansiyelin olduğu ancak toplumsal bütünlüğün yaşanmıyor olmasının hasım politikasına geçiş için

¹ İspanyolca orijinal adı olan *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*'nın baş harflerinden oluşan kısaltma. Türkçesi, Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri

² İspanyolca orijinal adı, "*Acuerdo final para la terminación del conflicto y la construcción de una paz estable y duradera*". Türkçesi, "Çatışmanın Bitirilmesi ve İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Oluşturulması İçin Son Anlaşma" 310 sayfalık İspanyolca anlaşma metninin tamamına erişmek için:

<http://www.altocomisionadoparalapaz.gov.co/procesos-y-conversaciones/Documentos%20compartidos/24-11-2016NuevoAcuerdoFinal.pdf> (Erişim tarihi 5 Eylül 2019)

büyük bir engel oluşturduğudur. İçinde bulunduğumuz dönemde toplumu tekrar tekrar yeni antagonizmalara sürükleyen söylem ise geride sayısız mağdur bırakan terör faktörüdür.

Kolombiya'daki çatışma sonrası barış süreci müzakereleri her iki taraftan temsilcilerin katılımıyla 2012 yılında resmi olarak başlamıştır. Küba'nın başkenti Havana'da gerçekleştirilen barış görüşmeleri yaklaşık 4 yıl boyunca sürmüştür. Bu görüşmeler sonunda mutabakata varılarak hazırlanan anlaşma metni, Kolombiya'nın Cartagena de Indias şehrinde gerçekleştirilen bir törenle Kolombiya Hükümeti adına Devlet Başkanı Juan Manuel Santos ve örgüt adına FARC'ın resmi lideri olan Rodrigo Londoño Echeverri³ tarafından imzalanmıştır. İmza töreninde Devlet Başkanı Santos;

“Bugün, yıllardır ardı ardına süren sağduyulu ve zorlu görüşmeler sonrasında imzaladığımız şey, sadece hükümet ve gerilla arasında silahlı çatışmaya son veren bir anlaşma değil, çok daha fazlasıdır.

Bugün imzaladığımız şey, Kolombiya halkı olarak dünyaya; savaştan bıktığımızın, artık şiddeti fikirleri savunmanın bir yolu olarak kabul etmediğimiz bir ilanıdır. Bu sebeple güçlü ve açık bir biçimde şunu diyoruz: artık savaş yok!

Bizi yüz binlerce ölü, milyonlarca mağdurla, yerinden yoresinden edilmiş insanlarla ve iyileştirmemiz gereken birçok yara ile bırakan savaş artık yok! Bir diğerimizi sadece farklı düşünceleri sebebi ile eğip bükmemizi ya da dışlamamızı gerektiren hoşgörüsüzlük artık yok!

Köylerimize ve kentlerimize geri kalmışlık, yoksulluk ve eşitsizlik eken, Kolombiya'nın kendi potansiyelinin farkına varıp kalkınmasına engel olan şiddet artık yok!”⁴

ifadesiyle düşmanın silahlara veda ederek politik alanda boy göstereceği, demokratik açılımlarla dolu bir barış sürecini resmen başlatmıştır.

Kolombiya'da yaşanan çatışma tarihinin temelleri devlet ile entegrasyon eksikliği yaşayan kırsal kesimin uğradığı eşitsizlik ve toprak gasplarına dayanmaktadır. Bu duruma karşı 1920'li yıllarda köylü savunma birliklerinin kurulması ile baş gösteren

³ Bu kişi Kolombiya'da bu isim ile kayıt altında olmakla beraber, örgüte katıldıktan sonra kişilerin farklı isimler kullanmaya başlamaları sonucu *Timoleón Jiménez* adını ve *Timochenko* takma adını kullanmaya başlamıştır. Dolayısı ile bu kişi farklı kaynaklarda farklı isimlerle anılmaktadır.

⁴ Juan Manuel Santos'un 26 Eylül 2016 tarihinde Kolombiya'nın Cartagena de Indias adlı şehrinde düzenlenen Barış Anlaşması İmza töreninde yaptığı konuşmanın tam metnine ulaşmak için Kolombiya Devlet Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://es.presidencia.gov.co/discursos/160926-Palabras-del-Presidente-Juan-Manuel-Santos-en-el-acto-de-firma-del-Acuerdo-Final-para-la-Terminacion-del-Conflicto-con-las-FARC> <https://bit.ly/2dAbCZJ> (Erişim tarihi 1 Haziran 2019)

isyan ortamı, 1948 yılında işçi ve köylü hakları savunucusu Liberal Lider Jorge Eliécer Gaitán'ın başkent Bogotá'da suikaste uğraması ile daha da keskinleşen sağ ve sol gruplar arasındaki çatışmalara dönüşmüştür. Kolombiya tarihinin dönüm noktası olan bu olayın peşinden 10 yıl sürecek “*La Violencia*” adlı şiddet dönemi başlamış ve bu dönemde hem taşrada hem kentlerde şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Bu ortamın da etkisi ile köylü milis kuvvetleri Kolombiya Komünist Partisi (PCC)⁵ ile birbirlerine yakınlaşarak 1964 yılında FARC adıyla birleşmişler, böylece sistemli bir sosyalist örgüt haline dönüşmüşlerdir. Ülkede FARC'ın kuruluşu ile başlayan kesintisiz iç savaş dönemi ise 2016 yılında barış görüşmelerinin tamamlanmasından hemen önce yapılan iki taraflı ateşkese kadar 52 yıl boyunca sürmüştür. Kısaca bu şekilde özetlenebilecek Kolombiya'daki iç savaş tarihi, dünyada -özellikle kıtada- yükselen sosyalizm eğiliminde de beslenerek sınıf temelli bir mücadele olarak başlamış ve bir süre bu amacına sadık kalmıştır. Ancak zamanla terör eylemleri, sivillere yönelik işlenen insanlık suçları ve uyuşturucu ticareti hacminin büyümesi gibi sebeplerle örgüt çıkış noktasından uzaklaşarak terörist bir gruba dönüşmüştür. Tüm bunlar yaşanırken ülke içerisinde yarım yüzyıllık bir çatışma tarihi yazılmıştır.⁶⁻⁷ 2016 yılında devlet ile FARC arasında imzalanan barış anlaşması, Batı yarımkürede sürmüş bu en eski ve en uzun iç savaşı sonlandıran anlaşma olmuştur.

2016 yılına gelinene kadar zaman zaman örgüt ve devlet arasında çeşitli müzakere ortamları oluşturulmuş, anlaşma yoluna gidilmiş fakat hiçbir deneme başarılı olmamıştır. Bu son girişimde ise adından da anlaşıldığı üzere “çatışmanın bitirilmesi ve istikrarlı ve kalıcı barışın oluşturulması için son anlaşma” adını taşıyan, verdiği taahhütler ile geçmiş tecrübelerin aksine bu kez kesin çözüme ulaşmayı hedefleyen bir anlaşma yolu izlenmiştir. Bu yolu bir önceki süreçlerden farklılaştıran en temel nokta, “her konuda anlaşmaya varılana kadar, hiçbir konuda anlaşılmış sayılmayacaktır” prensibinin benimsenmiş olmasıdır. (Learn About The Peace Process In Colombia, 2016, s.13) Bu prensip gereği, Havana'da gerçekleştirilen görüşmelerde FARC ideolojik anlamda

⁵ Orijinal adı: *Partido Comunista Colombiano (PCC)*

⁶ Kolombiya'nın yakın tarihi ve FARC ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pizarro Leongómez, E. (2011). *Las FARC (1949-2011): de guerrilla campesina a máquina de guerra*. Bogotá: Grupo Editorial Norma.

⁷ Bu çatışmanın başlangıcını *La Violencia* itibarı ile başlatan kaynaklar hatta 20. Yüzyılın başlarından itibaren başlatan kaynaklar da mevcuttur. *La Violencia*'nın (1948) başlangıç olarak kabul edilmesi, Kolombiya çatışma tarihinin yaklaşık 70 yıllık bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Ancak bu çalışmada FARC'ın resmî olarak kuruluşu olan 1964 yılı esas alınacaktır.

duruşundan ve temel taleplerinden vazgeçmeden kendini açıkça ifade etme fırsatı bulmuştur. Müzakerelerde açılan konu başlıkları üzerinde hiçbir soru işareti kalmayana kadar Barış Yüksek Komisyonu delegasyonu ile tartışılmıştır.⁸

Barış müzakerelerinin sonunda imzalanacak anlaşmanın 5 temel madde ve bir de uygulama fazı üzerine kurulu olmasına karar verilmiştir. Barış anlaşmasının içeriğinin temel başlıkları: 1- Kapsayıcı tarımsal kalkınma politikası, 2- Siyasî katılım, 3- Çatışmanın sona ermesi, 4- Yasadışı uyuşturucu madde probleminin çözülmesi, 5- Mağdurların hakkının teslim edilmesi olarak belirlenmiştir. Bu maddeler daha da sadeleştirildiğinde, aslında ülkede çözüme ulaşması gereken iki temel konunun olduğu görülmektedir; “kırsal kalkınmanın desteklenmesi” ve “daha derinlere nüfuz eden bir demokratik düzenin kurulması”. Aslında burada kırsal kalkınma teması ile demokrasinin derinleştirilmesi arasında ciddi bir bağ olduğu da söylenmelidir. Zira Kolombiya için kırsal kalkınma taşra demek, taşra ise yıllardır merkezî devlet sistemi ile düşman ilişkisi içerisinde olan muhalefet anlamına gelmektedir. Bu muhalefet neredeyse ülkenin bağımsızlık tarihinden beri demokratik siyasetin içinde varlık gösteremeyen bir muhalefettir. Barış anlaşması müzakerelerinde aslında yıllarca öteki pozisyonuna itilen bu kesime devlet tarafından açıkça söz hakkı tanınmıştır. Havana görüşmelerinde Kolombiya Hükümeti Müzakere Grubu Başkanı Humberto de La Calle'nin “Savaşı dövebilmenin en iyi yolu, barış hakkında konuşmak için oturmak”⁹ ifadeleri devletin bu süreçte katılımcılığı ön plana çıkardığının bir işaretidir. “Masaya barışı getirmek üzere oturmak” Kolombiya'nın çatışma çözümü konusunda izleyeceği kararlı yolun anahtar cümlesi olarak düşünülebilir.

İç çatışmalarda devletin terörle mücadele yöntemlerinden biri olarak müzakereyi kullanması çatışma çözümlerinde yeni trendlerden biridir. Çatışmaya sebep olan tarafların taleplerini dinleyerek müzakereci bir yol izlemek özellikle 2000'li yıllar itibarı ile çatışma çözümü konusunda en çok tercih edilen yollardan biri haline gelmiştir. Özellikle yoğun terör olaylarının yaşandığı ülkelerde, devletin kontrollü bir biçimde ilerleyerek düşman ile uzlaşmaya varması farklı ülkelerde çözüm yolları olarak denenmiş

⁸ Havana'da gerçekleştirilen barış görüşmelerinin katılımcılık, demokratiklik düzeyini ve fiziki şartlarını ayrıntılı bir şekilde ele alan bir makale için bkz. Segura, R., & Mechoulan, D. (2017). *Made in Havana: How Colombia and the FARC Decided to End the War*. New York: International Peace Institute.

⁹ Bu ifade Barış Anlaşması Final Metni İngilizce Versiyonu içerisinde s. 9'da kullanılmıştır.

ve hâli hazırda denenmektedir. Bu müzakere süreçlerinde ise politik uzlaşma ya da politik çatışma yönteminden biri diğerine göre ön plana çıkmakta ve taraflar arası iletişim bu minvalde kurulmaktadır. Kolombiya'daki çözüm sürecini konsensüs fikrini benimseyen örneklerden ayırarak ön plana çıkaran özelliği ise sürecin sonunda “daha derinlere nüfuz eden bir demokratik ortam” kurulmasının hedeflenmesi, bunun gerçekleşmesi içinse düşmanın uzlaşma zeminine değil politik çatışmaya davet edilmesidir. Kolombiya düşmanla arasındaki bu anlaşma biçimi dolayısı ile uzlaşmacı örneklerden farklıdır.

Yapılan literatür taramasında özellikle Latin Amerika'da yaşanan iç savaşlardan/isyanlardan sonraki anlaşma süreçlerinin Kolombiya ile benzerlik gösterdiği ve kıtadaki bazı ülkelerinde yine çatışmacı teoriler üzerinden ele alındığı görülmüştür. Brezilya'daki Topraksız Kır İşçileri Hareketi (Abers, 2012), Meksika'daki Zapatista Hareketi (Nash, 1997; Gilbreth, 2013; Luz, 2008) ya da Bolivya'daki yerli halk ayaklanmalarına (Grissafi, 2013; Mueller, 2013; Postero, 2010) ait çözüm süreçlerini uzlaşma yerine hasım politikası ile açıklayan kaynaklar mevcuttur. Hatta ülkemizdeki Kürt hareketinin de bu bağlam üzerinden incelendiği çalışmalara rastlanmıştır. (Tekdemir, 2016) Ancak konuyla ilgili, güncelliğini koruyan Kolombiya'daki barış süreci üzerine yukarıda bahsedilen bakış açısı ile yazılmış herhangi bir akademik metne rastlanmamıştır. Kolombiya'daki müzakere süreçleri hakkında yapılan çalışmaların bu süreci genellikle, çatışma çözümü ve barış çalışmaları, uluslararası ilişkiler, güvenlik ya da müzakereci demokrasi literatürüyle bağlantılı olarak ele aldığı görülmüştür. Ancak bu tez; Kolombiya'daki çözüm sürecini çatışma çözümü, barış, güvenlik, uzlaşmacı demokrasi ya da popülizm gibi yaklaşımların ötesinde bir bakış açısı ile ele alınmayı hedeflemiştir. Kolombiya örneğini çatışmacı bir kuram ile analiz etmenin de mümkün olduğu iddiasını taşımaktadır. Böylece sürece dair alışılmışın dışında, farklı yorumlar sunulacaktır.

Kolombiya'daki barış sürecine dair bazı göstergeler Kolombiya'da düşmanlıktan hasımlığa evrilen bir tür yüzleşme politikasının varlığına işaret etmektedir. Bu göstergeler arasında ön plana çıkan, daha müzakere sürecinde Devlet Başkanı Santos'un FARC için “rakip” ifadesini kullanarak kendilerini demokrasi sahnesine davet etmiş olması tezin iddiasını destekleyen iyi bir göstergedir. Sonrasında FARC mensuplarının silah bırakmaları karşılığı yararlanacağı “af yasası” ile düşmanın sisteme davet edildiği

görülmektedir. Yine anlaşma metninde yer alan “politik katılım” başlığı gereği FARC ve diğer tüm muhalif kesimlerin dahil olabildiği bir siyasal rekabet ortamı için gerekli tüm altyapının devlet tarafından sağlanacağını taahhüt edilmesi de tezin iddiasını destekleyen bir başka göstergedir. Bu göstergelerden yola çıkan bu tez Kolombiya örneğini literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak radikal demokrasi modeli üzerinden analiz etmiştir. Bu yaklaşım devletin kendi siyasi tarihi ve toplumsal dinamikleri için oldukça büyük bir adımdır. Burada özetlenen tüm yapısal değişimin dünyadaki en derin ve karmaşık narkoterör ortamı üzerine kurulduğu da belirtilmelidir.

Diğer yandan ülkedeki barış sürecini diğer çatışma çözümü süreçlerinden ayırarak ön plana çıkaran en belirgin özelliği ise, anlaşma sürecinde FARC ile barışmanın yanı sıra aslında bu demokratik dönüşüm sürecinin ülkedeki silahlı çatışma ve düşmanlığa sebep olmuş ve olabilecek diğer tüm problemleri de kökten çözmeyi hedeflemesidir. Tüm ülkeyi kapsayan tarımsal kalkınma planı, ülkedeki tüm muhalif görüşleri kapsayan muhalefet yasası, yerli halkların haklarına öncelik veren yasalar, müzakerelere cinsiyet eşitliği alt komisyonun dahil edilmesi gibi adımlar Kolombiya’daki demokratik dönüşüm sürecinin kapsamını genişletmiştir. Zira diğer ülkelerde yaşanan demokratik açılımlar genelde tek bir zümreyi hedef alan uzlaşma süreçleri ya da iyileştirmelerdir. Diğer yandan devletin halkın büyük bir kısmını karşısına almak pahasına düşmana doğru kararlı adımlar atması da yine süreci diğer örneklerden farklı kılmaktadır. FARC ile yapılan müzakerelerde devlet yetkililerinin FARC sekretaryasındaki üst düzey yöneticilerle karşılıklı masalara oturarak doğrudan görüşmesi devletin hegemonya alanını düşmana açan radikal hamlelerden biridir. Bu doğrudan temas hamlesi aynı zamanda kesin barışın tesis edilmesi için ne kadar kararlı olunduğunun da en net göstergesidir.

Devlet Başkanı Santos genel anlaşmanın imza töreninde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

Bay Rodrigo Londoño ve FARC üyeleri! Ben burada bulunan tüm halkın Devlet Başkanı olarak; bugün tekrardan toplum içine geri döndüğünüz; silahsız, politik bir hareket olma yolunda ilerlemeye başladığınız; adalet kurallarına uyarak anlaşma hükümlerini yerine getirmeye karar verdiğiniz için hepimizi demokratik ortamda şükranla karşılayacağımı bildiririm. Mermileri oyla, fikirleri silahlarla değiştirme fikri; herhangi bir yıkıcı grubun alabileceği en cesur ve en zeki karardır ve sizler bu anlamda tarihin size olan çağrısını en doğru zamanda aldınız.

(...) Size Havana’da da söylediğim gibi fikirlerinizi demokratik rejimde ifade etme hakkınızı her şartta ve tüm kararlılıkla savunacağımı bildiririm. Hukuk devletinin özgürlüğünün can alıcı noktası işte budur. (...)

Bu anlaşma böylelikle, demokrasimizi, seçim ve katılımcı sistemimizi güçlendirmemize yardımcı olacak bir anlaşmadır.¹⁰

Santos bu alışılmadık yapıcı tavrı nedeniyle dünya kamuoyunda da büyük ses getirmiş, Kolombiya’daki barış görüşmeleri ve çatışmasızlık süreci kamupyunda örnek bir olay haline gelmiş ve uluslararası anlamda çok fazla destek almıştır.¹¹ 2016 yılında Juan Manuel Santos “ülkesindeki 50 yıllık iç savaşı bitirmek konusundaki kararlı çabaları” sebep gösterilerek Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştür. Ödül Gecesine yaptığı konuşmada özellikle; bu anlaşma düzenini kurarken FARC’ın düşman olarak ortadan kaldırılması gerektiğine inanmanın aptalca olduğunun farkına vardığını, bu süreçte attıkları en hayati adımın gerillaları amansız düşmanlar olarak görmekten vazgeçmek olduğunu dile getirmiştir. Bundan sonra onları sistem içindeki birer rakip olarak görmeye başlayacaklarını özellikle vurgulamıştır. Düşman kelimesinin aslında karşı tarafla mücadele edebilmeye engel olan bir nefret hissi uyandırdığını ifade etmesi de Kolombiya’da açılan bu yeni sayfada düşmanlığın değil rekabetin ön plana çıkacağını göstermiştir. Ona göre bu şekilde bir anlaşma ile Kolombiya’da artık savaş insanileşecek ve zulüm bu yöntemle sona erecektir.

Böylelikle silahlarını teslim ederek af kanunundan yararlanma hakkı elde eden FARC terör eylemlerine son vermiş, yönünü sıcak çatışma ortamından siyasal çekişme ortamına çevirmiştir. Bu kararın akabinde FARC örgütü aynı isimle fakat farklı bir açılıma sahip *Fuerza Alternativa Revolucionaria del Común* (FARC) (Halkın Alternatif Devrimci Gücü) adlı bir siyasi partiye dönüşmüş ve bu isimin silahlı kuvvetlere işaret eden anlamı böylece ortadan kalkmıştır. Bu yön değişikliği aynı zamanda köylü savunma birliklerinden narkoterör gerillalarına dönüşen FARC hareketinin esas çıkış noktasına yani köylü mücadelesine tekrardan odaklanmasına yardımcı olmuştur.

¹⁰Konuyla ilgili ayrıntı için Nobel Ödülleri resmi internet sitesinde ilgili sayfa, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2016/santos/facts/> Erişim Tarihi 6 Eylül 2019

¹¹ Barış sürecinin takipçisi olan Birleşmiş Milletler Kolombiya Misyonunun bölge hakkında yaptığı çalışmalara ve bölgeye aktarılan insani yardım fonlarına ait istatistikler için bkz. <https://colombia.unmissions.org/en/documents> Erişim tarihi 6 Eylül 2019

Bu bağlamda, FARC'ın sadece silahlı çatışmayı bırakarak siyaset ortamındaki rakiplerden biri haline gelmesi Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un modern demokrasilerin krizlerine bir çıkış olarak önerdiği radikal demokrasi teorisini akla getirmektedir. Düşman algısının hasım kategorisine dönüştürülmesini yani agonistik çoğulculuk tahayyülünü ortaya koyan Laclau ve Mouffe (Mouffe, 2015c, s.25, 106-107) bu anlamda anlaşma sürecinin yorumlanmasında kullanışlı görünmektedir.

Post-yapısalcı felsefenin izlerini taşıyan, Chantal Mouffe ile Ernesto Laclau tarafından genel çerçevesi çizilen radikal demokrasi teorisinin başlangıç noktası modern liberal demokrasilerin bir kriz içerisinde olduğunu iddia etmesidir. Mouffe bu sorunsalı *Demokratik Paradoks* adlı çalışmasının giriş bölümünde, çoğulculuk iddiası ile rasyonalizmin katı çerçevesi içinde hareket eden modern liberal demokratik politikayı eşitlik ve bireysel özgürlükler gibi iki temel kavram arasından sıkışıp kalmış olduğu için eleştirmektedir. (Mouffe, 2015c, S.13-28) Demokrasi ile liberal gelenek modern yönetimlerin simgesel çerçevesi içinde eklemlenmekte fakat özlerindeki çelişki nedeniyle bu eklemlenme sorunlu bir birliktelik doğurmaktadır. Bu çelişkinin sebebi ise demokrasinin temel yapı taşının eşitlik ve halk egemenliği olması, liberalizmde ise insan haklarının öne çıkıyor olmasıdır. B. MacPherson'ın ifadeleri ile bu birlikteliğin içinde liberalizmin demokratikleşmesi ve demokrasinin liberalleşmesi sorunlu bir eklemlenmedir ve bu eklemlenmeden doğan demokratik model nihayetinde sorunlu bir siyasal alan doğurmaktadır. Mouffe esas olarak bu yeni politik paradoks ile uğraştığını ifade etmektedir. (B. MacPerson'dan Akt. Mouffe, 2015c, s.14-15) Mouffe'un bu çalışması, aslında 1985 yılında Ernesto Laclau ile birlikte kaleme aldığı *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*¹² (HSS) adlı eserin arka planını açıklamaktadır. Laclau ve Mouffe'a göre günümüzde neredeyse tüm dünyayı etkisi altında tutan liberal demokratik düzenlerin en önemli eksiği, değerler çoğulculuğundan ileri gelen antagonizma boyutunun ve bu antagonizmaların ortadan kaldırılamaz olduğunun göz ardı edilmesidir. Liberal gelenek bu özelliği dolayısı ile kendi içindeki eşitlik ve bireysellik paradoksunu da aşamamaktadır. Toplumsal kimliklerin önceden tahmin edilemez ve sürekli değişken bir

¹² İngilizce orijinal ilk baskı: Laclau, E., Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.

Bu çalışmanın hazırlanmasında faydalanan: Laclau, E., Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. Ahmet Kardam (Çev.). İstanbul: İletişim.

karaktere sahip olmaları kabul edilmediği için toplum içindeki antagonizmaların anlaşılması da geri planda kalmaktadır. (Laclau ve Mouffe, 2017, 195-204; Mouffe, 2015c, s.103)

Laclau ve Mouffe bu paradokstan hareketle Marksist kurama ait kavramları tekrardan alternatif bir okumaya tabii tutmayı önermektedirler. Yani yine marksizmden beslenerek yeni bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Çalışmaları, çağdaş kapitalizmin gerçekleri karşısında sınırları ortaya çıkan Marksist kuram adına, Marksist kategoriler ile çağdaş liberal değerler arasında büyüyen farkı kapatmaya yöneliktir. Bunu yaparken de sınıf gibi ya da üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler gibi çökelmiş fetişler ile uğraşmaktansa, bunların söylemsel olarak işleyebilirliğini sağlayan ön koşulların çağdaş kapitalizmde sürekliliğe sahip olup olmadığını yeniden sorgulamışlardır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.9)¹³ Böylelikle Marksist kavramları içinde bulunduğumuz modern demokratik paradoks için işlevsel hale getirmeyi amaçlamışlardır. Marksist teoriye ilişkin kavramları çağdaş sorunlar ışığında yeniden okumanın teorinin merkezî kavramlarını yapı-bozumuna uğratmayı kaçınılmaz kıldığını belirten yazarlar bu yaklaşımları ile post-marksist olarak adlandırıldıklarını hatta yaftalandıklarını ifade etmektedirler. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.11)¹⁴

Laclau ve Mouffe'a ait bu yaklaşımda Gramsci'nin hegemonya kategorisi siyasal çözümlemenin merkezî kategorisi olmuştur. Yazarlar, Gramsci'ye ait tarihsel blok, kolektif irade, hegemonya, entelektüel ve ahlaki önderlik kavramlarını yeniden yorumlamışlardır. Bu nedenle hegemonya teorisi olarak da adlandırılabilir radikal demokratik politikada, öznelerin salt olarak sınıfın önceliğine dayanan diyalektikle

¹³ Kendileriyle ilgili Marksizme bağlı kaldıkları iddiaları bazı yazarlar tarafından ciddi biçimde eleştirilmiştir. Örneğin Norman Geras Laclau ve Mouffe'un bu belirsiz alt yapısında ne şaşırtıcı bir ifade bulabildiğini ne de Marksizme katkı sağlayabilecek bir şey bulabildiğini söyleyerek, yarattıkları düşüncelere post-marksizm demek ile ex-marksizm demek arasında her hangi bir fark göremediğini ifade etmektedir. Onların ifadelerini ancak eski moda non-marksistler tarafından kabul görebileceğini belirtmektedir. (Geras, 1987) Yine benzer şekilde Ellen Meiksins Wood da bu yaklaşımı, öznenin sınıf ile olan bağlantısını koparmak, ideoloji ve bilinci her türlü toplumsal ve tarihsel temelden bütünüyle ayırmakla eleştirmektedir. Ona göre Laclau ve Mouffe'a ait görüşler tüm toplumsal gerçekliği dil içinde eritmek istediği için kısırdır ve nihayetinde nihilisttir. (Wood, 2011)

Bu eleştirilerle aynı fikirde olan Gülseren Adaklı ise (2001) Laclau ve Mouffe'a ait bu tasarımın ortaya çıkmasındaki temel argümanın "postmarksizmin işçi sınıfına duyduğu derin güvensizlik" olduğuna vurgu yapmakta ve bu teorisyenlerin "işçi sınıfının değiştiği hatta yok olmaya yüz tuttuğu iddialarında" olduklarını söyleyerek, bu muğlak üslubun devrimci siyasetin ufkunu daraltıcı etkisini eleştirmektedir.

¹⁴ Oysaki Geras'a göre (1987) bu yaklaşımın adı ancak ve ancak ex-marksist olabilir. (s. 43)

açıklanması yetersiz bulunmaktadır. Temelini Gramsci'den alan bu hegemonik ilişki *HSS*'de, evrenselcilik ve tikellik arasındaki ilişki ile bağlantılı olarak şu şekilde açıklanmaktadır:

Toplumsal aktörler, toplumsal dokuyu oluşturan söylemler içinde farklılık konumları işgal ederler. Bu anlamda hepsi birer tikelliktir. (...) Belli bir tikelliğin, kendisiyle bütünde karşılaştırılmaz bir evrenselliğin temsilini üstüne aldığı bu ilişkiye hegemonik ilişki diyoruz. Bu ilişkinin evrenselliği, (1) evrensellik ile tikellik arasındaki çözümsüz gerilimde yaşar ve (2) sahip olduğu hegemonik evrensellik işlevi kesin olarak kazanılmış değil, daima tersine çevrilebilir niteliktedir. (Laclau ve Mouffe, s.16)

Siyasetin ve toplumsalın kurucusu olarak ele alınan hegemonya, bu gerilim dolayısı ile olumsuzdur ya da bu olumsuzluk dolayısı ile bir gerilimi ifade eder. Bu durum birbirini tekrar eden bir belirsizlik halini işaret etmektedir. Hegemonik ilişkiler alanını oluşturan en temel koşul karara bağlanamazlık özelliğidir. Bu hegemonya alanı aynı zamanda söylemin oluştuğu, olumsal eklemlemelerin hakim olduğu ve antagonistik ilişkilerle dolu bir alandır. Özetle Laclau ve Mouffe tarafından toplumun açıklığı, tamamlanamazlığı, sabitsizliği ve kapanımsızlığı üzerinden açıklanan toplumsallık durumu, “söylem, hegemonya ve toplumsal antagonizma” kavramlarını alternatif bir ontolojik okumayla yeniden ele almaktadır. Bu sayede bu kategorilerin sınırlarını genişleterek Marksizmin krizine yönelik siyasal bir yanıt verilmektedir. (Demir, 2014, s.35) Dolayısı ile teorinin oluşmasında, Gramsci, Foucault, Schmitt, Derrida ve Lacan'a ait düşüncelerin izi sürülmüş, yeni kavramlar geliştirilmiş ya da var olan kavramlara yeni anlamlar yüklenmiştir.

Mouffe *Siyasal Üzerine* adlı çalışmasında siyasal kavramının “ontolojik” düzeye atıfta bulunduğunu, siyaset kavramının ise daha varlıksal bir alana işaret ettiğini söyleyerek bu iki kavram arasında belirgin bir ayrıma gittiğini ifade etmektedir. “*Bu ontik olanın geleneksel siyasetin envai çeşit icraatıyla, ontolojik olanın ise toplumun kuruluşuyla ilgili*” olduğunu söyleyerek antagonizma boyutu ile insanların bu antagonizmalara karşı birlikte yaşamak için oluşturdukları düzeni birbirinden ayırmaktadır. (Mouffe, 2015b, s. 16) Böylelikle siyasal daha çok toplumu kuran kavramlar dünyasına ait açıklamaların yapıldığı bir alan olarak, siyaset boyutunu ise stratejinin uygulanma sahnesi olarak görmektedir.

Radikal demokratik stratejinin pratikte karşılık bulabilmesi için öncelikle antagonizmasız bir dünyanın olanaksızlığı kabul edilmelidir. Bu kabul ile kavramları yerinden oynatıp belirsizlik ve olumsuzluk üzerine temellendiren Mouffe, çoğulcu bir demokratik düzenin yaratılmasının ya da sürdürülmesinin nasıl olanaklı olduğunu *Siyasetin Dönüşü* adlı çalışmasının giriş metninde şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bu tür bir düzen “düşman” ve “hasım” arasındaki ayrıma dayanır. Bu ayrım, siyasal cemaat bağlamındaki karşıtın tahrip edilmesi gereken bir düşman olarak değil, ama varlığı meşru olan ve tahammül edilmesi gereken bir hasım olarak düşünülmesi gerektiğidir. Karşıt olanın fikirlerine karşı dövüşeceğiz, ancak onun fikirlerini savunma hakkını sorgulamayacağız. Burada “düşman” kategorisi yok olmaz, ama yerinden edilir, ancak düşman, demokratik “oyunun kurallarını” kabul etmeyenler ve dolayısıyla kendilerini siyasal cemaatten dışlayanlar bakımından geçerli kılar.” (Mouffe, 2008, s.17)

Özetle, radikal demokratik önerinin en temel argümanı siyasala olan bakış açısının değiştirilmesidir. Mouffe gerçek bir liberal demokrasi karşıtı olan Schmitt’in görüşlerini bu aşamada dikkate değer bulmaktadır. Onlara göre “*Schmitt, siyasal kimliklerin ilişkisel doğalarını öne çıkararak, daha sonra bütün kimliklerin ilişkisel niteliğini vurgulayacak olan post-yapısalcılık gibi birçok düşünce akımını öngörebilmiştir.*” Burada önem atfedilen Schmitt’in siyasal alandaki ikiye bölünmeyi ifade eden dost-düşman kavramsallaştırmasıdır. Fakat Laclau ve Mouffe Schmitt’in liberal demokratik sisteme ilişkin eleştirel tespitlerini yerinde bulmakla beraber zayıf olarak değerlendirmektedirler. Onların, tespit edilen bu zayıf noktaların tedavisi üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. (Mouffe, 2015b, s. 22) Dost-düşman ilişkisine dayanan siyasala ilişkin argümanlarını Schmitt’e rağmen Schmitt’ten beslenerek geliştirmişlerdir.

Bu çalışmada, Kolombiya’yı dost düşman ilişkisine sürükleyen tarihsel olaylar, toplumsal hareketler ve sonrasında çatışmasızlığın sağlanmasındaki dönüşüm süreci Mouffe’un (ontolojik/ontik, varoluşsal/pratik olarak) siyasal ve siyaset arasında yaptığı kategorik ayrıma dayanmıştır. 2016 yılındaki barış sürecine kadar süren iç çatışma tarihinin izleri siyasala dair ortaya atılan kavramlar üzerinden sürülmüştür. Barış anlaşmasının imzalanması ve çatışma sonrası barış ve entegrasyon sürecine dair yapılan analiz ise daha çok antagonizmaların agonizmaya dönüşüm süreci olarak ele alınmıştır. Kimlik siyasetinin ön plana çıkması, çoğulculuk, farklılık ve muhalefetin devlet tarafından desteklenmesi, agonistik siyasetin tesisi için yapılan kurumsal ve yasal düzenlemeler Laclau ve Mouffe’un siyaset stratejisine dair görüşlerine dayandırılarak incelenmiştir.

Bu tezde, Kolombiya'daki radikal demokratik potansiyelin anlaşılabilmesi için sorulan sorular şunlardır: FARC terör örgütünü siyaset alanı içine çeken politikalar, şiddetin geride binlerce mağdur bıraktığı bu toplumda siyasal özne konumlarını nasıl belirlemektedir ve bu konumlar süreci nasıl etkilemektedir? Mouffe'a ait "*Siyaset halihazırda var olan çıkarların basitçe kayda geçirilmesinden ibaret değildir, siyasal öznelerin oluşumunda hayati rol oynar.*" (Laclau ve Mouffe, 2017, s.21) ifadesinin bu nedenle bu tez için hareket noktası olduğu söylenebilir.

Kolombiya örneği radikal demokratik politikanın analiz edilebilmesi için bazı argümanlar sebebiyle kullanışlı görülmüştür. Bu argümanlar; 1- ülke tarihinin antagonizmaları açıklayan kavramlar dünyası için elverişli olması, 2- ülke içindeki farklı fikirlerin basit antagonizmalar olmaktan öte bir terör ortamında karşı karşıya gelmiş olması, 3- iç savaş ortamından en çok sıcak çatışmanın tarafı olmayan sivil mağdurların etkilenmiş olması, 4- iç savaşın temelini eşitlik ve sınıf mücadelesine dayalı olması, 5- Kolombiya'daki barış sürecinin uluslararası kamuoyu için önemli bir yer tutmasıdır. Bu sebeplerle Kolombiya teoriye ait kavramların ele alınabileceği bir toplumsal yapıya ve siyaset sahnesine sahip önemli bir örnek olarak görülmüştür.

Çalışmanın sonucunda, son yarım yüzyıldır toplumsal alanda terör eylemlerinin, sivil mağduriyetlerin ve devlet mekanizmasını aşağı çeken uyuşturucu ticaretinin hakim olduğu Kolombiya'da radikal demokratik potansiyelin yüksek olduğu görülmüş fakat buna rağmen, radikal demokratik stratejiye uygun bir dönüşümün Kolombiya'daki uygulanabilirliğinin düşük olduğu kanısına varılmıştır. Laclau ve Mouffe'un temel argümanlarından yola çıkılırsa bu stratejinin Kolombiya'da kendini gerçekleştirme potansiyelinin düşük olmasının sebepleri; 1) Kolombiya toplumunda var olan sabitsizliğin, özne konumlarının sürekli değişmesinin dönüşüm siyasetinin uygulanmasına engel olması, 2) Ülkenin siyasal tarihine pek çok mağdur bırakan terör faktörünün hasım politikasına geçişe müsaade etmemesi. Bu iki faktör birbiri ile şu şekilde ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Hasım politikasının önünü açacak "af kanunu", "politik katılım", "muhalafet kanunu" gibi kısmi kapanmaların toplum içinde var olan kutuplaşmayı daha artırdığı, toplumun demokratik gelişmelere anî şekilde tepki verdiği ve hemen yeni muhalif kolektif kimlikler oluşturduğu görülmüştür. Bu sonucu genelleyecek olursak, yıllarca terör eylemlerine maruz kalan Kolombiya toplumundaki

düşmanı radikal bir biçimde sisteme dâhil etmek toplumsal bütünlüğün yaşanmasının güçlüğü nedeniyle zor bir ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Radikal demokratik dönüşümün toplum tarafından kabul edilmediği görülmüştür.

Toplumun bu demokratik dönüşüm sürecine verdiği en belirgin cevap Ağustos 2018 tarihinde Kolombiya'daki başkanlık seçimlerinde barış sürecine olan muhalifliği ile tanınan, radikal muhafazakâr aday Iván Duque Márquez'in Kolombiya Devlet Başkanı olarak seçilmesidir. Santos döneminde hızlıca tamamlanması arzulanan dönüşüm süreci, Duque'nin seçilmesinden sonra oldukça yavaşlamıştır. Yapılan araştırmalar hâlihazırda üzerinden yaklaşık 3 yıl geçmesine rağmen askıya alınan pek çok kararla beraber anlaşma metnindeki maddelerin sadece %35'lik bölümünün tamamen uygulamaya geçirilebildiğini göstermektedir.¹⁵ Toplumsal kabulün zayıflığı dolaylı olarak hukuki düzenlemelerin de yavaşlamasını getirmektedir.

Bu tezde Kolombiya'nın çatışma tarihi ve barış tecrübesinin anlaşılmasında yorumsamacı metot kullanılmıştır. Tarihi süreç, barış süreci, anlaşma metni, devlet tarafından yapılan yasal düzenlemeler, sürece dahil olan aktörlerin taahhütleri ve sürece olan tutumları yorumsamacı bir yöntemle radikal demokrasi teorisinin önermeleri ile eşleştirilerek analiz edilmiştir. Çatışma ve barış sürecinin tarihsel arka planını anlayabilmek için İspanyolca birincil kaynak taraması yapılmış, İspanyolca kaynakların araştırılmasında nitel tarihsel araştırma metodu kullanılmıştır. Sürece dair özellikle kırılma noktası niteliğindeki günlerin hemen ardından yayınlanan El Tiempo, El Espectador, El Pais, Semana, Caracol Radio gibi Kolombiya'da ana akım kabul edilen gazete, dergi ve diğer yayın organlarında hem matbuu inceleme hem de internet taraması yapılmıştır. Devlet Başkanlığının sürecin şeffaflığını sağlamak, bilgi paylaşımını artırabilmek ve dezenformasyon ortamının önüne geçmek amacı ile "Barış Yüksek Komisyonu"na özel kurduğu internet sitesi¹⁶ her aşamada kontrol edilmiş ve anlaşma metni ile çatışma sonrası barış sürecinin anlaşılmasını kolaylaştırmak adına bu sitede yayınlanan tüm broşürler,

¹⁵ KROC Institute For International Peace Studies'in hazırlayarak Nisan 2019 tarihinde kamuoyu ile paylaştığı çalışmada, anlaşma metninde bulunan 558 barış şartından sadece üçte birinin yerine getirilebildiği, maddelerin %34'ünün ise uygulanma anlamında henüz başlangıç seviyesinde olduğu ifade edilmektedir.

¹⁶ Ayrıntılı bilgiye erişim için bkz. <http://www.altocomisionadoparalapaz.gov.co/Paginas/home.aspx>

kitapçıklar ve dosyalar incelenmiştir. Barış sürecine ait çıkarılan kanunlara ait analizler kanun metinlerinin İspanyolca asıllarından okunarak yorumlanmıştır.

Bu tezin literatüre iki açıdan katkı sunması umulmaktadır. Yapılan literatür taramasında Kolombiya'daki barış sürecinin radikal demokrasi teorisi çerçevesinde tartışıldığı herhangi bir yayına rastlanmamıştır.¹⁷ Bu açıdan tez literatüre yeni bir katkı sunacaktır. Diğer yandan Kolombiya'daki anlaşma süreci ile ilgili Türkiye'de oldukça az sayıda çalışma olduğu tespit edilmiş, bu az sayıdaki akademik çalışmanın da yine çatışma çözümü, güvenlik ya da uluslararası ilişkiler literatürüne katkı sağlayan içerikte olduğu görülmüştür. (Baysal, 2017; Çalışır, 2019; Christian, 2018; Cartmill, 2018; Gedik, 2017) Bu tez Kolombiya'daki barış sürecinin uzlaşma perspektifi dışında başka bir bakış açısı ile ele alınmasının da mümkün olduğunu gösterecektir. Tezin diğer önemli katkısı, Kolombiya yakın tarihine ve anlaşma sürecine dair kaynakların, kanun metinlerinin İspanyolca birincil kaynaklar üzerinden okunarak Türkçeye çevrilmiş olması nedeniyle ülke hakkında yapılacak diğer çalışmalar için Türkçe literatür açısından önemli bir kaynak olması potansiyelidir.

Tezin kısıtlılığı ise Kolombiya'daki barış sürecine geçiş uygulamalarının halen devam ediyor olması, tez çalışması yapılırken genel seçimlerle hükümet değişikliği meydana gelmiş olması, hatta çalışmanın teslim edildiği günlerde FARC'tan ayrılan bir grubun barış sürecini bozduklarını ve tekrar silahlanacaklarını ilan etmiş olmasıdır. Dolayısı ile sonuç bölümünde analizi yapılan potansiyelin zaman ilerledikçe daha da düşmesi olası görünmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, “siyasal” ve “siyaset” kavramları ayrımı esas alınarak teorik arka plan açıklanmıştır. Chantal Mouffe ve Ernesto Laclau'un radikal demokrasi teorilerini açıklarken öne sürdükleri temel argümanlar ve kavramlar dünyası özetlenmiştir. Bu bölümde *toplumun açıklığı, olumsuzluğu, eklemlenme, söylem, söylemsellik alanı, kurucu dışarı, düğüm noktaları, eşdeğerlik zinciri, antagonizma,*

¹⁷ Bu sonuç, Türkçe, İngilizce İspanyolca dillerinde yapılan tarama sonuçlarıdır. Bulunan tek istisna olan İspanyolca makale için: Duque, G., Ramírez, J. C. (2016). Colombia ¿hacia una democracia radical? La “democracia ampliada” y la participación política de las FARC.

http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2016/DIEEE0124-2016_Colombia_FARC_Duque_Cadavid.pdf

agonizma gibi kavramlar Kolombiya örneğini açıklamakta kullanışlı görülmesi sebebi ile ön plana çıkarılmıştır.

İkinci bölümde, Kolombiya'daki son barış dönemine yön veren tarihi arka plan ele alınmıştır. Kolombiya'da kökenleri bağımsızlık dönemine kadar giden sınıf temelli anlatagonizmaların nasıl tüm ülkeyi saran bir terör ortamına dönüştüğü çatışmaya taraf olmuş farklı aktörler de ele alınarak anlatılmıştır. Tarihsel okuma esnasında Kolombiya'da özellikle toplumun kapanımsız doğası, her tarihsel kırılmada tekrar tekrar eklemlenerek üretilen söylemin çeşitliliği, ben ve öteki ayrımının çok keskin biçimde var olduğu görülmüştür. Dolayısı ile toplumun uzlaşmadan uzak antagonistik bir temele sahip olduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Kolombiya'da yapılan demokratik dönüşümlerle hasım politikasına nasıl bir geçiş yapıldığı ele alınmıştır. Bu amaçla Laclau ve Mouffe'un radikal demokratik stratejiye (yani pratiğe) dair ortaya koyduğu öneriler ön plana çıkarılmıştır.

Özetle, bu çalışmanın genelinde Latin Amerika'nın en eski demokrasisi olan Kolombiya'daki çatışma ve barış sürecinin demokratik potansiyeli incelenmiş, sürdürülen barış sürecine radikal demokratik stratejinin kılavuzluk edip edemeyeceği üzerine bir tartışma yürütülmüştür. Bu tartışmaya istinaden sonuçta; (1) tarihi arka planın antagonizmalarla dolu olduğu, (2) toplumdaki belirsizlik ve kapanımsızlığın çok belirgin olduğu görülmüştür. Dolayısı ile antagonizmalardan beslenen bir radikal demokratik strateji için gerekli altyapının Kolombiya toplumunda var olduğu, dolayısı ile radikal demokratik potansiyelin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Devamında müzakerelerle birlikte bu potansiyelin siyasete dönüştürülme aşaması incelendiğinde, (3) terör geçmişi bu kadar kabarık ve sivil mağdurların bu kadar yüksek sayıda olduğu bir ülkede düşmanın sistem içine radikal demokratik bir biçimde dâhil edilmesinin neredeyse imkânsız olduğu, (4) zaten kapanımsızlığı çok yüksek olan bu toplumda, özellikle adalet söyleminin var olan radikal demokratik potansiyel üzerinde bozucu etki yarattığı sonuçlarına varılmıştır. Ayrıca teoriye yöneltilecek bir eleştiri olarak (5) referandum ve genel seçimlerin sonuçlarına bakıldığında “demokrasi” ile “hasım politikasının” arasında da liberal demokraside var olan paradoksa benzer bir paradoks olduğu Kolombiya örneğinde görülmüştür.

1. BÖLÜM

SİYASAL VE SİYASET BOYUTLARIYLA RADİKAL DEMOKRASİ

1970'lerden sonra gelişmiş sanayi ülkelerinde politik mücadelenin koşullarının Ortodoks Marksist aşamacılığın sunduğu kategorilerle açıklanamayacak şekilde genişlemesi ister istemez bu kategorilerin de gözden geçirilerek yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Bunun sebebinin; işçi sınıfının krizlerin çözümünde kendini evrensel bir fail olarak kuramaması ve kapitalist toplumsal ilişkilerin karmaşıklığının açıklanmasında yetersiz kalması olduğu söylenebilir. Dahası sınıfsal olmayan veya salt sınıfla açıklanamayacak toplumsal mücadelelerin de artması, ileri kapitalizmin hüküm sürdüğü ülkelerde sol kanat muhalefetin uygulanabilir alternatifler sunamaması, neo-liberalizmin hızlı bir şekilde ilerlemesi gösterilebilecek diğer nedenler arasındadır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s. 8,17; Demir, 2014, S. 35)

Liberal demokrasinin kriz noktaları üzerinden Marksizmi ele alan ve Marksizmin eleştirel bir yaklaşımı olan radikal demokratik kuram bu bağlamda modern demokratik çoğulcu bir politika üretmeyi amaçlamaktadır. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un geleneksel Marksist temelleri yeniden yorumlayarak ele aldıkları Hegemonya ve Sosyalist Strateji¹⁸ (HSS) adlı çalışmanın, bu yeni yaklaşımın çerçevesini çizen kurucu metin olduğu söylenebilir. Bu çalışmada yazarlar, kurama dair düşüncelerini Marksizmin tarihsel krizi olarak gördükleri noktalara konumlandırmakta, solun yeniden yapılanması için söylem, hegemonya ve antagonizmalara vurgu yaparak radikal bir demokrasi önerisinde bulunmaktadırlar. (Demir, 2014, S. 35)

Yaşanan toplumsal zenginliğin yani çağdaş kapitalizm karşısında sınırları ortaya çıkan Marksizm ile kapitalizmin gerçekliğinin arası günden güne daha da açılmaktadır. Laclau ve Mouffe'un çalışmaları ise bu sınırları tekrardan düşünerek aradaki boşluğa bir yanıt üretmek yönündedir. Marksist kategorilerin söylemsel olarak tekrardan işlevsellik kazanabilmesi için Marksist ön koşullar yeniden gözden geçirmişlerdir. Teorilerini

¹⁸ Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.

oluştururken Marksist alanın muğlaklıklar ve çeşitliliklerle dolu olduğunu fark ettiklerinde yeni teorilerinin merkezine “hegemonya” kavramını alarak, işe bu kavramı tekrardan yorumlayarak başlamışlardır. Gramsci’nin hegemonik bağlantının sınıf ittifakı ile açıklanmasından uzaklaşan, hegemonyanın alanını genişleten bir öneri sunuyor olması Laclau ve Mouffe’un perspektiflerini Gramsci’ci hegemonya anlayışıyla açıklamalarına kaynaklık etmiştir. Gramsci’nin toplumsal karmaşıklığı politik mücadelelerin bir koşulu olarak gördüğü, böylelikle tarihsel öznelerin çoğulluğuyla bağdaşan hegemonya teorisini kullanmışlardır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s. 123) *“Bizim yaklaşımımızın temeli siyasal eklemlenme momentine tanıdığımız ayrıcalıktadır ve bizim görüşümüzde siyasal çözümlemenin merkezi kategorisi, hegemonyadır”* ifadeleri de kuramlarının temelini açıkça belirtmektedirler. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.11) Böylelikle Laclau ve Mouffe’un düşüncelerinde hegemonyaya Ortodoks Marksizmdeki ekonominin işlevlerine benzer temel bir rol verildiği görülmektedir.

Kitle mücadelelerinin demokratik boyutlarının genişlemesi ve buna uygun bir yol çizmenin gerekliliğine karşı Laclau ve Mouffe tarafından, Marksizmin işçi sınıfına verdiği ontolojik ayrıcalığın sınırlarının genişletilmesi önerilmektedir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.100) Bu genişleme ancak toplumsal kategorilerin hiçbirinin bir diğerine üstün olmadığı çoğulculuk anlayışının benimsenmesiyle mümkün görüldüğünden Gramsci’ye ait hegemonya alanının genişletilmesi önerisinin Laclau ve Mouffe için kullanışlı olduğu tekrar hatırlatılmalıdır. Onlar, toplumsal olanı var eden gücü salt sınıf mücadelesiyle açıklamak yerine; bireyleri nesnel sınıf çıkarlarından bağımsız olarak, modern dünyanın insanlara verdiği cinsiyet, etnisite, din gibi diğer bireysel kimliklerle açıklamaya çalışmışlardır. (Sancar, 2008, s.67) Bu öneri sınıf temelli siyasal anlayıştan kimlik temelli bir politik stratejiye geçişi ifade etmektedir.

HSS’de sınırları genişletilen bir hegemonya alanı tarifi edilmektedir. Bu tür bir hegemonya alanı ise beraberinde toplumsal alanın açıklığını, kapanımsızlığını, belirsizliğini de beraberinde getirmektedir. Toplumsal olana ait bu belirsizlik hali ise stratejinin diğer bir merkezi kavramı olan antagonizmaları doğurmaktadır. Toplumsal antagonizmalar toplumsalın ontolojisi statüsündedir ve kaçınılmazdır. Dolayısıyla yeni önerilen hegemonya stratejisi aslında antagonizmalara içkin bir demokrasinin stratejisidir. Nesnelliğin sınırlarını açığa çıkaran ilişkiler olarak görülen bu

antagonizmalarla toplumun sınırlarının çizilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s. 16-17)

Hegemonik ilişki bu antagonizma ortamında siyasetin kurucu momenti olarak görülmektedir ve kimlikler zorunlu ve olumsal bir biçimde bu alanda üretildikleri için hegemonya kimlikler üzerinde de kurucu bir role sahiptir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.15) Dolayısıyla bu kurucu momenti açarak onu tam olarak anlamaya çalışmak kimliklerin oluşumunu ve devamında toplumsal hareketlerin oluşumunu kavramak için önemlidir. Bu aşamada, Laclau ve Mouffe hegemonik alanı açıklamak üzere söylem, eklemlenme, söylemsellik alanı, kurucu dışarı, düğüm noktaları, eşdeğerlik zinciri gibi kavramları kullanarak toplumun çoğulcu yapısını açıklamaktadırlar.

Toplumun siyasal yapısı bu kavramlarla açıklandıktan sonra, kaçınılmaz biçimde doğan antagonizmaların üzerine demokratik bir strateji tarif edildiğinde bu kez de dost-düşman ve “öteki” kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Gramsci’ci hegemonyayla Schmitt’in dost-düşman kavramlarının daha çoğulcu bir zemine yayıldığı bu strateji antagonizmaların agonizme dönüşeceği pratik bir alandır.

Chantal Mouffe radikal demokratik teoriye bakarken daha derinlikli düşünebilmek adına “siyasal” ve “siyaset” arasında kavramsal bir ayrıma gittiğini belirtmektedir. Mouffe’a göre, *“siyasal”, çeşitli toplumsal ilişkilerde, değişik biçimlerde karşımıza çıkabilen antagonizma boyutuyken; “siyaset”, “siyasal” boyutun etkisi altında olduğu için her zaman çelişkili olabilecek koşullarda belirli bir düzen kurmayı ve insanların beraber yaşamasını örgütlemeyi hedefleyen pratik, söylem ve kurumların bütünü anlamına* gelmektedir. (Mouffe, 2015, S.23) Mouffe’un yaptığı bu ayrımla; siyasala kuramsal bir anlam yükleyerek “siyasal” ile toplumsalın ontolojisini kastettiği, “siyaset” tabirinin ise stratejiyi oluşturan pratikler bütünü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Siyasal ve siyasete dair yapılan bu ayrım bu bölümün iki parçaya bölünmesine yardımcı olmuştur. Laclau ve Mouffe’un hem birlikte hem de ayrı ayrı yazdıkları eserlerde hegemonya stratejilerini kurmak için kullandıkları kavramlar daha çok ontolojik boyuta işaret eden siyasal kategorisinde değerlendirilmiştir. Siyaset aşaması ise, siyasal boyutta üretilen teorinin pratiklere yansıdığı bir kategori olarak düşünülmüştür. “Siyasal” daha çok kavramların Marksizmin sınırlarını genişletecek şekilde üzerine gidildiği bir alan

olarak görülmüş, “siyaset” ise bu yeni ontolojik yaklaşımın üzerine inşa edilen pratikler bütünü, bir düzen olarak ele alınmıştır. Radikal demokratik stratejinin önerdiği siyaset düzeni ise, topluma (siyasala) kaçınılmaz biçimde içkin antagonizmaların agonizmalara dönüştüğü düzenidir.

1.1. TOPLUMSAL BÜTÜNLÜĞÜN OLANAKSIZLIĞI

Yapısal olarak söylem üzerinden karara bağlanamazlık ile ifade edilen hegemonya kavramı beraberinde yine toplumsala ait olan her şeyin açıklığının, sabit olmayışının kapanımsızlığının sinyallerini vermektedir.

Marx’ın “praxis” kavramı üzerinde yükselen ideoloji, hegemonya, iktidar gibi temel siyasal kavramlar başlangıçta egemen maddi toplumsal pratiğin bir yansıması olarak ele alınmaya başlanmışsa da, serüvenleri boyunca çeşitli teorisyenlerin ellerinde farklı şekillerde yorumlanmışlardır. Kavramların tekrar tekrar ele alınarak tartışılmasının genel amacı, buldukları günün gereklilikleri çerçevesinde siyaset felsefesi içerisinde yeni bakış açıları oluşturmak olmuştur. Foucault, Althusser, Gramsci gibi siyaset felsefesini salt maddi pratiğe bağlı kılmaktan, yani ekonomik indirgemecilikten kurtarmak üzerine tekrardan yorumlayan düşünürler, siyasal kavramının nesnel varoluş temelini toplumsal pratiklere bağlı olduğu çıkış noktası etrafında dolaşmışlardır. Ne var ki bu tartışmaların yönü özellikle post-yapısalcılığın önermeleriyle birlikte yavaş yavaş ana eksen den uzaklaşmaya başlamıştır.

Klasik Marksizmin indirgemecilik krizinden çıkışı için ortaya atılan önermeler yavaş yavaş ideoloji kavramına temel oluşturan toplumsal bütünlük anlayışının da yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. İdeoloji nesnellikten uzaklaştıkça bununla ilgili olarak toplumsal bütünlük de nesnellikten uzaklaşarak tarihsel olumsuzlukla açıklanmaya başlamıştır. Temel ilkeler, önce indirgemecilik çıkmazına bir alternatif olarak zorunluluktan olumsuzluğa doğru evrilmiş, sonrasında bunun daha da ötesine giderek, toplumsal bütünlük nesnel pratiklerle değil, söylemle açıklanmaya başlamıştır. Postyapısalcı felsefenin izlerini taşıyan post-marksizmde, sınıfları belirleyen ekonomik maddi pratiklerle insanların kendilerini tanımlarken kullandıkları cinsel, etnik, ya da ulusal temelde kabul gören diğer ideolojik kimlikler de eşit bir şekilde ve ayrı ayrı

toplumsalı oluşturan söylemin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Böylelikle daha önce üretilen kuramlarından farklı olarak ideolojinin tahtına söylem oturmaktadır. (Sancar, 2008, s.75-78) İdeolojinin yerine söylemi koymaları ideolojiyi yok saymak değil, daha ziyade Marksizmin ekonomik indirgemecilik ve ekonomizm ile olan ilişkilerini geri plana alma isteğine işaret etmektedir. Bu anlamda, ideolojinin yerine Gramsci'nin hegemonya kavramının potansiyelini açığa çıkararak bir mantık kurdukları söylenebilir. Rasyonellik ve nesnellikten uzaklaşma çağrısında bulunan Laclau ve Mouffe, marksizme getirdikleri bu yeni bakış açısı dolayısıyla post-marksist olarak adlandırılmışlardır.¹⁹ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe Hegemonya ve Sosyalist Strateji eserlerinde nesnellüğün yerini belirsizliğin aldığı hegemonya stratejilerinin çerçevesi işte bu şekilde çizmişlerdir.

Post-Marksizmi kendi öncüllerinden ayıran en belirgin özelliğinin ideoloji kavramının yerine söylem kavramının koyuluyor olmasıdır denebilir. Laclau ve Mouffe için her nesne bir söylemin ürünüdür, maddi bir karakterdedir ve bunun dışında bir oluşum düşünülemez. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.171) İdeoloji ve diğer kavramlar toplumsal düzen içinde salt ekonomi ile açıklanamazlar. Esasen söylemin belirleyiciliği ön planda olmalıdır ve toplumsal bütünlük ideolojik pratikleri belirleyen değil, kendisi ideolojik pratikler tarafından tekrar tekrar belirlenendir. Çünkü toplumsal özneler söylemin içinde oluşturulurlar. (Sancar, 2008, s. 64) Bu nedenle toplumsalın açıklanmasında ideolojinin belirleyici rolünü söylem almaktadır. Laclau, "*zihinsel öğelerin, kavramların, vb. zorunlu olarak sınıfsal ya da siyasal sonuçları olmadığını (örneğin "milliyetçiliğin" herhangi bir sınıfsal konuma bağlı olmadığını)*" vurgulamaktadır. (Laclau'dan akt. Purvis ve Hunt, 2014, s.29)

Söylem ile tekrar tekrar üretilen bir toplumsallık ise bir belirsizliği ve olumsuzluğu ifade etmektedir. Onlara göre toplum bir bütünlük olarak değil, birleştirilmişlikler olarak ele alınmalıdır. Bu noktada toplumu oluşturan şey bir nedensellik değil, olumsuzluk olarak ifade edilmektedir. (Mouffe & Laclau'dan akt. Sancar, 2008, s. 65) Bu olumsuzluk durumu içinde kimliklerin ilişkiselliğini doğuransa eklemlenme kavramıdır. Mouffe ve

¹⁹ Laclau ve Mouffe'un görüşlerine ilişkin A.M. Smith'in görüşlerine Demir (2014) şu şekilde atıfta bulunmuştur: "*Laclau ve Mouffe'un metinlerinin soyut bir düşünceden ziyade somut tarihsel koşullara müdahale niyeti taşıyan siyaset kuramı olarak okunması gerektiğini iddia eden A. M. Smith'e göre, Laclau ve Mouffe'un eleştirisi, anti-Marksist'ten ziyade post-Marksist olarak okunmalıdır. Öte yandan Smith'e göre bir temelcilik karşıtı (anti-foundationalist) siyaset kuramı olan Laclau ve Mouffe'un post-Marksizmin özcülük eleştirisi Marksist gelenekle radikal bir kopuşu temsil etmektedir.*" (S.37)

Laclau'nun çalışmalarında söylemlerin ve ideolojilerin önceden belirlenmiş sınıfsal ya da siyasal öneme sahip olmayan öğeleri birbirine yaklaşması sonunca oluşan bir "eklemlenme" kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu şekilde eklemlenme kavramı söylem anlatısının içine yerleştirilmiştir. Her bir söylemi ideolojik açıdan önemli kılan ya da ideolojik etkiye sahip olmasını sağlayan farklı öğelerin birleşme biçimleridir." (Purvis ve Hunt, 2014, s. 29)

Toplumsal alanın kapanımsızlığından yola çıkan Laclau ve Mouffe'un teorisinde hegemonya alanı eklemleyici pratiklerin alanı olarak tarif edilmektedir. Bu alanda, bir söylem içinde eklemlenmiş pozisyonda bulunan farklılık konumlarına "moment", söylemsel olarak eklemlenmemiş farklılıklara "öge" adı verilmektedir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.169) Hegemonya alanı ise "“öğelerin” “momentler” halinde billurlaşmadığı bir alan" olarak ifade edilmektedir. *Her momentin anlamının kesinlikle sabit olduğu kapalı bir ilişkisel kimlikler sisteminde hegemonik bir pratiğe kesinlikle yer yoktur.* Oysaki hegemonya için toplumsalın tamamlanmamış ve açık karakterleri bir gerekliliktir ve bu tür bir hegemonya ancak eklemleyici pratiklerin egemen olduğu bir alanda yer bulabilir. Öyleyse bu noktada ortaya eklemleyen öznenin ne olduğu sorusu çıkmaktadır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.214) İşte bu sorunun cevabı Laclau ve Mouffe'u görüş olarak tekrar Gramsci'ye yaklaştırmaktadır. Zira Lenin'den Gramsci'ye kadar bu hegemonik güç sınıftır. Ancak Gramsci ile birlikte sabitsizlik ifadesi buradaki kimlikleri açıklamakta zorunlu bir kategori olarak tanımlanan sınıf bağlamından kopmayı işaret etmektedir.

Artık, hegemonize edilen görev ile onun "doğal" faili olduğu varsayılan sınıf arasındaki çözülmez bağdan kaynaklanan sabitlik yoktur. Sabitlik sabitsizliğe dönüştürülmüş, bu yolla hegemonya kavramının içine işlemiş ve Lenin'den Gramsci'ye kadar bu kavramın radikal bir şekilde politik ve teorik potansiyellerinin anlaşılmasını engellemiş olan "epistemolojik bariyerler" ve bu bariyerlerin üzerinde yükseldiği sınıf eksenli özcü ontolojik siyasal perspektif yıkılmıştır. Artık hegemonya kavramı, bu kavrama sığmayan bir oyunun adı olmuştur. (Gülenç, 2015)

Dolayısıyla yeni modern kimliklerin de söylem çerçevesinde salt sınıf farklılıklarından doğan kimliklerle açıklamak mümkün değildir. Toplum salt sınıf farklılıklarından doğan kimliklerin ötesinde yeni modern toplumsal kimliklerle ve bu kimliklerin mücadeleleriyle doludur. Modern dünyada toplum, organik bir kimliğe sahip olmamakla beraber, sınırları belirlenemez, bütünüyle tekil ya da evrensel biçimde açıklanamaz bir yapıdadır. Kesinlik,

öznelerin bu belirsiz hali ile birlikte yok olmuştur. (Mouffe, 2008, s.26-27) Sancar'ın (2008) yaptığı özetle, *“öznenin nesnel-sınıfsal çıkarı, kimliği vb. ancak söylem tarafından tanımlandığında, anlamlandırıldığında ve sadece bu anlamlandırma pratiğinin özelliğine bağlı olarak vardır.”*(s.69) Bu şekilde söylemin farklılığına dayalı olarak her an değişen ve eklenen, birbiri ile çelişmeye müsait özneler doğmaktadır. Bu öznelerin sürekli yeniden üretilmelerinden doğan rastgelelik ve farklılıklarından doğan çatışmalar toplumsal bütünlüğü imkânsız kılmaktadır.

Söylem kavramı, toplumsal ilişkilerin kurucusu pozisyonunda ele alındığı için Laclau ve Mouffe'un düşüncelerini açıklamak için kullandığı diğer kavramlar da söylem nosyonu ile bağlantılıdır. Söylemle üretilen hiçbir bağlam kapalı değildir. Buradan toplumsalın kapalılığı, dikişsizliği, belirsizliği ve olumsuzluğu ortaya çıkmaktadır. Bu kapalı olmama durumunun temeli söylemdeki eklenmenin sürekli ve her eklenmenin geçici olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla anlam garanti altına alınamamaktadır ve anlamın belirsizliği ile söylemin geçici ve açıklığı arasında bir neden sonuç ilişkisi doğmaktadır. Laclau ve Mouffe'un söylemi açıklıkla nitelendirmesi bizi şu sonuca çıkarmaktadır: Aynı söylemsel bağ içerisinde başka başka anlamlar üretilebilir. Böylelikle söylem her zaman başka alternatiflerin ve mücadelelerin etkisi altındadır ve *“bütün söylemler söylemsellik alanına egemen olma, farklılığın akışına el koyma, bir merkez inşa etme çabası olarak ortaya çıkar.”* (Laclau ve Mouffe, 2017, s.181) Purvis ve Hunt'a göre (2014) bu tür bir söylem kavrayışı Laclau ve Mouffe'un ekonomizmi Marksizmin tarihî belirleyicilik rolünden nihai olarak çıkarma amaçlarına işaret etmektedir. (s.30) Söylemin belirsizliğinin kabulü ile beraber artık özne konumları da (yani özne kategorileri de) hiçbir yere dayanmayan farklılıklar olarak anlaşılmaktadır. Söylemsel karakterdedirler ve söyleme dair özellikler aynı zamanda özne konumlarının da özelliğidir. Bu nedenle özneler toplumsal ilişkilerin kökeni de değiller, toplumsal ilişkilerin bir sonucudurlar. Toplumsal ilişkilerin dinamiği içerisindeki özne konumları da dolayısıyla belirsizlikle tarif edilirler. Bütün toplumsal kimliklerin temel koşulu bu muğlaklık yani sabitsizlik durumudur. Dolayısıyla toplumu oluşturan şeyin bir nedensellik değil, bir olumsuzluk olduğu ifade edilebilir.

Toplumsal olanla ilgili kavramlar daha ziyade toplumsal ilişkilerin tamamını değil belli kesitlerini anlamakta kullanışlıdır. Bu anlayıştan hareketle söylemin toplumsal alana

ait, insan ilişkilerinin ve insan bilincini açıklamadaki rolü ön plana çıkmaktadır. Söylem bu noktada dil vasıtası ile insan bilincinin anlamlandırma biçimine etki etmekte ve eylemlerinin niteliğini belirlemektedir. Farklar işte bu noktada belirlemektedir. (Purvis ve Hunt, 2014, s.11) Söylem, toplumsal iletişimde birbiri ile bağlantılı bir işaret sistemi kurmakta ve farkları yaratmaktadır.

Hegemonya buraya kadar belirsizlikler ve muğlaklıklar alanı olarak ele alınmıştır. Fakat nihaî bir anlam sabitliğinin olanaksızlığı, kısmî sabitlenmeleri gerekli kılmaktadır. Bu aynı zamanda farkların ortaya çıkması için de bir gerekliliktir. Toplum bir anlama ulaşma çabasında olduğu için anlam mutlak olarak kurulamasa ile bu çabanın bir karşılığı olarak bu kapanmalar yaşanır. Özne konumlarının ortaya çıkmasına sebep olan bu sabitleme noktaları düğüm noktaları kavramı ile ifade edilmektedir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.181-216) Toplumsalın anlamı ve kimliklerin oluşumu da işte bu düğüm noktalarında kurulur. Yani toplumsal kimliğin belirlenmesi, sonsuz sayıdaki farklı anlamların kendi içinde geçici bir sabitlemesidir. Buradan yola çıkarak toplumsal kimliğin kuruluşuyla söylemin kuruluşu aynı anı ifade etmektedir. (Laclau, 1991, Akt. Sancar, 2008, s.65) Toplumsal bütünlüğün mümkün olabilmesinin tek yolu söylemin geçici ve kısmi eklemlenmeleridir, yani düğüm noktalarının varlığıyla mümkündür. Söylem aslında anlamın kapatılması için gösterilen bir çabadır. İşte bu nedenlerle toplumsal olan sayısız farklılığın mücadele alanıdır. Toplum nedenselliklerle değil olumsallıklar ve birleştirilmişliklerden ibarettir. (Sancar, 2008, s.65-66)

Burada toplumsalın ve kimliklerin kuruluşu ideoloji ile değil söylem ile tarif edilmektedir. Laclau ve Mouffe'un ideolojinin konumuyla ilgili yarattığı fark işte buradadır. Burada ideoloji kavramının yerine söylem kavramının kullanımı Foucault'nun ve Derrida'nın söylem kavramına yaptıkları atıfların bir çağrışımıdır. Derrida söylem teorisini destekleyerek, yaklaşımına göre toplum içinde söylemin dışında kalan hiçbir şey yoktur demektedir. Fakat Hindless ve Hirst söylem teorisini desteklemekle beraber bu görüşe radikal bir karşıtlıkla cevap vermektedirler. Onlara göre söylemin dışında kalan şeyler de vardır. Yine Foucault da söylemsel olan ve söylemsel olmayan arasında bir ayrım olduğunu söylemektedir. Öte yandan ideolojinin yerine söylemi koyan Laclau ve Mouffe bu ayrıma karşı çıkmaktadırlar. (Purvis ve Hunt, 2014, s.24) Böylelikle Laclau

ve Mouffe Derrida ile toplumsalın kapsayıcılığı ve sınırsızlığı düşüncesinde birleşerek Foucault'tan ayrılmaktadırlar.

Bu tür bir toplumsal yapı içinde kendisini oluşturan kimlikler de bu belirsizliğin sonucu olurlar. Klasik ideoloji kuramlarında toplumsalın kaynağı olarak ele alınan sınıfsal özneler, Laclau ve Mouffe'un teorisinde merkezi bir konumda değildirler, toplumsalın belirleyicisi olamazlar. (Sancar, s.69) Bu durum öznenin nesnellikten uzaklaştırılmasıyla açıklanabilir. Toplumsal öznenin oluşabildiği yer söylem alanıdır. Özneler bir türlü bitmeyen öğelerin momentlere dönüşmesinin ilişkisel bir sonucu olarak doğarlar ve bu sürekli akış içinde bütünüyle inşa edilmiş kimliklerin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Hiçbir bütün tamamlanmış değildir. Kendisini tamamlayan iç ve dışı arasındaki gerilimlerin bir sonucudur. Laclau ve Mouffe önerdikleri toplumun zeminini bir bütünlüğün üzerine değil, bu içsellik ve dışsallık arasındaki gerilim üzerine kurmaktadır. Böylelikle toplum tanımlarının nesnellikle olan bağına koparmaktadırlar. Söylem farklı özelliklere sahip momentlerin çatıştığı bir sistem olarak kurulur. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.178-184)

Söylemin ve dolayısıyla anlamın sabitlenmesi için yaşanan kısmi kapanmalara dönecek olursak, bu kapanmalarda da yine sonsuzluk durumu nedeniyle bu anlam zemininin dışında kalan bazı şeyler olacaktır. Söylemsel olanla söylemsel olmayan arasındaki ayrımaya karşı çıkan Laclau ve Mouffe bu fazlalığı da söylemle bağlantılı bir dışsal durum olarak görmektedir. Bu dışarıda kalan anlam fazlalarının ürettiği alana söylemsellik alanı adı verilmektedir. Bu alan söylemi yıkma eğiliminde olan ve onun belirsizliğinin boyutunu belirten bir alandır. Özetlemek gerekirse, bir yandan kimlik gibi bazı toplumsal olguların üretilebilmesi için kısmi kapanmalar ve sabitlenmeler yaşansa da, dışarıda bırakılan anlam fazlası dolayısıyla söylem içerisinde üretilen her şey söylem alanının etkisinde kalmakta ve bu alan söylemin sabitlenme çabasını yıkmaktadır. (Torfing'den akt. Demir, s.60; Laclau ve Mouffe. 2017, s.179-181) Bu alanda oluşan anlam fazlası da yine eklemleyici pratik tarafından üretilmektedir ve söylemle bağlantılı, hatta söylemi dinamik tutan bir yapıdır. Öznenin şekillenmesi de söylem ve söylemsellik alanı arasındaki gerilimin bir sonucudur.

Söylemsel biçimler içerisinde var olan öznelerin konumları ile ilgili eşdeğerlik kavramı ortaya atılmıştır. Eşdeğerlik, özneleri negatif biçimde anlamlandırabilmek için kullanılan

bir yöntemdir. Özneyi ya da nesneyi ne olmadığına bağlı olarak tanımlamak, dolayısıyla o şeyin ne olduğu sonucunu vermektedir. Burada öznenin kurulumunu negatif bir alana çekmekten bahsedilmektedir. Bu negatifiklerin, yani olunmayan şeylerin bir arada bulunması eşdeğerlik olarak tarif edilir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.206) Toplumsal kimliklere ve öznelere konularına negatif bir özellik yükleyen bu bozulma durumu antagonizmaları işaret etmektedir. Bu aşamada sol düşüncenin hamlesi, sabitsizlik ve dikişsizlik durumundan hareketle herhangi sabit bir hiyerarşik düzene takılmadan, her tür farklılığa ait mücadelenin eşit önceliğe sahip olduğu bir toplumsal alan yaratmak olmalıdır. Bu hamle ise eşdeğerlikler zincirlerinin çoğulcu bir siyasal düzene uyacak şekilde kurulması ve desteklenmesi ile mümkündür. Dolayısıyla solun görevi HSS’de *“liberal-demokratik ideolojiyi reddetmek değil, tersine onu radikal ve çoğulcu bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek”* olarak tarif edilmektedir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.270) Kimlikler eşdeğerlikler zinciri etrafında söylem içinde ne olmadıkları bağlamında birbirine tutunmaktadırlar. Dolayısıyla kimlikler negatif olarak tanımlanmaktadırlar. Bu birleşim dolayısıyla farklı kimlikler kolektif kimlikleri oluşturabilirler ve demokrasiyi destekleyici bir hal alırlar.

Mouffe toplumsal belirsizliğe neden olan bu durumu, tam nesnelliğin sağlanamamasından ileri gelen toplumsal radikal olumsuzluk olarak adlandırmaktadır. Her toplumsal düzenin bu olumsuzluğun çerçevesinde kurulduğunu ve kurulmuş bu toplumun hegemonya ilişkisinin de yine bu belirsizlikten kaynaklanan olumsuzluk üzerine inşa edildiğini söylemektedir. (Mouffe, 2015, s.13-14) Bu durumun aşılabilmesi içinse belirsizliği ortadan kaldırmaya çalışmak yerine öznelere evrensellikten uzak, tikelci kimliklerinin ve eklemlenmiş doğasının kabul edilmesi gerekmektedir.

Bu aşamaya kadar kullanılan kavramlar dünyasının özeti şu şekilde yapılabilir. Bütün kimlikler ilişkiseldir ve bu -sabit olmayan ilişkiler sistemi- kendisini aşan bir söylemsellik alanı ile çevrili olduğundan, öğelerden momentlere sürekli ve tamamlanmayan bir akış hali vardır. Öğelerin bir söylem zincirine bütünüyle eklemlenemeyen doğası onları yüzergezer bir statüye koyar ve aşamada farklar oluşur. Oluşan farklar toplumsalın yapısına da sirayet eder. Anlamın kurulabilmesi için yaşanan kısmi sabitlemeler düğüm noktalarının kurulmasına neden olur. Eğer söylemsellik tamamıyla kapalı bir formda hayal edilmiş olsaydı, bu düğüm noktaları ve dolayısıyla farklılığı oluşturan çok

anlamlılık da meydana gelmezdi. Bu nedenle söylemsellik alanı en nihayetinde kendini bile sonsuz bir döngüye sokan aşkın bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.182-183)

Öyleyse hegemonya stratejisinin bir yandan tüm toplumsal kimliklerin açık ve tamamlanmamış karakteri bu kimliklerin Gramsci'de bahsedilen tarihsel blok kavramında olduğu gibi farklı formasyonlara eklenilebilmesini sağlıyor olması bu stratejiyi Gramsci'ye yaklaştırırken, diğer yandan eklemleyici gücün bizzat kendisinin de genel söylemsellik alanında oluşuyor olması, herhangi bir aşkın ya da yaratıcı bir özne ile tanımlanamamasına, herhangi bir öznenin referans alınamamasına sebep olmaktadır. Bu anlamda hegemonya teorisi kendini önceleyen teorisyenlerde farklılaşmaktadır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.184) Düğüm noktalarında oluşan görece birleştirilmiş bir toplumsal alan ile tarif edilen aslında tarihsel blok ile aynı şeydir. Fakat Gramsci'ye ait görüş, politik alanın bu tarihsel blok anlayışı çerçevesinde iki taraflı -yani popüler kimliklere özgü biçimde- bir bölünmüşlük hali olduğunu var saymaktadır. Bu fikir ister istemez toplumsal sınırları ortaya çıkarmaktadır. Laclau ve Mouffe'un aşmaya çalıştığı kısım, bu bölünmüşlüğü sınırların ötesinde düşünmek gerektiğidir. Çünkü politik alanların çoğalması ve karmaşıklığı ileri kapitalist düzeydeki formasyonun merkezi bir karakteristiğidir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.218) Yani burada reddedilen hegemonik merkezin tekliğidir.

Özetle bağlamları açıklanmış olan bu kavramlar çerçevesinde hegemonyanın başlı başına bir eklemleme alanı olduğu unutulmamalıdır. Yüzergezer göstergelerin olmadığı, ögelerin sabitlendiği yani kapanımın başarıyla gerçekleştiği bir alanda hegemonize edilecek bir şey kalmayacaktır. Dolayısıyla eklemleme ile ilişki içinde kurulan hegemonya olumsal olmasının yanı sıra toplumsal için zorunludur.

Hegemonik bir eklemlemenin iki koşulu, antagonistik güçlerin varlığı ve bunları ayıran sınırların kararsızlığıdır. Bir pratiği hegemonik diye tanımlayabilmemizi sağlayan zemini oluşturan şey sadece, geniş bir gezici ögeler alanının varlığı ve bu ögelerin karşıt kamplara eklemlemelerinin olanaklı olmasıdır – ki bu da o kampların sürekli olarak yeniden tanımlanmaları anlamına gelir. Eşdeğerlik ve sınırlar olmadan, hegemonyadan tam olarak söz etmek olanaksızdır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.216)

Ona göre, toplum ilişkisellikler üzerine kurulmaktadır ve kimliklerin varlığının ön koşulu farklılıklardır. Farklılıklar, bir yandan siyaset içerisinde “biz”i oluştururken, kendini kurabilmek için kurucu bir dışsala ihtiyaç duyarak “ötekini” de oluşturmaktadır. Toplum ve toplum içindeki hegemonya kaçınılmaz olarak bu şekilde kurulmakta ve sürekli kendini yeniden oluşturmaktadır. Siyasalın ontolojisi bu tür bir antagonizma kavramı ile açıklandığından kavramsal olarak hegemonya da kaçınılmaz bir toplumsal durum olarak vurgulanmaktadır. (Mouffe, 2015, s.21)

Bu bağlamda; olumsuzluk ve eklemlenmeden doğan farklı kimliklerin kabulüne dayalı, yani antagonizmadan kaçmak yerine ona uygun bir düzen sunan demokratik devrim fikri ön plana çıkarılmaktadır. Onlara göre demokrasinin derinleştirilmesi, zamanımızdaki demokratik mücadelelerin genişliğini ve özgüllüğünü göz önünde bulundurmak anlamına gelmektedir ve incelikli bir demokrasi ile yoğunlaşmış postmodernizme katkı sağlamanın yolu ancak bu derinleşmeden geçmektedir. (Mouffe, 2008, s.27-28)

1.2. AGONİSTİK SİYASET

Toplumsal düzende tam nesnellüğün sağlanamaması, belirsizlikten doğan imkânsızlık ve dolayısıyla antagonizmanın toplumda daima var olduğu/olacağı savı ile yola çıkan Mouffe’a göre antagonizmasız bir siyasal alan olanaksızdır. Öyleyse bu durumun aşılabilmesinin yolu bir önceki başlıkta anlatılan kavramlar haritasını takip ederek sabitsiz toplumun ruhuna uygun olarak tamamen uzlaşmaya varılmış bir toplum fikrinin terkedilmesi ve buna uygun bir sistem tesis edilmesi ile mümkündür.

Bu bağlam göz önünde bulundurulduğunda Marksizme yeni bir bakış açısı sunan radikal demokrasi kuramının reddettiği düşünce “düşmansız bir dünya”yı mümkün gösteren “post-politik” vizyona sahip sağ ve solun, hegemonyanın ve egemenliğin ötesinde bir dünya kurmayı öneren günümüz liberal demokrasi kuramlarıdır. Mutabakat ve uzlaşmayı ön plana çıkararak, rasyonel bir mutabakatın mümkün olduğuna inanan bu kuramlar bu özellikleri dolayısıyla demokratik siyasetin karşı karşıya olduğu gerçek görevi gözden kaçırmaktadırlar. Zira bu teoriler kolektif hareketlerin ittirici gücü olan tutkuları yani duygusal boyutu göz ardı etmektedirler. Tutkuların siyaset üzerinde oynadığı rolü

bastırabileceği düşünülen değerler çoğulluğunun kabul edilmesi ve hoşgörüye olan inanç, siyasal anlamakta yetersiz kalmaktadır. (Mouffe, 2015b, s. 7-13)

Liberalizmin ekonomi anlayışından ziyade etik anlayışı ile bağdaşan, iletişimsel rasyonaliteyi ön plana çıkararak müzakereci demokrasi de radikal demokrasi teorisi ile bağlam benzerliği dolayısıyla karşı karşıya koyularak tartışılan teorilerden biridir.²⁰ Müzakereci modelin başlıca temsilcilerinden olan Jürgen Habermas liberal demokrasinin krizlerine karşılık, mutabakat zemininde gelişen bir demokrasiye vurgu yapmaktadır. Mouffe ise bu mutabakatçı yaklaşıma karşılık biz ve onlar ayrımının yaşanmasının kaçınılmaz ve gerekli olduğunu savunmaktadır. (Mouffe, 2015b, s.22)

Burada liberal düşünceye hakim olan bireyciliğin kendi görüşü ile uyuşmaması bu kez Mouffe ve Carl Schmitt'i bir araya getirmektedir. Schmitt'e ait dost-düşman ayrılığı antagonizmalardaki tarafların oluşmasında belirleyicidir. Schmitt'e göre *“siyasal eylem ve saikleri açıklamada kullanılabilecek özgül siyasal ayırım, dost-düşman ayırımıdır.”* (Schmitt, 2012, s.57) Bu ayırım siyasal için kullanılabilecek salt kavramsal bir ölçüttür.

“Dost ve düşman ayrımının işlevi, bir bağın ya da ayrılığın, bir birleşme ya da ayrışmanın en uç yoğunluk derecesini ifade etmektedir. Dost ve düşman ayrımı diğer tüm ahlaki, estetik, ekonomik ya da diğer ayrımların kullanılmasına gerek kalmadan pratik ve teorik olarak varlığını sürdürebilir. Siyasal düşmanın ahlaki açıdan kötü, estetik açıdan çirkin ya da ekonomik anlamda rakip olması gerekmez; (...) Önemli olan siyasal düşmanın öteki yabancı olmasıdır.” (Schmitt, 2012, s.57)

Burada bahsedilen siyasal dost düşman ilişkisi, biz ve onlar ikiliğini oluşturmaktadır. “Onlar” tarafından sınırlandırılan bir toplumsalın içinde oluşan “biz”in varlığından bahseden ve görüşlerini Schmitt ile birleştiren Mouffe’un düşüncesinde antagonizmalar tam da bu ilişkisellik esnasında doğmaktadır. Biz ve onlar kategorilerinin dost/düşman özne konumlarına dönüşme ihtimali her zaman vardır ve toplumsal antagonizmaları kaçınılmaz yapan bu ihtimaldir. Ne var ki radikal demokrasi teorisi ile Schmitt’in yolları Schmitt’in demokratik çoğulculuk fikrine mesafeli olması nedeniyle bu noktada

²⁰ Radikal demokrasi teorisinin bu bağlamda çalışıldığı örnek bir makale olarak: Üstüner F., “Radikal Demokrasi: “Liberalizm mi, demokrasi mi? Evet, Lütfen!”, ODTÜ Geliştirme Dergisi, Aralık 2007

ayrılmaktadır. Mouffe, kendisinin, liberal demokratik siyasetin çoğulculuk fikrini reddetmeden ve Schmitt'in yaptığı dost-düşman ayrımından vazgeçmeden yeni bir yaklaşım sunduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşımını ise, "Schmitt'le birlikte Schmitt'e karşı" olarak ifade etmektedir. (Mouffe, 2015b, s.22)

Antagonizmaların dost-düşman ilişkisi üzerinden düşünülmesinde konsensüslerin oluşmasına engel olan bir kurucu dışsaldan bahsedilirken Mouffe bu kez Jacques Derrida'nın kurucu dışsal kavramından etkilendiğini belirtmektedir. (Mouffe, 2015c, s.24) Ona göre, tüm toplumsal pratikler dışlanmanın bir sonucu olarak ele alınmalıdır ve dışarıyı sürekli olarak kurucu bir pozisyonudur. Dışsal içeriğin kurucu momentidir. Aslında bir yerlerde "biz" kavramının var oluşunun sebebi her zaman "onlar"dır. Bir kimliğin yaratılması, her zaman bir farklılığın tesis edilmesini ima eder. Yani her kimliğin inşasında bir diğer kimlik dışarda kalmaktadır ve aslında kolektif olarak kenetlenerek yeni bir özne inşa edilmesinde esas kaynak bu dışarıdır. Dışarıda kalan öteki fark edildiğinde, özne kendi yeni kimliğini oluşturmaya başlamaktadır. Yani "onlara" karşı "biz" in inşa edilmesi ancak kurucu dışsalın fark edilmesi ile mümkündür. (Mouffe, 2015, s.25) Dışarısının fark edilmesi ile özenin oluşması aynı ana denk gelmektedir ve kimlik bu gerilim içinde var olmaktadır. Bu düşünce ile Schmitt'in dost-düşman ilişkisi birleştirildiğindeyse, kimliğin dışında kalarak dost ve düşman ayrımının sınırlarını çizen bir "öteki"nin varlığı ortaya çıkmaktadır.

Böylece biz ve onlar arasındaki ilişkinin başladığı bu an politik olana işaret etmektedir. Bu iki kutup arasındaki ilişki kaçınılmaz olarak antagonistik olacağından, bu ilişkiyi dost düşman ilişkisinden çatışmasız bir mecraya çekmek politikanın temel görevi olarak anlatılmaktadır. (Mouffe, 2015c, s.24-25) Bu kaçınılmaz antagonizmanın, yani siyasal olanın, yani ontolojik boyutun siyaset sahnesine çıkması tam olarak antagonizmanın agonistik siyasete dönüştüğü noktada cereyan etmektedir. Mouffe için ideal olan bu dönüşümdür ve bu geçiş anına özellikle önem atfetmektedir. Zira o, toplumsal antagonizmaların agonistik bir siyasete dönüşme fırsatı bulamadıklarında gerçek çatışmalara dönüştüğünü savunmaktadır. (Mouffe, 2015b, s.11)

Politikanın öncelikle "onların" belirlenmesi sonrasında kaygan bir zemin üzerinde duran "biz" in yaratılmasıyla ilgili olduğu temel varsayımlardan biridir. Burada önemli olan içeriğin yani "biz" in de belirsiz bir zeminde kuruluyor olmasıdır. Dolayısıyla her iki taraf

da çatışmaya ve düşmanlığa meyillidir. Radikal demokratik politikanın yeniliği, bu “onlar” ve “biz”den oluşan tarafların pozisyonlarını hasım (adversary) pozisyonuna çevirecek çoğulcu politikalar önermesinden gelmektedir. “*“Onlar”ın imha edilecek düşmanlar değil, fikirleri ile çarpıştığımız fakat o fikirleri savunma hakkını sorgulamadığımız birileri*” olarak inşa edilmesini hedefliyor olmasındandır (Mouffe, 2015c, s.106) Bu önermeler aslında tarafların hiçbir zaman anlaşamayacağı anlamına gelmemektedir; fakat zaman zaman uzlaşma durumunun söz konusu olması, antagonizmanın yerinden söküldüğü anlamına gelmemeli, geçici soluklanmalar olarak değerlendirilmelidir. “*Hasımın görüşünü kabul etmek politik kimlikteki radikal bir farklılığı göstermektedir. Bir rasyonel ikna sürecinden çok, bir tür dönüşümdür.*” (Mouffe, 2015, s.107) Diyalog ortamının kurulmasında herhangi bir tarafın “bizi dinleyin” ifadesi değil, tarafların “birbirimizi dinleyelim” ifadesi ön plana çıkmalıdır. Bu nedendir ki, radikal çoğulcu demokrasi üretken tabir edilmektedir. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.18)

Antagonistik ortamın doğuşunun hemen arkasında tarafların birbirlerini tehdit olarak görmeleri yatarken, hemen önünde bir çatışma ihtimali bulunmaktadır. Bu her an fitillenmeye hazır düşman ilişkisinin doğru yönetilmesi, bu ortamın çatışmaya mı yoksa rekabete mi dönüşeceği siyasetin göstereceği yol ile belirlenecektir. Tam da bu noktada, radikal demokratik strateji, siyasetin altını oyan değil de ona katkı sağlamayı öneren bir pozisyonda yer almaktadır. (Laclau ve Mouffe, 2017, s.22) Diğer yandan, liberal teoriler tarafından, konsensüs fikrine aşırı vurgu yapılması, siyaset alanında üretkenliği baltalayan, farklı görüşlerin bir yerden sonra fikrini beyan etmeyi bıraktığı bir ortamı doğurmaktadır. Beraberinde, politik katılıma yönelik soğukluk ve kayıtsızlığa yol açmaktadır. Her konsensüsün sonucu, aslında, bir grubun sistemden dışlanması anlamına gelmektedir ve bu da zamanla toplum içinde antagonizmalar patlaması yaratmaktadır. (Mouffe, 2015c, s.109) Oysaki agonizme geçiş süreci radikal demokratik bir biçimde gerçekleşirse, daha en başından dışlamaya müsaade etmediğinden bu patlamaların meydana gelmesine de izin vermeyecektir. Dolayısıyla evrensel düzeyde nesnel bir mutabakat ortamının sağlanacağı düşüncesi, demokratik düşüncüyü yanlış bir yola sokmaktadır.

İktidarı sönümlendirerek bir müzakere ortamı oluşturmaya çalışan her liberal demokrasi önermesi aslında, her düzenin hegemonik olma zorunluluğunu atlamaktadır. Müzakereci yaklaşımlar, iktidarın toplumsal ilişkilerde kurucu rolünü aza indirgemeye çalışırken, radikal demokrasi önerisi iktidarın göz ardı edilemez kurucu rolünü görerek, onu kaldırmaya çalışmayıp demokratik değerler ile uyumlu bir iktidar mekanizması kurmaya çalışmaktadır. Bu aşamada hayal edilen iktidarın kendisini oluşturan kimliklerin güvenilmez ve daima zedelenebilir doğası içerisinde kurulduğunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu nedenle iktidarın kurucu doğasını kabul eden radikal demokratik bir düzende mükemmel bir uyum ve şeffaflık idealinden vazgeçilir. Bir iktidarın meşruluk ile arasındaki bağ ancak bu mantığı benimsemek ile mümkün olacaktır. Aksi takdirde bu model rasyonelliğe boyun eğen müzakereci demokrasi teorilerinden farklı bir şey söylememiş olur. (Mouffe, 2015c, s.103-105)

Mouffe hemen hemen her fırsatta önerisinin çeşitli şekillerde liberal teorilerden ayrıldığını vurgulamaktadır. Ona göre liberalizmin düştüğü en basit hatalardan biri antagonizmayı çözmeye ve kimlikleri barıştırmaya çalışmaktır. Oysaki liberalizmin anlamadığı şey, toplum içerisinde meydana gelen biz ve onlar yaratımının durmaksızın devam ediyor olmasıdır. Bu durumda çoğulculuğun -müzakereci demokrasilerde olduğu gibi- basit bir biçime kabul edilmesi yetersiz kalmaktadır. Bunun daha da ötesine geçilerek karşı tarafın değerlerini yok etmeyi öncelemek yerine, onların da düşüncelerini savunma hakkının sorgulanmadığı bir düzen kurulmalıdır. Yani karşıt grupları, düşman pozisyonunda konumlandırmak yerine muhalif (adversary) konumunda değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu yaklaşım ile toplum içindeki çatışma sonlanmayacak, sadece antagonizma (düşmanlar arasındaki mücadele) biçiminden ayrılıp, agonizma (muhalifler arasındaki mücadele) biçimini alacaktır. (Mouffe, 2015, s.27)

Mouffe, Siyasal Üzerine adlı çalışmasının giriş bölümünde,

Demokrasi kuramcılarının ve siyasetçilerin görevi, sözde “yansız” yöntemlere başvurarak tüm çıkar ve değer çatışmalarını uzlaştıracak düşünülen kurumlar tasarlamaya çalışmak yerine, farklı hegemonik politik projelerle yüzleşebilmeyi sağlayacak biçimde kamusal alanı canlı bir “agonistik” mücadeleye açmak olmalı. Bu bana göre demokrasinin etkin bir biçimde işleyebilmesinin olmazsa olmazıdır. (Mouffe, 2015b, s.10)

diyerek sözlerine başlamaktadır. Aksi takdirde zaten siyaset bir uzlaşma üzerinden tarif edilecek ve teorinin bel kemiği göz ardı edilmiş olacaktır.

“Siyaset”in varlıksal düzeye yaptığı göndermelerle tarif edilmesinin bir sonucu olarak, radikal demokratik stratejinin kendini göstereceği alan da antagonizmaların agonistik mücadeleye dönüşmesine müsaade edecek pratikler ve kurumlarla donatılmış bir siyaset ortamı olacaktır. Bu siyaset alanı, düşman ilişkileri doğru yönetildiği takdirde siyasetin altını oymak yerine demokrasinin kendini gerçekleştirdiği üretken bir alan olacaktır. Radikal demokratik siyasetin en temel görevlerinden biri, siyaseti “onlar” ve “biz”den oluşan tarafların pozisyonlarının düşman pozisyonundan hasım pozisyonuna agonistik bir biçime dönüşmelerini sağlayacak kurumları ortaya çıkarmaktır. Siyaset ortamı, rakipleri düşman pozisyonundan çıkartarak, onların çatışmalı bir konsensüs ortamındaki muhalif taraflar olarak pozisyon almalarına yardımcı olacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Mouffe’un radikal demokrasi teorisinin gündelik siyasette karşılığı, özetle, “*taraflarca kabul edilmiş bir takım demokratik prosedürler altında yönetilen gerçek bir çatışma*”dır. (Mouffe, 2015, s. 29) Atılan her adım bu çerçeveye uygun bir şekilde atılmalıdır, zira bu eksenden biraz dışarı çıkılması, marksist olarak kurulmaya çalışılan bu projeyi liberalizmin rekabetçi demokrasilerinden farksız hale getirecektir. Bu anlamda, diğer uygulamalardan farklılığı çok ince bir çizgi ile çizilmektedir.²¹ Zira kendisine ait görüşler liberalizmden kıl payı ile ayrılmaktadır. Bu nedenledir ki, toplumun hangi prosedürler çerçevesinde inşa edilmesi gerektiği meselesinde de dikkatli davranılması ve yaratacağı demokratik prosedürler çerçevesinde müzakereci demokrasinin önermelerinden farklılaşması gerekmektedir.

Mouffe demokratik radikalliğin sağlanması için, siyasal alt yapının siyaset nezdinde de sağlam temeller üzerine oturmasının gerektiğini belirterek bununsa ancak kurumlarla yüzleşerek mümkün olabileceğini söylemektedir. (Mouffe, 2015, s. 95) Burada bahsedilen mevcut kurumların eşitlik ve çoğulculuk ilkelerini daha derinlikli bir felsefe ile ele almaları gerektiğidir. Kurumların varlığından kaçarak değil, dahası onları ciddi değişimlere uğratarak tüm farklılıkları kapsayacak araçlar haline getirmekten bahsedilmektedir. Kurumların demokrasiyi olabildiğince fazla toplumsal ilişkiye yaymak

²¹ Dolayısı ile bu ince çizgi, liberalliğe yakınsaması ile ilgili olarak eleştirilere tabii tutulmuştur. (Üstüner, 2007)

üzere dönüştürülmesine hegemonyanın “kurumlarla yüzleşmesi” adını vermektedir. Bu şekilde taraflar ancak kurumların çizdiği çoğulcu çerçeve içerisinde karşı karşıya geleceklerdir.

Özetle, Mouffe’a göre radikal demokrasinin sürdürülebilmesi için hamlelerin devletin ötesinde, siyaset ve egemenliğin dışında hamleler olmaması gerekmektedir. Farklı kutuplarda temsil edilen tarafların bir pota içinde erimesi değil, aksine heterojenliğin korunarak sahneye çıkılması gerektiğini savunmaktadır ve ona göre devletin kurumları bu anlamda bir sahne görevi görmektedir. Aksi halde devlet kurumları anti-siyasal bir içeriğe sahip olacaktır. Önerileri söylem düzeyinde müzakereci kurumlardan bu anlamda bir kez daha ayrılmaktadır. Bu bağlamda karşı hegemonik düşüncenin de diğer düşüncüyü yıkıcı ve kendi düşüncesini ön plana çıkartıcı özelliği kırılacak ve tartışmalar kurumlar çerçevesinde, bireysel çıkarları ön plana çıkarmaksızın gerçekleşecektir.

Bu yaklaşım mevcut iktidar ilişkilerinde bir dönüşümü önermektedir. Mouffe’un klasik marksizmin yetersiz olduğunu iddia ettiği ve teorilerini ona destek çıkmak maksadı ile geliştirdiğini iddia ettiği bir başka nokta da burasıdır. Ona göre, marksizmin doğal olarak devletin sönmelenmesini önermesi iktidarında tasfiyesine işaret ettiğinden doğru değildir. Zira Mouffe ve Laclau’un “siyasal olanın özü” olarak tanımladıkları “antagonizmalar”ın tükenmeyecek nitelikte olması nedeniyle, düzenleyici kurumlara olan ihtiyaç hiç bitmeyecektir. (Mouffe, 2015, s.103) Bu aşamada, Laclau ve Mouffe kendi önerilerini, marksizmi ileriye taşıyan bir açılım olarak görmektedirler.

2. BÖLÜM

KOLOMBİYA'DA ÇATIŞMA TARİHİ: TOPLUMSAL ANTAGONİZMALAR

2012 yılında taraflar arasında karşılıklı ateşkes anlaşması imzalanana kadar Kolombiya, dünya tarihinin en uzun ve kanlı iç savaşlarından birine sahne olmuştur. Yaklaşık yarım yüzyıl boyunca süren, devlet güçleri ve tarım reformu talebi ile yola çıkmış terör örgütleri arasındaki bu iç savaş Latin Amerika coğrafyasındaki en uzun iç savaştır. 1940'lı yılların sonlarında başlayan silahlı çatışmalar yıllar içinde etkisini yükselterek ülkenin neredeyse tümüne yayılmış, en küçük köylerinden en büyük şehirlerine kadar ülkenin her bölgesi şiddet tehdidi yaşamıştır. 1 Ocak 1958 – 31 Aralık 2012 tarihleri arasında yaklaşık 220 bin insan ölmüş ve bu süre zarfında yaklaşık 80 bin insan kayıp, 5 milyon insan savaş mağduru olmuştur. Bazı bölgelerde şiddet ortamı o kadar derinleşmiş ki, ölen insan sayısı neredeyse o yerleşim yerlerine ait tüm popülasyona eşit olmuştur. (*Ya Basta! Colombia: Memorias de Guerra y Dignidad*, 2013, s. 31)

Kolombiya'da elli yılı aşkın zamandır süren bu şiddet ortamı sadece silahlı tarafların yaşattığı katliamlar ya da geride bıraktıkları mağdurlardan ibaret değildir. Bu süreç ülkedeki toplumsal ve ideolojik dinamiklerin ülkenin politik ve askeri stratejileri ile birleşmesinin bir ürünü olduğu için çok taraflı bir yapıya sahiptir. Dolayısı ile şiddet ortamının gerekçeleri ve gidişatı ele alınırken, bu çok yönlülük de göz önünde bulundurulmalı ve ülke tarihi yaklaşık yüz yıllık geriye dönük bir okumayla ele alınmalıdır.

Yirminci yüzyılın başlarında filizlenen anlaşmazlık ortamının yönü ve şiddeti günümüze gelene dek farklılaşmış, durum başlangıçtaki muhalif hareketin sonunda bir terör örgütüne dönüşmesi sebebi ile çıkış noktasından oldukça uzaklaşmıştır. Devlet ile şiddete sebep olan gruplar arasında pek çok kez barış denemeleri gerçekleştirilmişse de başarılı olunamamıştır. Her deneme taraflar arasında bir kırılma noktası yaratmış ve bu kırılma noktaları toplum içerisindeki özne konumlarını farklılaştırarak antagonizma ortamını daha da derinleştirmiştir. Günümüzde tesis edilmeye çalışılan genişleyici demokrasi ortamı ise, tarihsel sürecin aksine bu kez antagonizma ortamının peşinen kabulü ile başlamış, bu minvalde kalıcı bir barış süreci inşa etme çabasıdır.

Bu bölümde, bugün hâlihazırda devam eden çatışma sonrası barış sürecinin anlaşılabilmesi için çatışmanın kökenleri, çatışmanın tarafları, ideolojik temelleri ile devletin çatışma çözümleri ve geçmişteki barış denemeleri hakkında tarihsel bilgiler verilmiştir. Tarihsel araştırma metodu kullanılarak edinilen bu bilgiler Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasiyi açıklamakta kullandığı terminoloji vasıtası ile yorumlanmıştır. Teorisyenlerinin “siyasal” ve “siyaset” arasında yaptığı ayrımına göre bu bölümde siyasal olan yani toplumun ontolojik temelleri ele alınmıştır. Böylelikle, Kolombiya'daki çatışma tarihinden beslenen toplumsal antagonizma ortamı çatışmaların kaçınılmazlığını ön plana çıkararak bir teori ile analiz edilmiştir. Tarihsel akış içerisinde Kolombiya'daki siyasal arka plana dair görülen en belirgin karakter, toplumun kapanımsız doğasıdır. Eklemlenme sürekli devam etmektedir ve her tarihsel kırılmada özne konumları ve taraflar sürekli değişmektedir. Dolayısı ile antagonizma potansiyelinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

2.1. TOPLUMSAL BÖLÜNMENİN TARİHİ TEMELLERİ

1800lü yılların başında özellikle Fransız ihtilali ve Napolion'un İspanya'yı işgal etmesi İspanyol asıllı beyazların kontrolünde olan Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlık arzusunu daha da güçlendirmiştir. 1819 yılında İspanyol sömürgeciliğine karşı, Venezuela kökenli Simón Bolívar önderliğinde bağımsızlığını ilan ederek Büyük Kolombiya'yı (Grand Colombia) kuran Güney Amerika kıtasının kuzey batı ülkeleri böylelikle aynı zamanda Latin Amerika'nın ilk anayasal yönetimini kurmuşlardır. Kolombiya, Ekvador, Venezuela, Panama, Guyana ve Brezilya'nın kuzey kesimini de içinde bulunduğu bu birliktelik bölgenin İspanyol işgalinden tamamen kurtuluşudur. Bu kurtuluşun akabinde bahsi geçen topraklarda İspanyol-Amerikan bir anayasal düzen kurulmuştur. Kuruluş aşamasında Bolívar'ın anayasa yapma modeli, Avrupa'daki devrimci hareketlerden ilham alsa da toplumsal ve ekonomik alt yapı ile sömürgeciliğe bakış açılarının aynı olmaması nedeniyle Bolívar bu anayasaların birebir olarak uyarlanması taraftarı olmamıştır. Bu topraklarda özgürlük ve eşitliğin sınırlarını kendinin belirlediği orijinal bir merkezi mutlakiyetçi anayasal sistemini kurmaya çalışmıştır. (Lynch, 2001, s.14, s.26)

Fakat Bolivar öncülüğünde kıtadaki ilk anayasal sistem olarak kurulan Büyük Kolombiya birlikteliği uzun soluklu olmamış, 1831 yılında bu birleşik devlet dağılmıştır. Devletin dağılma sürecindeki en temel neden ise devlet yöneticilerinin, bu büyük birleşmenin merkeziyetçi mi yoksa federal bir yapıya mı sahip olacağı konusundaki anlaşmazlıkları olmuştur. Bu görüş ayrılığı devletin kurucuları arasında (merkeziyetçi yapıyı savunan) muhafazakâr ve (federal yönetimi savunan) liberal kutupları oluşturmuştur. Bu kutuplaşmanın sonucunda taraflarca önce Liberal Parti (1848), hemen arkasından Muhafazakâr Parti (1849) kurulmuştur. Üst düzey bürokratlar ve askerler, büyük toprak sahipleri, köle çalıştıranlar ülkenin hâlihazırdaki siyasi geleneğini bağımsızlık sonrasında da aynı şekilde muhafaza etmek istemişlerdir. Köylüler, tüccarlar, yerli halklar, köleler ve zanaatkarlar ise bağımsızlık kazanma süreci ile beraber Kolombiya devlet geleneğini değiştirme, dönüştürme fikrini, ademi merkeziyetçi bir yapıyı desteklemişlerdir. Buradan hareketle, kendilerini oluşturan kesimlerin sınıflarından da anlaşılacağı üzere, Kolombiya'da liberal kesim federal yapı savunucusudur ve ilerleyen zamanlarda bu savunu sosyalizm idealleri ile yakınlaşmıştır ve sol siyasi görüşü temsil etmektedir.

Ülke yönetiminde uzun süre sadece bu iki partinin varlığı görülse de zaman içerisinde sisteme farklı partiler de dahil olmuştur. Ancak hem toplum içerisinde, hem yönetimde günümüze kadar süregelen tüm çatışmaların ana sebebi federalizm yanlısı liberaller ve güçlü merkezi yapıyı savunan muhafazakârlar arasındaki bu gerilimdir. Dolayısı ile köylüler ile devlet arasında kökeni 1920'lere kadar uzanan çatışmanın kaynağı da aslında yine bu kutuplaşmaya dayanmaktadır. (Botero, 2011, s.41)

Fernan Gonzalez'e (2004) göre, Kolombiya'daki çatışma ortamı iki temel tarihsel sebep üzerine kurgulanabilir: bunlardan birincisi, daha ulus devlet oluşumu esnasında baş gösteren toprak sahiplerinin köylü kolonizasyonudur. Kolombiya diğer ülkelerin bağımsızlık mücadelesi tarihlerindeki aksine, toprak sahipliğinin eşit dağılımını ön gören tarım reformunu başarılı bir şekilde gerçekleştirememiş ve ülke tarihi bu eksiklik ile başlamıştır. Fakir köylü tabakayı, ülkenin merkezi devlet birimlerinden ve hizmetlerinden uzak sınır boylarına iten, erişimi ve yaşaması zor coğrafi bölgelere mahkûm bırakan devlet politikaları tarımla uğraşan köylü kesim daha en başından sistemden dışlanmıştır. Kolombiya'daki İspanyol kolonizasyonu döneminden beri ikici sınıf sayılan afro kökenliler ve afro melezleri, yerli kabileler gibi elit olmayan gruplar ve

fakir beyazlar hem politik hem coğrafi anlamda bu uzaklaştırma politikasına maruz kalmışlardır. İkinci sebep ise, birinci sebebin bir politik bir yansımasıdır. Ülke içerisinde heterojen halde dağılmış olan popülasyon dolayısı ile bölgeler arası birlik sağlanamamış ve ulus devletin kuruluşu bu eğri, birliği sağlanamamış temeller üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Güç ve adalet sistemi devletin uzanamayacak kadar uzakta bıraktığı bu gruplar için, belli bireylere ya da belli grupların tekeline kalmıştır. Burada bahsedilen tekel yerli elitlere işaret etmektedir ve bu elitlerin arazileri, toprak bütünlüğünün merkezden kontrolünün kolaylaşması adına devlet tarafından daha da genişletilmiştir. (s.12) Diğer yandan yerel elitlere bir bölgesel otorite gibi öncelik vermesi, tarihsel anlamda tüm devlet yapısının sınıf temelli bir çatışma üzerine kurulduğunu göstermektedir. Sadece en derin kırsal kesimlerde değil, merkeze entegre kırsal kesimlerde dahi, bu iki başlılığa devlet tarafından göz yumulmuştur.

Böylece bağımsızlığın ilanından itibaren devletin kırsal alandaki politikaları ile liberaller ve muhafazakârlar arasındaki gerilim toplumsal anlamda kendini; devlet, köylü halk ve büyük toprak sahipleri olmak üzere üç ayaklı bir problem olarak göstermiştir. 1920'lerden itibaren, köylü halk, bağımsızlıklarının devlet ve büyük toprak sahipleri tarafından ellerinden alındığı, yeni/modern bir sömürge düzeni kurulduğu iddiası ile devletle bir çekişmeye girmiştir. Onlara göre, devlete ait tarım arazileri yağmalanmakta ve devlet bu yağma esnasında doğan adaletsizliğe göz yummaktadır. Yağmalanan toprakların bir kısmının köylülerin tasarruflarında olduğu ancak devletin bu toprakları adil bir şekilde köylülere değil büyük toprak sahiplerine zimmetlediği, bu nedenle kullanım haklarının toprakların esas sahibi olan köylülerin elinden alındığı iddiasındadırlar. Dahası bu toprak sahipleri köylüleri kendi arazilerinde köle olarak çalıştırmaktadırlar. Bu şartlar altında tarım arazileri üzerinde belli sınıfların kolonizasyonunun halen sürdüğünü iddia ederek, bu adaletsiz işleyişe karşı adil bir tarım reformu gerçekleştirilene kadar kendi toprak bütünlüklerini "köylü savunma birlikleri" (auto defensa campesina) ile savunmuşlardır. (Leongómez, 2011, s. 27) Devlet arazileri için adil şekilde tapu dağıtılması, çiftliklerdeki çalışma şartlarının yeniden düzenlenmesi ve yerel toplulukların devlet ile olan sorunlarının çözülmesini talep eden köylüler, seslerini duyurabilmek için sadece köylü milis kuvvetlerini kurmakla kalmamışlar, bunun yanı sıra sendikalar ve siyasi partiler yolu ile de varlık göstermişler, ısrarcı bir biçimde sürdürdükleri ve zamanla tüm ülkeye yayılan tarım kavgası esnasında yirminci yüzyılın

ilk yıllarından itibaren çatışma ve direnişin legal ve illegal tüm yollarını kullanmışlardır. (Leongómez, 2011, s.29)

Bu dönemde milis kuvvetler olarak anılan, fakat ileride FARC'ı meydana getirecek olan ilk köylü savunma gruplarının Líbano, Sumapaz, Tequendama, Tolima ve Huila adlı yerleşim yerlerinin çevresindeki sakinlerinden oluştuğu bilinmektedir. (Pataquiva, 2009, s. 157; Arias, 1992, s.72) Bu bölgeler zamanında kolonizasyonun en ağır şartlarına maruz kalmış halklardan oluşmaktadırlar. Ekseriyeti kahve çekirdeği üreticisi olan, uygun şartların sağlanması halinde ekonomik anlamda önemli mesafeler kat edebilecek üretici ailelerdir. (Leongomez, 2011, s.27) Dolayısı ile bu aileler gerekli imkanlar sağlandığında ekonomik anlamda kendi kendilerine yetebilecek ailelerdir.

Sömürgecilik tarihinden beri kırsalda toprak mülkiyetini belirli bir grubun elinde bulundurması ve bu duruma devletin taşradaki güçsüzlüğü nedeni ile göz yummuş olması, görüldüğü üzere Kolombiya ulus devletinin kaygan bir zemin üzerine inşa edilmesine neden olmuştur. Diğer yandan ülkede ulus temasının kurulmasında da sömürgecilik tarihine bağlı olarak bir bütünlükten bahsedilemiyor olması devlet ve taşra arasındaki bu gerilimi derinleştirmiştir. Daha anayasal düzen kurulurken, siyaset, dezavantajlı gruplara sınırlı seçim ve oy hakkı tanınmasını öngören merkezi mutlakiyetçi bir entelektüel akılla kurulduğundan toplum içindeki eşitlik nosyonu en başından problemlidir. (Lynch, 2001)

Kolombiya tarihi toplumsal bütünlüğün olanaksızlığına dair temellerini işte bu bütünlüşememelişlikten almaktadır. Toplumsal alan daha kuruluş aşamasında bölünmeye başladığında kendini liberaller ve muhafazakârlar olarak göstermiştir. Sonrasında antagonizmaların derinlik kazanması ile, bir eklemleme alanı olarak özne konumlarının aldığı ilk pozisyon köylülük (*campesinos*) olmuştur. Toprak mülkiyetine dayalı adaletsizlik ve eşitsizlik savı ile yükselen bu merkez çevre gerilimi köylülük adı altında birleşmiş ve farklı farklı tarihsel arka plana sahip kimseleri eklemleyen söylem Kolombiya'da "adaletsizlik", kolektif kimlik ise "köylülük" olmuştur. Bu adalet arayışının hem siyaset hem siyasal alandaki karşılığı ise ülkedeki liberal ve muhafazakar kanatların arasının iyiden iyiye açılmış olmasıdır. Bu açılmada liberallik köylülüğün siyasal alandaki özne konumu olmuştur. Toplum içerisindeki belli bir grubun servet birikimini önceleyen devlet politikaları köylüleri kendi saflarında eklemlemiştir. Dolayısı

ile Campesinos grubunu arka planda özellikle ucuz işgücü ve toprak gasplarından doğan eşitsizliklerle açıklanan bir ekonomik bağlam eklemiştir. Köylülük kimliğinin içindeyse, ülkenin sömürge tarihi boyunca ötekileştirilen afro kökenliler ve afro melezleri, yerli kabileler, fakir beyazlar ve mestizo 'lar yer almaktadır. Yani bu gruplar devlet erkine karşı bir öteki olmak için aslında farklı farklı sebeplere sahiptirler. Fakat kolektif bir kimlik oluşturmak gerektiğinde bu farklar bir eşdeğerlik zinciri etrafında birleşmiştir. Böylece ekonomik çıkarlar toplumu sosyal statülere ayırmıştır. Bu statüleri Bejarano (1987) basitçe sömürülenler ve sömürenler olarak ikiye ayırarak, sömürülenlerden devlet nezdinde var olmayanlar olarak bahsetmektedir. Devletin kurumsal yapısı içerisinde özellikle atıfta bulunduğu yerli halklar, köleler ve küçük toprak sahipleri ekonomik haklarla donatılmayan kesim olarak kalmışlardır. (s. 252) “Köylüler”in sistemin dışarısında kaldığı yeni devlet düzeninde, bu tutum belirgin biçimde dost-düşman ikiliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Köylüler ile merkezi otorite arasındaki bu ikilem salt ekonomiyle açıklanamayan, içerisinde mekânsal, kültürel ve etsyete dair özellikleri de barındıran bir yabancılaşma durumudur. Köylü kesim için iktidar sahipleri hem tüm ahlaki, estetik ve ekonomik ötekiliği barındıran hem de salt bunlarla açıklanamayacak farklı farklı başka ötekiliklerin de sahibidir. Bu dost düşman ilişkisinin kurulmasındaki arka plan Schmitt’in dost-düşman ayrışmasıyla benzerlik göstermektedir. Taraflar birbirine siyasal düşmanlar olarak varoluşsal anlamda en yoğun haliyle başka birer varlık olarak yabancıdır. (Schmitt, 2012, s.57)

Toplum içindeki ideolojiden bağımsız eklemeleri popüler demokratik antagonizmalar olarak gören Laclau'nun yaklaşımından yola çıkılacak olursa (Laclau'dan akt. Demir, 2014, s. 27), Kolombiya örneği için bu kırsal kesimi salt ekonomik bir sınıflandırma ile ele almak eksik bir tanımlama olacaktır. Çünkü kırsalın zor bölgelerine farklı sebeplerle hapsedilen bu kesimler aynı zamanda aynı ekonomik gruba da hapsedildiklerinden aslında ekonomik sebepler zorunlu bir çıkar birlikteliğinden doğmuştur. Bu ucu açık düğüm noktasında (Laclau'nun ifadeleri ile) ezilen kesimler kendilerini bir sınıf olarak değil, “ötekiler”, egemen iktidar bloğuna “karşı olan”, hakkı yenenler olarak özdeşleştirmişlerdir. (Laclau'dan akt. Demir, 2014, s.28-29) Bu direniş bir sınıf mücadelesi alanına işaret etmekten çok ötekileştirmenin bir kadere dönüştüğü demokratik mücadele alanıdır. Çünkü burada yaşam şartlarının adaletsizliği ile boğuşan halk sınıfsal belirlenimden ayrı, sadece üretim ilişkileri ile açıklanamayan, aynı zamanda

siyasal ve ideolojik egemenlik ilişkilerinin de bir toplamı olan bir mücadele alanı temsil etmektedir. Kolombiya’da kırsal kesim, içinde birden çok mücadele ve çelişkiyi barındıran toplumsal kutuplardan biridir. Kolombiya’daki kırsal kesim bir sınıf bağlamında ele alınacak olursa, bu sınıf Laclau’nun ifade ettiği gibi, ideolojik ve siyasal düzeyde bir indirgeme süreci değil bir eklenme süreci olarak ele alınmalıdır. Bireyler, salt sınıfsal değil başka başka çelişkilerin bir bileşim noktası ve taşıyıcılarıdır. Etnisite gibi sömürge tarihinden bu yana sınıftan bağımsız fakat sınıf ile iç içe olan adlandırmaların da bu köylü dinamiğini ekleyen faktörlerden biri olduğu görülmektedir.

Tarihsel akışa geri dönecek olursa, direniş birliklerinin ilk çıkış noktalarından biri olan Güney Tolima, Chaparral, Natagaima gibi bölgelerin de Kolombiya yerli halklarının yoğun olarak yaşadığı bölgeler olduğu görülmektedir. Söz konusu bölgelerde ayrıca yerli halkların etnisitelerinden doğan haklarının teslim edilmesi de bölge sakinlerinin muhalif hareketler içinde yer almasına sebep olmuştur. Bu bölgelerden çıkan bazı yerli kimseler sosyalist/komünist oluşumların içinde aktif bir biçimde yer almışlardır. Hatta zamanla Kolombiya Komünist Partisi (Partido Comunista Colombiano - PCC) ve Sosyalist Devrimci Parti’nin (Partido Socialista Revolucionario – PSR) ileri gelenlerinin bir çoğunu yerli halk mensubu kimseler oluşturmuştur. Bu kişiler hem gerilla gruplarının başı, hem de partilerin yönetimindeki liderler olmuşlardır. (Leongómez, 2011, s. 32)

Köylüler arasındaki bu oluşumların hepsi başlangıçta sosyalist bir ideoloji ile ya da devrimci bir hareket olarak başlamamış olsa da, başta Sosyalist Devrimci Parti olmak üzere, duruma ülkedeki komünist grupların eğilmesi ile, bu hareketler sosyalist bir yapıya kavuşmuştur. Böylece başlangıçtaki bilinçsiz köylü grupları sonrasında bu ideoloji çevresinde birleştirilmiştir. Milis güçlerin baskın olduğu bilinen bölgelere Sosyalist Devrimci Parti ve Kolombiya Komünist Partisi (Partido Comunista de Colombia – PCC) deneyimli üyelerini göndererek sendika mensubu işçilerin örgütlenmesini sağlamışlardır. 1930’lu yıllarda başlayan bu girişimler, Kolombiya’daki sol politik görüşün eylemlerinin geleceğini belirlemiştir. Ülkedeki sol muhalefetin gölgesi altında kalan köylü hareketi, böylelikle hem legal hem illegal tüm biçimlerde süren bir kavgaya dönüşmüştür. (Harnecker, 1988, s.3; Leongómez, s.28, 29) Türkçesi “tüm mücadele biçimlerinin kombinasyonu” anlamına gelen “combinación de todas las formas de lucha ” tabiri, bu

dönemden sonra hem silahlı hem de politik olarak devam eden direniş kuvvelerinin mücadelelerinin tanımlamak için kullandıkları bir motto haline gelmiştir. (Harnecker, 1988, s.3) Köylü gruplarının bu şekilde devrimci bir şemsiyenin altında, kendilerini bu yolla ifade etmeye başlamaları da karşı hegemonyanın ilk sinyali olarak görülebilir. Burada belli bir parti ile temsil imkanı yaratılması hem söylemde hem de özne konumlarında bir değişikliğe sebep olmuştur. Bu zamana kadar liberallik üzerinden kendini ifade eden köylüler için, parti ile kurulan bu bağdan sonra özne konumu sosyalizm ideali olmuştur. Bu birleşmeden sonra hareketin itici gücü sosyalist söylem haline gelmiştir. Bu zemin nihai bir anlama sahip olmamakla beraber sınırları çizilmiş değildir.

Kırsalda toprak kavgası üzerine yoğunlaşan gerilime paralel olarak muhafazakâr taraftarların kırsaldaki baskısı şehirlerdeki gerilimi de artırmıştır. Muhafazakar vandalizmin destekçisi olan hükümetin muhalefete karşı gösterdiği sert tavır, 1940'lı yılların sonlarında büyük şehirlerdeki gerilimi de şiddet ortamına dönüştürmüştür. Tüm ülkeyi baştanbaşa yaklaşık 60 yıl boyunca sürecek iç savaşa sürükleyen olay ise, 9 Nisan 1948 tarihinde toprak reformu hareketinin öncü ismi, dönemin Çalışma Bakanı Liberal Lider Jorge Eliécer Gaitán'ın Başkent Bogota'da öğle yemeğine gittiği sırada uğradığı bir suikast ile öldürülmesi olmuştur. Gaitán'ın öldürüldüğü dakika itibarı ile Bogota merkezli olarak başlayan, El Bogotazo adlı ayaklanma birkaç saat içinde ülkenin bazı büyük şehirlerine de yayılmış ve büyük bölümü Bogota'da olmak üzere ilk 10 saat içerisinde yaklaşık 5 bin kişinin ölümüne sebep olmuştur. Bogotazo'yu takip eden günlerde tüm ülkeyi saran ve 10 yıl süren La Violencia (1948-1958) adlı çatışma dönemi başlamıştır. Gaitán'ın ölüm günü Kolombiya'lı liberal yazar William Ospina tarafından Kolombiya için "umudun öldüğü gün" (2013) olarak anılmaktadır. Resmi kaynakların bazıları bu dönem sonunda yaklaşık 300.000 bazılarının yaklaşık 280.000 kişinin hayatını kaybettiğini belirtmekte, yaralananların sayısı ile bilinmemektedir (Hobsbawm, 1983, s.264) El Bogotazo esnasında ve La Violencia boyunca Muhafazakâr Parti hükümetinin kolluk kuvvetlerine ölçsüz şiddet uygulayabilecekleri konusunda talimat vermesi ve söz konusu süreci kitleleri katlederek durdurmaya çalışması ile kolluk kuvvetlerinin haricindeki muhafazakâr saldırganları güçlendiren desteği çatışmaların bu denli büyümesine sebep olmuştur. Bu kriz sürecinde, Liberal partinin kendi taraftarlarını sivil direnişe yönlendirecek ve olayı kontrol altına alacak kabiliyetinin olmayışı ve olayların

eş zamanlı olarak ülkenin her yerinde spontane bir şekilde kontrol edilemez biçimde büyümesi, zaten temeller atılmış olan silahlanmayı hem kentlerde hem de kırsalda daha da kışkırtmıştır. (Leongómez, 2011, s. 35)

Bu dönemde taşranın gösterdiği reaksiyon Eric Hobsbawm (1983) tarafından “modern dünya tarihinin batı yarım kürede gördüğü en büyük köylü askerî harekâtı” olarak değerlendirilmektedir. Ona göre La Violencia dönemi, gerçek bir lideri ve tam bir ideolojisi olmayan, bu nedenle de netleştirilmiş bir amaç çevresinde gelişmeyen, devrimsel niteliklerle ifade edilemeyecek bir köylü ayaklanmasıdır. La Violencia yaşanırken, isyancı köylü komünlerin çok büyük bir kısmının komünizm idealinin gerçekten ne olduğundan haberdar olmadığını ifade etmektedir. (s.264) Bu değerlendirme Kolombiya’daki kırsal ayaklanmanın ideolojik temellerinin zayıflığına işaret etmekte ve kırsal mücadelenin devlete karşı bir refleks olarak ortaya çıktığı anlamına gelmektedir. Kolombiya’da erken sol hareket aslında bir devrim ideolojisine ve ya amacına sahip olmayan bir köylü mücadelesi olarak doğmuştur. Gerçek bir bilinç ile Marksist sosyalist sınıf bilincini benimsemek daha geç zamanlarda meydana gelmiştir. Yaşanan şiddet ve isyan hali kırsalda köylüleri, şehirlerde ise ekseriyeti işçi hakları savunucusu ve Gaitan taraftarı olan sol görüş mensuplarını Marksist sosyalist ideoloji ile doğal yollarla birleştirmiş ve bu anlamda sol görüş için bu ideolojik hareket köy ve kenti birbirine bağlayan bir eşdeğerlik zinciri olmuştur.

Bu esnada La Violencia’nın 5. yılı olan 13 Haziran 1953 tarihinde General Gustavo Rojas Pinilla kamu düzenini yeniden oluşturmak ve barış ortamını sağlamak için ülke yönetimine askeri güçlerce el koyulduğunu duyurmuştur. İlanın hemen ardından aynı yılın kasım ayına kadar silah bırakarak teslim olmak isteyen gerillalara genel af uygulanacağı açıklanmıştır. Bunun üzerine bazı bölgelerdeki silahlı savunma birlikleri bu af kapsamında silah bırakmayı kabul etmişlerdir. Fakat af kanunu radikal köylülerce anti-komünist bir yaklaşım olarak değerlendirilmiş, taleplerinin devlet tarafından bir kez daha görmezden gelindiği düşüncesini yaratmıştır. Radikal taraflar için bu yeni bir gerilime sebep olsa da, merkezde liberaller ve muhafazakârlar arasında bir fikir birliği ortamı yakalanmış, 1953-1958 yılları arasında süren darbe hükümetine Ulusal Cephe Hükümeti (Frente Nacional) modelinin getirilmesi ile son verilmiştir. Bu model, bir dönem liberallerin diğer dönem muhafazakâr partinin devridaimle hükümeti yöneteceği bir iyi

niyet anlaşması olarak ortamı bir nebze yumuşatmayı hedeflemiştir ve Liberal Parti adayının Başkan olarak seçilmesi ile 1958 yılında başlamıştır. Chernick'e (2015) göre ülke içindeki ayaklanma ortamının bir toplumsal bilince dönüşmesi ve daha büyük bir politik ve sosyal devrime dönüşmesi ciddi bir tehlike olarak görüldüğünden, bu model orta yolcu bir alternatif olarak ortaya atılmıştır. (s.53) Benzer tarihlerde başta 1959 yılında başarıya ulaşan Küba Devrimi olmak üzere tüm Latin coğrafyasını sarmış olan sosyalist eğilim göz önünde bulundurulduğunda, bu endişenin yersiz olmadığı görülmektedir.

Büyük kısmı şehirde bulunan Liberal Parti taraftarları ile kırsal kesimdeki silahlı milis kuvvetler bu tarihe kadar aynı safta yer alsalar da Ulusal Cephe Hükümetine geçiş döneminde gösterilecek direnişin biçimi konusunda farklı stratejileri benimsemişlerdir. Büyük şehirlerde sol görüşün temsilcisi olan (ve ekseriyeti siyasi pozisyonlara sahip olan) liberaller, krizin siyasal yollarla aşılması gerektiğini, Ulusal Cephe Hükümeti kurulması ile çözüm aranması gerektiğini, eğer bir sonuca ulaşılmazsa sonrasında silahlı bir direnişin tercih edilebileceğini savunurken, Leongómez'in ifadeleri ile, (s.36) "dayanılmaz baskı ve zulme direkt olarak maruz kalan taşra kesimi, silahlı mücadelenin tek çözüm olduğunu" savunmuştur. İşte bu görüş ayrılığı, ülke içindeki sol kanadın liberaller ve gerillalar olarak barış sürecine kadar sürecek bir ayrıma girmesine neden olmuştur. Bu ayrımın nedenlerinden biri de devridaimli bu hükümet sisteminin diğer herhangi bir üçüncü siyasi görüşe yer vermiyor olmasıdır. Bu süreç Chernick (2015) tarafından, ülkede bulunan iki kanadın politik elitlerinin bir anlaşması olarak değerlendirilmektedir ve gerilla taktiğinde kalmayı yeğleyen liberal radikal taban bu süreçte ne herhangi bir affi benimsemiş ne de sürece katkıda bulunmuştur. Bu ayrılık aynı zamanda savaşın gidişatını daha ideolojik bir konseptte büründürmüş ve daha sınıf temelli, ülkedeki tüm elitlerin karşı cepheye alındığı bir taşra kavgasına dönüştürmüştür. (s.53)

Bu ayrışma noktası sol içerisindeki önemli bir kırılmaya işaret etmektedir. Bu zamana kadar devam eden eşitlik ve adalet söylemi köylüler ile sol kesime mensup kentlileri bu eşdeğerlilik zincirinde birleştirmiştir. Dolayısı ile Ulusal Cephe Hükümetine kadar köylü hareketi ve şehirdeki sol hareketler eşdeğerlik zinciri sonucu olarak birbirine paralel biçimde devam etmiştir. Fakat ulusal cephe hükümetinin gelişi liberal kanadı kendi içinde ikiye bölmüştür. Bu aşamaya kadar muhafazakar ve liberal kesim olarak devam eden antagonizma ortamında sınırlar tekrardan çizilmiş ve iktidar vaadi karşılığında

mücadeleyi bırakmama kararı alan kırsal kesim böylece Ulusal Cephe'nin söylem alanının dışında kalmış ve marjinalleştirilmiştir. Dolayısı ile bu aşamadan itibaren köylüler için artık “öteki” pozisyonundaki hem muhafazakârlar hem liberal parti hareketi olmuştur. Köylü ve şehirli arasında bu aşamaya kadar devlete karşı kurulan eşdeğerlik zinciri liberal partinin ulusal cephe hükümeti teklifini kabul etmesi ile birlikte kırılmıştır. Buradan dost-düşman ilişkisine dair sınırların sürekli değişkenlik göstermesinden kaynaklanan bir toplumsal belirsizlik mevcuttur.

Toplumsal alanın bu belirsizliğiyle bağlantılı olarak kırsalda mevcut milis savunma birliklerinin hareket şekli ve yoğunluğu da La Violencia döneminde ve sonrasında yaşanan gerilime göre farklılık göstermiştir. Zaman zaman milis savunma kuvvetleri, zaman zaman savunmanın ötesine geçerek gerilla tipi bir savaş taktiği uygulamışlardır. Özellikle askeri yönetim döneminde devletin baskıyı artırdığı dönemlerde milis savunma birlikleri olarak faaliyet göstermeleri, Leongómez'e göre (2011) henüz o tarihlerde devletin silahlı birlikleri ile girilen ciddi çatışmalardan güçlü çıkma ihtimallerinin zayıf olması olarak değerlendirilmektedir. (s.49)

1974 yılına kadar süren Ulusal Cephe Hükümetindeki bu ayırım dönemsel olarak terör eylemlerinin aşırılığının önüne geçmiş olsa da bu dönemde milis kuvvetler tamamen PCC'nin çatısı altına girmişler, çeşitli isimlerle gerilla birliklerine dönüşmüşlerdir. Bu birliklerin içinde en uzun soluklu ve büyük olan grup 1964 yılında ilk toplantısı gerçekleşen FARC olmuştur.

2.2. EKLEMLENME ALANI OLARAK FARC VE DERİNLEŞEN ANTAGONİZMA ORTAMI

Kolombiya'da nerdeyse ülkenin bağımsızlığının kazanılmasından beri süren gasp ortamı nedeni ile köylüler kendi toprak yönetimi sistemlerini kurmak zorunda kalmışlar ve “*bu yönetim sistemini kurarken, üç tür savunmayı çok iyi öğrenmişlerdir: saldırılara karşı kendilerini koruma, silah kullanımı ve çözüm arama konusunda yerel dayanışma.*” (Pataquiva, 2009, s.157) Taşrada bölge halkının hâlihazırda kazanmış olduğu bu özellikler sayesinde FARC kuruluşunda ve sonrasında organize olabilme konusunda problem yaşamamıştır. (Leongómez, 2011, s.27) Böylelikle, daha sonra FARC'ı

oluşturacak birlikler kısa sürede belli bir ölçüğe gelerek devlet elinin uzanamadığı topraklarda kolaylıkla kendi gayri resmi yerel yönetimlerini ilan etmeye başlamışlardır. Örgütün devrimci ideolojisini Ulusal Cephe Hükümetine katılmayı reddettiği bu aşamada kazanmaya başlamıştır. Fakat yine de bu silahlı muhalif hareketin bu tarihlerden itibaren komünist bir ideolojiyi benimsediği görülse de, ülke içerisinde gerçekleşecek topyekûn bir devrim iddiası taşımamaktadırlar. Örgüt mensupları için ideal hedef, kendi birlikleri etrafında belli bölgelerde otonomi kurduklarını devlete kabul ettirmek ve bu yolla devletten istenen reform taleplerinin gerçekleştirilmesidir. Aksi takdirde bu topraklardaki yönetimden çekilmeyerek, gerekli reformları kendileri sağlayacaklar, bölgesel bir devrim gerçekleştirmiş olacaklardır. Özellikle Gaitan Suikastinden beri açıkça savaşı bir doğayı benimsemiş olan Tequendama, Suma Paz, Libano, Tolima ve San Vicente de Chucuri gibi bölgelerde milis kuvvetlerin bölgesel kontrolü ele almaya başladığı görülmüştür. Bu dönemde kurulan ilk savunma birliklerinin liberal ya da komünist olarak birbirinden ayrılması çok mümkün değilse de bazı bölgelerdeki birliklerin komünist parti etkisinde oldukları söylenebilir. (Pataquiva, 2009, s.157-158)

Genel affin ardından silah bırakmayan savunma birliklerinin daha da güçlenmelerinin önüne geçmek adına, Kolombiya Silahlı Kuvvetleri zaman zaman bu birliklerin kontrol altına aldıkları bölgelere baskınlar düzenlemişlerdir. Görünüşte, bu baskınların çoğu askeri anlamda başarılı sayılsa dahi, uzun vadede ve sivil toplum nezdinde başka başarısızlıklara sebep olmuşlardır. Operasyonların yapıldığı bölgelerde sabit bulunan ve sadece bu bölgede yönetimi ele geçirmiş olan birlikler, askeri operasyonun akabinde bir korunma taktiği olarak saklanmak için gür ormanlık alanlara yayılmışlar ve kontrol edilemez mobil gerilla birliklerine dönüşmüşlerdir. Böylelikle kontrol alanları da genişlemiştir. Askeri ve yönetsel anlamda bu hata diğer baskınlarda da sürdürülmüş ve böylece gerilla kuvvetleri günden güne daha yeraltı bir karaktere sahip olmuşlardır. Diğer yandan bu bölge sakini sivil halk da baskınlardan dolayı ya hayatını kaybetmiş ya da sürekli olarak göçebe bir hayat sürerek yakınlardaki diğer kasabalara sığınmışlar, düzenli bir hayat sahibi olamamışlardır. Bu yayılmacı hareketin sonucunda, 1961 yılı itibarı ile, toplamda 16 yerleşim yerinin bağı yönetsel anlamda resmi devlet otoritesinden koparılmıştır. Marquetalia, Rio Chiquito, El Pato ve Guayabero adlı yerleşim yerleri baz alınarak bu çevrede ele geçirilen topraklar “Bağımsız Cumhuriyetler” (*repúblicas*

independientes)²² olarak adlandırılmış ve bu bölgelerde silahlı milis güçlerin kontrolü hüküm sürmeye başlamıştır. Devlet güçleri bu topraklara askeri operasyonlar haricinde giremez hale gelmiştir. (Pataquiva, 2009, s.158-161)

Ulusal Cehpe Hükümeti'nin kuruluşu esnasında, af kanunundan yararlanmayı reddeden gruplardan biri de daha sonra FARC'ı kuracak ve ölümüne kadar lider olarak kabul edilecek olan Pedro Antonio Marín yönetimindeki milis kuvvetlerdir. Bu ekip, ellerindeki tüm kaynaklarla birlikte tamamen PCC'ye geçmeyi kabul etmişler ve aynı zamanda liderleri Pedro Antonio Marín gerçek ismini bırakarak Manuel Marulanda Vélez ismi ile Tirafijo (Attığını Vuran) kod adını kullanmaya başlamıştır. (Pataquiva, 2009, s.155) Köylü, liberal bir ailenin oğlu olan ve bölgede Che Guavera'nın temsilcisi olarak görülen Tirafijo 1948 yılında Gaitán suikastı ile birlikte yaşadığı bölgede kendi köylü savunma birliğini kurarak silahlı bir direnişçiye dönüşmüştür. 1958 yılında Ulusal Cephe Hükümetinin olduğu yıllarda ise kendi yaşadığı Marquetalia ve çevresindeki toprakları arkadaşlarıyla birlikte işgal etmişler, bölgenin kontrolünü ele geçirerek Marquetalia bağımsız cumhuriyetini ilan etmişlerdir. (Chernick, 2015 s.54)

Bu esnada, 1960'lı yıllarında başında, kıtada ikinci bir Küba örneği yaşanmasının önünün alınması gerektiği düşüncesi ile, bağımsız cumhuriyetlerin bozguna uğratılmasına karar verilmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri desteği ile oluşturulmuş Plan LASO (*Latin American Security Operation*) uygulanmaya koyulmuştur. Planın en önemli operasyonu olarak Marquetalia Bağımsız Cumhuriyeti (El Pato, Rio Chiquito ve çevresindeki diğer bölgeler de dahil olmak üzere) bombalanmış fakat başarılı olunamamıştır. (Chernick, 2015, s.54; Pataquiva, 2009, s.161) Marquetalia Baskını ile gerillanın tamamen dağıtılamaması, söz konusu bölgelerin daha da ikonik hale gelmesine sebep olmuştur. Bu baskının hemen ardından Mayıs 1964'de Marquetalia'da yapılan kongrede Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (FARC) adı ile bir örgütün doğduğu ilan edilmiştir. Büyük Gerilla Zirvesinde, bugüne kadar sürdürdükleri mücadelenin temeli olan kırsal kalkınmayı hedef alan "Ulusal Tarım Program"larını

²² *Repúblicas Independientes* ifadesi ilk kez 1961 yılında, Ulusal meclisteki "ulusal egemenliğin geri kazanılması" tartışmaları sürerken parlamenter Álvaro Gómez Hurtado tarafından ortaya atılmış, böylelikle FARC'ın egemenliği altına giren bölgeleri ifade etmek üzere literatüre girmiştir. González, 1991, s.69) FARC'ın bu dönemde yereldeki idari gücünün yerleşim birimlerine yeni bir kategori kazandıracak kadar kuvvetli olduğu buradan da anlaşılmaktadır.

açıklamışlardır. Bu deklarasyona göre, “Devletin hilekâr oligarşik tarım programına karşılık, Kolombiya köylüsüne, üzerinde çalıştıkları büyük toprakların (mülklerin) ücretsiz bir şekilde paylaşılmasını öneren ve onların sosyal yapısını en temelden değiştirecek gerçek “Devrimci Tarım Politikamızı” sunuyoruz. (Chernick, 2015, s.54-55) ifadeleri ile devletten istedikleri önceliğin tarım reformu olduğunu vurgulamışlardır.

Diğer yandan Marquetalia baskını (ve Plan LASO) ile bölgenin askeri operasyonlarla sarsılması, örgüt ile Komünist Partinin neredeyse bütün fonksiyonlarının birleşmesi, siyasi karar alma mekanizmalarının parti ile tamamen iç içe geçmesi sonucunu doğurmuştur. FARC’ın etkisi altındaki bu yerel yönetimlerde devlet mekanizmasının olmayışı sonucunda; Komünist Parti’nin de alt yapısı kullanılarak, kaynak yönetimi, güvenlik gibi tüm bölgesel yerel yönetim fonksiyonları ile eğitim, sağlık servisleri, evlilik ve boşanma, yargı gibi diğer toplumsal idari işlerin tümü örgüt yönetimi tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Bu aşamadan sonra sosyalist söyleme ait eşdeğerlik zinciri tamamıyla FARC etrafında kurulmuştur. FARC ise kontrolü altındaki tüm bölgelerde kurulan söylem etrafında devlete ait siyasal pratikleri yerine getirerek bu bölgeleri hegemonya alanı haline getirmiştir.

Diğer yandan devletin gerillaya karşı olan sıkı operasyonları, gerillanın daha hareketli bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Zira, sabit bir birlik oluşturma durumu, herhangi bir atak durumunda top yekûn bir yok olma riski olarak görülmüş ve bu ihtimale karşılık sürekli hareketli bir ordu savunma stratejisi olarak benimsenmiştir. Gerillalar dağınık biçimde gür ormanların ve dağların içerisinde yaşamaya başlamışlardır. Devletin başlangıçtan beri süren sert tepkisi bu kez daha grupların silahlı savunma biçiminde marjinalleşerek gerçek anlamı ile gerillaya dönüşmesine hatta bu alanda kendilerini geliştirmesine neden olmuştur. Devlet şiddetinin toplumdaki antagonizmayı daha da marjinalleştirdiği bu örnekte görülmektedir.

1964’deki ilk konferansın ardından, 27 Mayıs 1966 tarihinde gerçekleştirilen, 2. Güney Bloğu Konferansında (*Segunda Conferencia del Bloque Sur*) ülkedeki bütün devrimci güçlerin birleştiği resmen açıklanmış, örgütün tam anlamı ile varlık nedeni, politik duruşu ve devrimci idealleri bu kongrede ilan edilmiştir. Bu ilan bir yandan da çatışmanın şeklini bir miktar değiştirmiştir. Zira yapılan açıklamada bu hareketin “ülkemizdeki bütün devrimci emekçi, köylü, öğrenci ve aydınlar” olarak geniş bir kitlenin tüm halk adına

emperyalizme karşı başlattığı bir savaş olduğu ifade edilmiştir. Dolayısı ile artık “köylülük” söyleminden uzaklaşarak sosyalizm idealinin bir söylem olarak kurulduğu görülmektedir. Eşdeğerlik zincirinin ise burada bahsedilen işçiler, köylüler, öğrenciler ve aydınlar arasında kurulmak istendiği görülmektedir.²³ 1966 yılında örgütün resmîyet kazanarak siyasal bir organ gibi hareket etmeye başlaması, kontrol altındaki bölgelerde toplumsal anlamda ciddi bir etki oluşturması devlet egemenliği için tehditkâr bir organizmaya dönüştüğü anlamına gelmiştir ve bu tehdit 2012 yılında yapılan barış görüşmelerine kadar neredeyse aralıksız bir şekilde devam etmiştir. Örgüt bu tarihten itibaren artık sıradan bir köylü ayaklanması olmaktan çıkıp ciddi bir gerilla hareketine dönüşmüştür.

1964 yılında ilk adımları atıldığında, büyük bir asker kapasitesi olmayan, yaklaşık 200 köylü ailenin sivil direnişinin (Chernick, 2015, s.56) bir sonucu olan FARC, 1970’li yıllara gelindiğinde artık silah kapasitesi olan ciddi bir gerilla grubu haline gelmiştir. 1973’te sekreteryasını kurarak idari kapasitesini de geliştirmiştir. Fakat bu tarihlerde çatışma ortamı kırsal içerisinde sınırlı kalmış ve savaş nedeni ile ölen kişi sayıları iç savaş eşiği olarak kabul edilen yıllık 100 kişinin hemen altında kalmıştır ve dolayısı ile 1973-1980 arasında çatışmanın yoğunluğu düşüktür.

1980’li yıllara gelindiğinde örgüt artık düzenli bir orduya sahip, ülkenin özellikle sarp dağlık ve gür ormanlık bölgelerinde yaşayan ve merkezden ulaşımın güç olduğu zor coğrafyaları kontrolü altında tutan askeri ile sözde siyasî, gerçekte neredeyse tamamen askeri bir oluşuma dönüşmüştür. Uyuşturucu ticareti, haraç, adam kaçırma, kontrolü altındaki bölge halkını vergiye bağlama gibi gelir kaynakları da örgütün maddi olarak, silahlı gücü ve insan gücü bazında güçlenmesine neden olmuştur.²⁴ Özetle 80’ler, FARC için faaliyetlerinin ideolojik temellerden tamamen ayrıldığı; halk üzerinde tahakküm kurmaya, daha fazla mali kaynak elde etmeye, gücünü koruyabilmek için diğer narko terör örgütleri ve uyuşturucu baronları ile mücadele etmeye başladığı yıllardır. 1982 yılında, etki alanı ve üye sayısının artması ile beraber örgüt, 7. Konferansını

²³ 2. Güney Bloğu Konferansı’nda ilan edilen birleşme çağrısının tam metni için bkz. <http://www.cedema.org/ver.php?id=4415> Erişim Tarihi 02 Eylül 2019

²⁴ FARC’ın mali kaynaklarına ilişkin sayısal verilere ulaşmak ve mali durumunun uluslararası ilişkiler bağlamında yorumlandığı kapsamlı bir kaynak için: Otis, J. (2014). The FARC and Colombia’s Illegal Drug Trade. Wilson Center Latin American Program.

http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Otis_FARCDrugTrade2014.pdf

düzenlediğinde artık kendi ismine “Halkın Ordusu” (*Ejército del Pueblo*) anlamına gelen EP ekini de koymuş ve örgütün adı FARC-EP olarak değişmiştir.

Özellikle 90’lı yıllar Kolombiya’nın sadece kırsal kesimini değil, büyük şehirlerini de yaşanamaz hale getiren terör saldırıları ile sarsılmıştır. Terör tehdidinin bu denli yayılması, hem direkt olarak gündelik hayatı etkilemiş, hem de ülkenin siyasal ve ekonomik olarak da sürekli kaos içinde olmasına neden olmuştur. Terör, ülke içinde söz söyleme yetkisi olan herkes için hayati bir tehlike haline gelmiş, bir çok kişi bu tehdit nedeni ile isteyerek ya da zorunda kalarak yolsuzluğa karışmış, bazı düzensizliklere göz yummak zorunda kalmıştır.²⁵ Ülke yönetimindeki siyasi isimler, gazeteciler, büyük yatırımcıların büyük bir kısmı ya suikasta uğrama korkusuyla ya da korkunç büyümüş olan uyuşturucu ticaretinden gelir elde etme arzusu ile bu düzenin bir parçası olmayı kabul etmişlerdir. Bu dönemde, Kolombiya’nın tüm Birleşik Devletlerin talebini karşılayacak hacimde uyuşturucu ürettiği ve bu üretimi ülkeden dışarı çıkarabildiği bilinmektedir. (Otis, 2014) Bu nedenle narko terör problemi sadece Kolombiya’ya has bir iç problem olarak ele alınmamış, uluslararası bir güvenlik problemi olarak görülmüştür.

Uyuşturucu ticaretinin, terörün ve devletin bu kadar iç içe girdiği bir ortamda, devlet kurumlarının meşruluğu sorgulanır hale gelmiştir. Bir yandan devlet mekanizması hızla yozlaşırken, diğer yandan devletin güvenilirliğini kaybettiği bu ortamda şiddet bir çözüm olarak görülmeye başlanmış ve adeta meşru bir kimlik kazanmıştır. Sadece FARC değil, uyuşturucu ticaretinde aktör olan her kesimin, devlet için büyüyen bir tehlike olmaya başladığı 80 ve 90’lı yıllar devletin karşı koyma ve bozguna uğratma çabasının hem sertleşmeye başladığı hem de askeri operasyonlarının halk tabanında destek bulmaya başladığı yıllardır.

²⁵ Örneğin, 1994 yılında devlet Başkanlığına gelen Ernesto Samper Cali kartelinden para almakla suçlanmıştır. O tarihte yayınlanmış bir haber için bkz. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1994/06/23/colombian-president-elect-accused-of-taking-cocaine-cartels-funds/7bf5f66a-7983-44c3-ba32-967897e4ebc2/?noredirect=on> Erişim tarihi 01.09.2019

2.3. MÜZAKERECİ BARIŞ DENEMELERİ VE ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

Kolombiya'daki çatışma ortamı, uyuşturucu problemi ve devlet yozlaşması ülkeyi uluslararası alanda da itibarsızlaştırmaya başlayınca ülkedeki terör probleminin yok sayılarak içinden çıkılamayacak kadar büyüdüğü anlaşılmıştır. Bu saikle FARC kurulduktan yaklaşık on beş yıl sonra, 1981-82 yıllarında devlet başkanı Julio César Turbay Ayala (1978-1982) inisiyatifi ile bir Barış Komisyonu kurulmuş ve devlet ile FARC arasında anlaşmaya varılmak üzere ilk adım atılmıştır. Onu takip eden Muhafazakâr Lider Belisario Betancur (1982-1986) 'un devlet başkanlığı döneminde de ilk ciddi barış görüşmeleri resmen başlamıştır. Bu girişim ilk kez siyasal olarak FARC'ın devlet tarafından tanınması ve ilk kez siyasal alana davet edilmesi anlamına gelmektedir. (Chernick, 2015, s.61) Bu komisyonun incelemeleri ve görüşmeler neticesinde 1984 yılında Meta şehrinde Devlet Başkanı Betancur yönetimi ile FARC liderleri arasında La Uribe adlı ateşkes ve barış anlaşması imzalanmıştır. Bu süreçte sadece FARC değil, dönemin diğer önde gelen ELN ve M-19 adlı örgütlerinin de silah bırakması için topyekûn bir hareket başlatılmıştır. Barış girişimleri nihayetinde, gerillaların silah bırakarak siyasi temsil hakkı kazanabilmesi için af yasası çıkartılması gibi çeşitli düzenlemelerde bulunulmuştur. FARC bu anlaşma sürecinde; toprak reformu ve kırsal kesim için devlet desteği, yerel seçimlerde direkt aday çıkarabilme ve muhalefetin siyaset yapabilmesi için olanaklar yaratılması gibi sosyal, ekonomik ve demokratik reform taleplerinde bulunmuştur. Gerillanın bu dönemki tutumu Chernick tarafından, uzun süredir Komünist Parti ile işbirliği içinde yürüyen bir gerilla grubu davranışından çok, devrimci ya da sosyalizm idealinden uzak, merkez sol partilere özgü modernist ve reformist bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. (Chernick, 2015, s. 61) Bu yorumdan yola çıkarak FARC'ın tutumunun çatışmacıdan çok müzakereci olduğu sonucuna varılabilir. Af ve karşılıklı ateşkes ile başlayan bu süreç ülke genelindeki siyasi havayı oldukça yumuşatmış, taraflar çatışmasızlık sürecinden faydalanarak siyasal katılım sağlamanın yollarını aramışlardır. 1985 yılında ilk *radikal demokrasi denemesi* olarak değerlendirilebilecek bir girişimle FARC mensupları ve sempatizanları tarafından Union Patriótica (UP) isimli bir siyasal parti kurulmuş ve parti 1986 seçimlerinde yer almıştır. UP FARC başta olmak üzere bir çok küçük sol grubun ve şehirlerde öğrenci ve aydınların giriştiği siyasal arayışların bir sembolü olmuştur. UP'nin manifestosundaki şu ifadeler, o dönemin Kolombiya'daki son barış sürecine benzer özellikler taşıdığını göstermektedir.

Diğer demokratik ve sol tarafları birleştiren UP, savaşı tarafların normale dönmesi, tartışmanın medenileştirilmesi için; muhalefete yürütme hakkı ve tüm sosyal iletişim araçlarına erişim hakkı veren, karşıt görüşlerin de etkinlikte bulunmasına ve savaş vermesine hak tanıyan ve Devlet yönetimine toplumun katılımını artıracak bir iklim oluşturulmasına doğru hareket edilmesini sağlayacak daha genişletilmiş bir demokrasinin başarılması için var olacaktır. (UP Parti kuruluş manifestosundan Akt. Pataquiva, 2009, s.166)

UP aynı zamanda Kolombiya Komünist Partisi tarafından da desteklenmiş ve 1986 seçimlerinde toplamda %4 oy alarak, o zamana kadar kendi klasmanındaki bir sol bir partinin aldığı en yüksek oy oranına ulaşmıştır. 6 senatör, 9 temsilciler meclisi üyesi, 350 yerel meclis üyesi çıkarmıştır. 1988 yılında yapılan yerel seçimlerde ise, bazıları dağlardan inen gerillalar olmak üzere bir çok UP adayı yerel temsilci olarak seçimi kazanmıştır. Ayrıca UP'nin yerel seçimlerde genel seçimlere göre çok daha başarılı ve etkili olduğu seçim sonuçlarına da yansımıştır. (Chernick, 2015, s.61-62; Beittel, 2015, s.14) Lee'nin (2012) aktardığına göre FARC'ın bu çabasını siyasal sistemle entegre olmak konusunda ilk önemli girişim olarak görülmüştür. (s.31) Başkanlık seçimlerin ise yaklaşık 350.000 oy almaları ise sol kesimde önemli bir birleşmenin olduğuna işaret etmiştir. UP'nin bu dönemdeki önemli ilerlemesi, koka bitkisinin yoğun olarak yetiştirildiği, Putumayo, Narino, Caqueta ve Mate Eyaletlerinde olmuştur. (Pataquiva, 2009, 166) Fakat yine de o tarihlerde, ateşkes durumu olmasına rağmen, tüm FARC üyeleri teslim olmayı kabul etmemiş, bir kısmı Kolombiya dağlarında ihtiyaten tetikte beklemeye devam etmişlerdir. (Lee, 2012, s.30)

Bu aşamada yeni bir eklemlenme meydana gelmiş, köylü kesim ve şehirli sol kesim UP altında birbirine yakınlaşmıştır. Chernick (2015) sol kesimde safların sıklaştığı bu dönemde Komünist Parti'nin de UP'nin şemsiyesi altına girdiğini belirtmektedir. (s.62) Bu döneme kadar FARC her ne kadar hareketini ulusal bir devrim bilincinden bahsederek tanımlamışsa da, aslında hareket UP'nin çıkışına kadar döneme kadar genellikle kırsalda sıkışık kalmıştır. Fakat UP ile komünist ideolojinin de seçimlere girme ihtimali doğunca, bu barış ortamı FARC'ı (UP'yi) ulusal anlamda bir eklemlenme alanı haline getirmiştir. Köylü hareketi FARC ile temsil edilse dahi kapanımsız bir yapıya sahip olduğu için siyasal temsil imkanı doğduğunda farklı kesimler yine FARC etrafında eşdeğerlik zinciri oluşturabilmişlerdir. Böylelikle UP'ye şehirli sol görüş mensupları ve bu dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan komünizmden etkilenen üniversite öğrencileri ve eğitimcileri de eklemlenmiştir.

Böylelikle sol için kuvvetli bir eşdeğerlik zinciri haline UP'nin yükselişi ülkedeki muhafazakâr kesim, paramiliter kuvvetler ve uyuşturucu baronlarında rahatsızlık doğurmuştur. Seçim sonuçlarının hemen ardından şehirlerde ve kırsalda UP üyeleri katledilmeye başlamıştır. İçlerinde senatörler, temsilciler meclisi üyeleri, belediye başkanları, meclis üyeleri, sol görüş mensubu aydınlar, üniversite mensupları ve öğrencilerin bulunduğu binlerce insan suikastlara uğramış, bazıları kaçırılmıştır. Aralarında UP'nin Devlet Başkanı adayının da bulunduğu 500'ü parti üyesi olmak üzere yaklaşık 3 bin 500 liberal görüş sempatzanı isim bu süreçte suikasta uğrayarak hayatını kaybetmiştir. (Pataquiva, 2009, s.166; Lee, s.31; Beittel, 2015, s.14)

Bu saldırı ortamı, FARC'ın ateşkes anlaşması imzalarırkenki en önemli ön şartı olan, “muhalif siyaset yapılabilmesinin devlet tarafından garanti edilmesi” şartının çiğnenmesi olarak görülmüştür. Zaten üyelerinin bir kısmı teslim olmamış olan örgüt de ateşkesi bozmuş, bu saldırılara karşılık vermeye başlamıştır. Bu kez sol kesime karşı oluşan bu şiddet ortamı, FARC'ın siyaset içerisinde yer bulamayacağı ve silahlı savunmadan başka çareleri kalmadığı argümanını güçlendirmiştir. (Rochlin, 2003'ten Akt. Lee, s.31) Böylece ilk barış denemesi 1987 yılında ülkede La Violencia'dan sonra en kanlı atmosferi yaratarak son bulmuştur. Radikal solun politik alana girmemesi için düzenlenen bu saldırılar, halk nezdinde umutsuzluğa, uluslararası politik arenada ise olumsuz yorumlara neden olmuştur. Bu süreç uluslararası alanda Kolombiya Devletinin itibarını oldukça zedelemiş ve yaşanan katliamlar daha sonra Uluslararası İnsan Hakları Mahkemeleri tarafından UP Üyelerinin Soykırımı olarak tanınmıştır. (Pataquiva, 2009, s.166)

Diğer örgütlerin de varlığından bahseden bir paragraf at buraya. Sonrasında yine toplumsal belirsizlik üzerine direniş gruplarının da farklı yol haritaları izlediğinden bahset.

Birinci barış görüşmeleri ortamı böylelikle FARC ile bitirilmiştir. Fakat diğer terör grupları ile barış tamamen bitirilmemiş 1990 yılına kadar süren Liberal Lider Virgilio Barco başkanlığı döneminde de devam ettirilmiştir. Devam eden kanlı eylemlere rağmen, *Movimiento 19* (M-19) adlı gerilla grubu ile hükümet arasında bir anlaşmaya varılmış, böylece M-19 1989 yılında tamamen demobilize olarak legal bir partiye dönüşme kararı almıştır. Örgüt, *Alianza Democratica* adlı bir parti kurarak hareketine siyasal ortamda devam etmeye karar vermiştir. Aynı zamanda diğer orta ölçekli *Ejercito Popular de*

Liberacion (EPL) ve diğ er daha küçük ölçekli *Movimiento Armado Quintin Lame* (MAQL) ve *Partido Revolucionario de los Trabajadores* (PRT) adlı terör grupları ile de bu süreçte kesin anlaşmaya varılmı l, örgütler dağı tılmı ştır. (Segura ve Mechoulan, 2017, s 5; Chernick, 2015, s.64)

Alianza Democratica 1990 seçimlerine hazırlanırken partinin üyeleri suikastlarla siyasal sistemin içine girmemeleri yönünde sürekli tehdit edilmişlerdir. 1990 yılında girdikleri seçimlerden 3. Parti olarak çıkmayı başaran *Alianza Democratica*, o yıl mecliste 19 adet koltuğ a sahip olmuştur. Fakat partinin devlet başkanlığı adayı dahil bir çok üyesine suikast girişiminde bulunulup, bazıları öldürülünce 1990 yılında yapılan seçimlerin ardından parti etkinliğini sonlandırmak zorunda kalmı ştır.

Katliamlardan sorumlu olanların büyük bir kısmının paramiliter gruplar, uyuşturucu kartelleri ve aşırı muhafazakâr devlet görevlileri olması, katliamların önünün kesilmesi için gerekli tedbirlerin alınmamı ş olması, dahası bazı grupların devlet tarafından teşvik edilmiş olması ülke içerisindeki iç savaş motivasyonunun tamamen değı ştiğini göstermektedir. Bu tarihten itibaren devlet ve terör örgütleri arasındaki dengenin narkotrafiğ in akışına bağı lı olarak değı ştiğ i görülmektedir.

1991 yılında Kolombiya’da 1886 yılından beri kullanılmakta olan anayasa ilk kez değı ştirilmiştir. Yerine yapılan 1991 anayasasında ise ilk madde olarak “ülkenin katılımcı ve çoğ ulcu demokrasi” ilkesini benimsendiğ i belirtilmiştir. Bu anayasa ülkede ciddi bir demokratik değı şim hamlesidir ve siyasete bir çok konuda bu anayasa ile esneklikler getirilmiştir. Yapılmı ş en temel değı şiklikler; Katolikliğ in devletin resmi dini olmaktan çıkarılması ve anayasaya din özgürlüğü ifadesi eklenmesi, etnik azınlıklara saygı duyulması zorunluluğ u, cinsiyet eşitliğ i ifadesi, olağ anüstü hâl yetkisi, anayasa mahkemesi, yerinden yönetimin genişletilmesi, güven oylamasının getirilmesi olmuştur.²⁶ Bu değı şimle beraber yeni anayasada daha en başından olması gerektiğ i gibi; etnik, dini, kültürel ve bölgesel çoğ ulculuk garanti altına alınmıştır. Ülkedeki politik

²⁶ *Constitución Política de Colombia 1991, preparada por la Corte Constitucional* (1991 Kolombiya Anayasası, Anayasa Mahkemesi Tarafından Hazırlanan) 29 Ağustos 2019 tarihinde yapılan son güncelleme ile beraber tam metne ulaşmak için Kolombiya Senatosu resmi sitesi:

<http://www.secretariasenado.gov.co/index.php/constitucion-politica> Erişim tarihi 10 Eylül 2019

kültürün gölgesi, bu açılımın her anlamda uygulanmasına fırsat vermese de daha geniş bir demokratik sistemin yaşanabilmesinin önünü açmıştır. (Fernan, 2004, s.13)

1990 yılında yapılan genel seçimlerde anayasa komisyonunun kurulması halka referandum ile sorulmuş ve halk onayı ile anayasa komisyonu kurulmuştur. Bu süreçte yapılan bir diğer demokratik açılım ise, kurulan komisyonda liberal ve muhafazakâr üyelerin dışında Alianza Demoratica, UP ve Yerel Halk Hareketi (Movimientos Ingidenas) temsilcilerinin de yer almış olmasıdır. Bunun yanında dönemin Devlet Başkanı César Gaviria'nın kendilerine tanıdığı bir hak ile, devletle anlaşarak silah bırakmayı kabul etmiş bazı küçük grupları da temsilen oy hakkı olmayıp sadece söz hakkı tanınan 4 kişi de anayasa komisyonunda yer almıştır. Bu aşamada, devlet aynı diğer gruplar gibi FARC'a da silah bırakıp sürece dahil olabileceği konusunda açık kapı bırakmışsa da, FARC silah bırakmayı kabul etmemiştir. Gaviria ise, "*silah bırakmayan taraflar tarihin kaybedenler sayfasında yer almaya devam edecekler ve askeri olarak bozguna uğratılacaklardır*" sözü ile sürece dahil etmemiş ve askeri saldırılarını sıklaştırmıştır. (Chernick, 2015, s.63) Devletin bu tutumu FARC'ı daha da saldırgan bir hale getirmiş ve örgüt hızlı bir şekilde tüm ülkede çatışma ortamı yaratmıştır. Gaviria FARC'ın bu hamlesinden sonra hızlıca sert tavrından vazgeçmiş ve tekrardan müzakere etmenin yollarını aramıştır. Gaviria'nın girişimi ile Kolombiya tarihindeki ikinci müzakere girişimi başlatılmıştır. İlk görüşmeler Venezuela'nın Başkenti Karakas'ta yapılmış akabinde Meksika'nın Tlaxcala şehrinde devam etmiştir. Daha ön görüşme esnasında FARC yerel yönetimlerde hak sahibi olmayı, ulusal ekonomi ve politikada yapılmasını istediği reformları içeren bir taslağı hükümete sunmuştur. Bu ön taslağın akabinde ülkede neoliberal ekonomi politikalarının değiştirilmesinden, doğal kaynakların kullanımına, devlet içi yolsuzluklardan insan haklarına kadar bir çok konuya değinen, oldukça uzun ve ciddi değişiklikler talep eden bir barış stratejisi daha devlete sunulmuştur. (Pataquiva, 2009, s.167) Bu kapsamlı taleplerin makul bulunmaması sebebiyle ikinci müzakere süreci de kısa süre içinde son bulmuştur. İki tarafın masadan anlaşma sağlayamadan kalkması ile hemen hemen aynı günlerde Eski Çalışma Bakanı Muhafazakâr Parti Üyesi Argelino Durán Quintero'nun EPL adlı örgüt tarafından katledilmesi ile birlikte barış görüşmelerinin bu faslı da tamamen sona ermiştir. Bu anlaşmazlık, Devlet Başkanı Gaviria tarafından, "*örgüt tamamen Marksist idellerini*

kaybetmiş, sosyal ve politik değişim taleplerinden uzak sadece bir uyuşturucu taciri haline gelmiştir.” şeklinde ifade edilmiştir. (Chernick, 2015, s.64)

1997 yılında Andres Pastrana'nın başkanlık döneminde FARC ile devlet arasında barış görüşmeleri El Caguan adı ile 3. kez başlamıştır. El Caguan bölgesindeki 42 bin hektarlık arazinin silahsızlandırılması ile başlatılan süreç, FARC'ın sürece ilişkin bazı gereklilikleri yerine getirmemesi ve sürece gerekli inancı göstermemesi sonucunda 2002 yılında devlet silahlı kuvvetlerin tekrar bölgeye girmesi ile son bulunmuştur.

El Caguan sürecinde FARC'ın müzakere şartlarının aşırı ayrıntılı olması, ülke siyasal ve ekonomik sisteminde değişikliğe gidilmesi dahil oldukça zor ve hatta ülke yönetimi açısından ütopyik karşılanan taleplerinin olması sürecin bitirilmesine neden olmuştur. FARC bu süreç dahilinde devletle anlaşabilmek için, ülkenin belli başlı bazı bölgelerinin yönetiminin kendilerine teslim edilmesini istemiştir. Talep edilen yerler özellikle silahlarını depoladıkları ve illegal bitki üretiminde oldukça ileri oldukları bölgelerdir. Bu alanların ekonomik ve politik olarak tüm yönetim haklarının kendilerine verilmesini istemişler ve burada “bolivaryanizm” adı ile geliştirilecek bir sosyalist yönetim ütopyası kurmuşlardır. (Pataquiva, 2009. s.176)

2.4. İDEOLOJİ VE SÖYLEM BAĞLAMINDA FARC VE SAVAŞIN DİĞER AKTÖRLERİ

FARC hareketinin temelini oluşturan köylü örgütlenmesi aslında 1920'li yıllarda köylülerin kendini koruması ve çiftçilerin günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik basit içgüdülerle başlamıştır. Bu tarihlerde örgütlenme geniş politik hedefler edinmekten uzak ve ideolojik temel konusunda yetersizdir. Fakat örgütün özellikle 1940'lardan itibaren ülkedeki baskın grupların sınıf çıkarlarına bir cevap niteliğinde kendi kendini organize bir şekilde savunmayı başardığı görülmektedir. Erken dönemde bölgesel savunmada başarılı olan bu yerel örgütlerin sömürgeci gruplara karşı topraklarını savunmaları belki sınıf mücadelesinde büyük bir denge unsuru değildir ancak bu başarı Kolombiya'daki sınıf mücadelesinin bir dış vurumu olmuş ve önemli bir tehdit unsuru olmuştur. FARC'ın Marksist bir temel ile kurulmasından önce dahi bu tür bir direniş yerel elitler ve devlet için patlamaya hazır bir bomba olarak görülmüştür ve ülkedeki sınıf mücadelesi

potansiyelinin sinyallerini vermiştir. Köylü birlikleri bu potansiyelleri doğrultusunda hem politik hem de askeri olarak ikili strateji izlemek üzere FARC'ı kurmuşlardır.

Brittain'e göre FARC hareketinin ilerlemesi esnasında, özellikle PCC ile olan bağlarıyla beraber ülkedeki kapitalistlerin çıkarları ve devletin teşvik ettiği genişlemeye yanıt olarak işçi-köylü işbirliğinin bir örneği olmuşlardır. Böylelikle sınıf çıkarları etrafında işçilerle dayanışma içinde olmaları hareketin sınıf temelli yapısını desteklemiştir. (s.95-96)

Kolombiya'da köylü mücadelesini dünyadaki sayılı örnekler arasına girecek kadar güçlü kılan neden, Kolombiya'nın sömürgecilik tarihinden beri beslenen taşranın ötekileştirilmesidir. Ulus devletin oluşumunda temellenen, şehirlerin taşra üzerindeki kurucu dışarısı pozisyonu, farklı etnisitelerden oluşan taşrayı köylülük söylemi etrafında toplayarak eşdeğerlik zinciri oluşturmasına yardımcı olmuştur. Taşranın önce köylülük sonrasında sosyalist söylem etrafında -tam kapanım yaşanmadan da olsa- toplanmış olması, dost-düşman ayrımına işaret etmektedir. Temelde köylülüğün fakat ideolojik olarak Marksist söylemin alanında birleşen ve on yıllarca süren kuvvetli muhalafet ortamı bazı tarihsel sebeplerle açıklanmaktadır.

FARC'ın dünyadaki diğer isyancı gruplara göre en belirgin özelliklerinden bir diğeri, tamamıyla köylülerin eliyle şekillenmiş olması, örgütlenmesi ve yönetilmesidir. FARC dışında Orta ve Güney Amerika'da böylesine bütünüyle köylülerin içinden çıkmış, onlar tarafından yapılandırılmış ve yönetilmiş başka bir örgüt örneği bulunmamaktadır. Bu durum gerilla hareketinin şehirden kopuk olduğu anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda Kolombiya'nın orta ve üst ekonomik tabakaları, kentli sendikaları ya da toplumun diğer kesimlerini tarafından desteklenmediği anlamına da gelmemektedir. Fakat stratejinin her zaman köylülerce belirlenmesi FARC'ı diğer örgütlerden ayırmaktadır. Örgütün en üst idari birimi olan sekreteryasını oluşturan her isim ülkenin köylerinde yetişmiştir ve ötekileştirilmiş bir geçmişe sahiptir. (Brittain, s.98)

Marc Chernick'e (2015) göre, Kolombiya'daki çatışmayı dünyadaki diğer örneklerinden belirgin biçimde farklı neden ise, Kolombiya'da yaşayan bir çok etnik köken, inanış ve milliyet olmasına karşılık, çatışmanın bu gerekçe ile baş göstermeyip gerçekten sınıf temelli bir eksende başlamış olmasıdır. Hareketin etkisi zamanla kentlere yayılmış olsa da uzun zaman boyunca kendini bir kır isyanı olarak sürdürmüş (s.51), şehirlere

yayıldığında dahi temel argümanı olan “kırsal reform” her zaman sabit kalmıştır. Dolayısı ile dost-düşman ikiliğindeki söylemin sınırları başlangıçta çizilmiştir. Kendisini oluşturan öznel zaman içinde farklılık gösterse de köylü eşdeğerliği “onlara karşı biz” şeklinde oluşan düşman pozisyonunu son aşamaya kadar korumuştur. Hareket bu anlamda yapaylıktan uzak, aşağıdan yukarıya doğru bir direniş hareketidir. Chernick (2015) ilk FARC üyelerini şu şekilde tanımlamaktadır: *“Tarihsel olarak bakıldığında, bir çoğu genç fakir insandan oluşan örgüte katılım bu insanlar için; barınma ve yemek, yönetilme, ilerleme, eğitim basit temel ihtiyaçlara erişebilmek için bir kararlılığı ifade etmektedir. İdeolojik eğilim, bu oluşumun gerillaya dönüşmesinin akabinde gelmiştir.”*(s.70)

Kolombiya’da Devrimci Sosyalist Parti (El Partido Socialista Revolucionario - PSR) 1924 yılında kurulmuştur. Partinin kurucu entelektüelleri 1930 yılında bu partiyi kapatarak daha radikal bir formda olan Kolombiya Komünist Partisini (Partido Comunista Colombiano - PCC) kurmuşlardır. (Pataquiva, 2009, s. 156) Örgüt kurucularının bir şekilde Komünist Parti ile buluşmasıyla eşdeğerlik zincirine köylülerden başka kesimler de katılmaya başlamıştır. Küba’nın da etkisi ile sistemden kopan diğer sol eğilimli gruplar da böylelikle FARC’ı desteklemişlerdir. Böylelikle köylülük söylemi başka sol gruplarla da birleşme fırsatı bulmuş FARC farklı farklı söylemlerin eklemlendiği bir hegemonya alanına dönüşmüştür.

Sömürgecilik tarihinden beri devletin taşrayı ötekileştiren rolü, Kolombiya toplumunun çoğulcu sosyal ve ekonomik yapısına rağmen politik kültürünün çoğulcu olmadığını göstermektedir. Bu etki devletin kırsal kesim üzerinde kurucu dışarısı pozisyonunu sabitlemiştir. Örneğin bünyesinde sadece muhafazakarlar ve liberaller olmak üzere iki kanat bulunan Ulusal Cephe Hükümeti 3. bir aktörün sistem içindeki varlığına izin vermeyen bu politik kültüre işaret etmektedir. Sistem içinde tam anlamı ile yer bulamayan kesimler böylelikle marjinalleşerek sisteme karşı düşmanlaşmaktadırlar. Yine geçmişte yaşana 3 farklı barış girişimi, bu marjinalleşmeyi kırmaya yönelik çabalardır. Fakat çoğulcu politik kültür oturmadığı için her çözüm bir nevi kontrollü muhalefet yaratma girişimine dönüşmüştür. Her girişim ise ülke içindeki dost-düşman ayrımının tekrardan yaşanmasına, antagonizmaların keskinleşmesine ve sonunda teröre dönüşmesine sebep olmuştur.

Kolombiya’da Küba Devriminin rüzgarı da ülkedeki muhalif hareketlere güç kazandıran diğer bir etken olmuştur. Bu etkinin verdiği güç ile 1960’larda ülke içerisinde irili ufaklı bir çok devrimci hareket ve örgüt doğmuştur. Kıtadaki Küba rüzgârından beslenen ikinci büyük örgüt Ejercito de Liberacion Nacional (ELN)’dir. Havana’da bulunan Kolombiyalı devrimci görüş sahibi öğrenciler tarafından temelleri atılan ELN, özellikle Bogota’daki üniversite öğrencileri arasında yayılmıştır. 1970’ler boyunca devlet ile çatışmaya girmiş, 1980’lerde ise temel ideolojisi olan Marksizmi Katolik dini ile birleştirerek yeni bir sentez oluşturarak bugünlere kadar gelmiştir. Diğer örgütlerden farklı olarak ELN tehlike gördüğünde kendini ülkenin izole kesimlerine çekerek, devletin bozgunlarına karşı kendini korumuş ve bu şekilde günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.²⁷ Bu dönemki öğrenci dalgalarından kaynağını alan diğer kuvvetli örgütler ise, Maoist ideoloji sahibi EPL (*Ejercito Popular de Liberacion*) ile kendini siyasal ve askeri bir şehir örgütü olarak tanımlayan M-19 (*Movimiento de 19 de Abril*) olmuştur. Bir çok öğrenci hareketini ve kentli işçiyi etkilemesi nedeniyle M-19’un çatışmanın şehirlere yayılmasında etkisi olduğu söylenebilir. Kuruluşu 1970 yılı olan bu oluşum 1985 yılında politik partiye dönüşerek bitmiştir.

Ülkede bir çok görüşü eklemlenebilecek yapıda olan FARC olmasına rağmen yine de başka başka devrimci örgütler ve öğrenci hareketlerinin kurulması, Kolombiya’daki solun kendi içindeki kapanımsızlığına işaret etmektedir. Bu bölünmüş hareketlerin özellikle FARC’ın kuruluşunun sonrasındaki yıllarda ortaya çıktığı görülmektedir. FARC’ın güçlü potansiyelinin diğer örgütlenmeler için bir hareket noktası olduğu buradan görülmektedir fakat devrimci sol düşünce için Marksist FARC hareketi güçlü bir eklemlenme pratiği olsa da FARC’ın söylemsellik alanının dışında kalan diğer kesimler farklı söylemler etrafında farklı adlarla birleşmeye devam etmişlerdir. Bu bölünmeler başlangıçtaki “köylü savunması” olarak kurulan güçlü söylemsellik alanının çeşitlenmesine neden olmuştur. Birliktelikten doğabilecek potansiyel, farklı antagonizma gruplarına bölünmüş ve karşı hegemonya ihtimali böylece zayıflatmıştır. Kolombiya’da karşı hegemonya imkanının zayıf olmasındaki bir diğer büyük etken ise FARC’ın ilk

²⁷ Bu örgüt hâlihazırda terör faaliyetlerine devam etmekte olup, devlet ile müzakere masasına oturmayı reddetmektedir. Hem kırsalda hem de şehirlerdeki tehdidini sürdürmektedir.

zamanlardaki gibi Marksist köylü savunma birliği idealinden uzaklaşıp felsefesini yitirmesi ve bir narko-terör örgütüne dönüşmüş olmasıdır.

İlk örgütlenme yıllarında tarım faaliyetlerinde öncü olarak kahve üretimi gerçekleştirilen FARC'a ait topraklarda zamanla kahveye oranla çok da iyi bir ekonomi sağlayan koka ekimi başlamıştır. Örgüt 1980'lerde bir yandan uyuşturucu üretimi konusunda kapasitesini geliştirmeye başlamış, diğer yandan devlet güçleri ya da yerel toprak sahipleri ile savaşarak kontrolü altına aldığı toprakları her geçen gün artırmıştır. Menzil olarak kullandığı And Dağları'nın çevresinde bulunan kahve ekili araziler bu tarihlerde yerini koka bitkisine bırakmıştır. Boş araziler koka tarımı yapılabilmesi için tarıma açılmıştır. Bu şekilde coğrafi sebeplerle kontrolü hayli zor olan tüm dağlık ve gür ormanlık alanlara söz konusu illegal faaliyetler yayılmıştır. (Chernick, 2015, s.70) Örgüt mensuplarının mali kaynağa endeksli değişimine verilebilecek en iyi örneklerden biri Putumayo ve Caqueta bölgelerindeki milis kuvvetlerin 1979 yılında artık tamamen uyuşturucu tüccarı gerillalara dönüşmesidir. Bu bölgeler, başlangıçta tarım reformu gerekçesi ile elde tutulurken, tam hakimiyet kurulduktan sonra, örgüt adına koka bitkisi yetiştiriciliğinin merkez üssü haline gelmiştir. (Lee, 2012, s.30)

Örgüt bölgeden aldığı haraçları bu ekim ve ticaret üzerine endekslemiştir. Bu dönemde örgütün temel gelir kaynakları: koka üretimi, uyuşturucu ve silah ticaretinin yanında, insan kaçırma, büyükbaş hayvan gaspı gibi illegal faaliyetler de örgüt adına büyük mali kaynaklar olmuştur. (Chernick, s.71-72) FARC bu kaynaklarla gelir düzeyini müthiş düzeylere taşımış olsa da tarımsal ve ekonomik faaliyetlerdeki bu değişim, örgüt taraftarlarının profilini de değiştirmiştir. Örgüt başlangıçta izlediği tutarlı ve dik başlı siyaset nedeni ile büyük kentlerde desteğini aldığı; öğrenciler, entelektüeller, kültürel elitler, Komünist Parti'nin yönetim kadroları gibi hatırı sayılır kesimlerin desteğini zamanla uyuşturucu taciri bir harekete dönüşmesi ile kaybetmiştir.²⁸(Chernick, 2015, s.70) Buradan hareketle, örgütün temel olarak elinde bulundurduğu üç kaynağın zaman

²⁸ FARC'ın hem ideolojik hem de mali kaynakları konusunda daha iyimser açıklamalara sahip, Latin Amerika'da devrimci ve sosyal hareketleri Marksist perspektifle yorumlayan James J. Brittain'ın çalışmalarını incelemek farklı bir bakış açısına sahip olmak için açıklayıcı olabilir. Bkz. Brittain, J., & Petras, J. (2010). *Revolutionary Social Change in Colombia: The Origin and Direction of the FARC-EP*. London; New York: Pluto Press. ; bkz. Brittain, J., (2015). *The FARC-EP and Consequential Marxism in Colombia*, Stephan Feuchtwang and Alpa Shah (Ed.), *Emancipatory Politics: A Critique* içinde, Open Anthropology Cooperative Press

içinde birbirine bağılı olarak değişim gösterdiği görülmektedir: Mali kaynaklarında, insan kaynağı profilinde, ideolojik yaklaşımında. Bu üç unsur, başından itibaren Kolombiya'daki çatışmanın eklemleme şeklini ve söylemini etkilemiştir.

Özetle başlangıçta, köylülerin siyasal alanın dışına itilmesi, toprak erişiminde adalet, yerlilerin haklarının savunulması, devlet imkanlarından eşit oranda faydalanılmıyor olması gibi şikayetlerle devleti açık bir biçimde yolsuzluk, adaletsizlik ve yoksulluk yaratıcı bir güç mekanizması olmakla suçlayan hareket, gün geçtikçe yönünü narkotraftan yana dönmüş, bu durum da örgüt faaliyetlerinin köylü direnişisi olmaktan çıkıp terör bağlamı ile açıklanır hale gelmesine neden olmuştur. Lee (2012), Baron (2001), Rochlin (2003) ve Tolle (2003), FARC'ın Latin Amerika'daki en kuvvetli sol gerilla grubu olarak kendini inşa etmiş olmasına rağmen, incelikli bir siyasal yaklaşım geliştirmeyi başaramadığı konusunda hem fikirdirler. Etkin bir siyaset geliştirmek için kurulması gereken karşı hegemonya imkânı da böylelikle mali kaynak üretebilmek ve taşrada hakimiyeti sağlayabilmek adına girilen zorbalık ve şiddetin gölgesinde kalmıştır.

Diğer yandan Kolombiya'daki iç savaş ortamının narkotrafik ile iç içe olan bir problem olması çatışmanın uluslararası düzeyde müdahale edilir hale gelmesine neden olmuştur. FARC öncülüğünde oluşan köylülük söyleminin siyaset içerisinde etkin biçimde tutunamamasının diğer bir sebebi de konuya özellikle ABD'nin birebir müdahil olmasıdır. Karşı hegemonya imkanı olarak değerlendirilebilecek köy temelli sınıf problemi böylelikle uluslararası narkotik operasyonlarının gölgesinde kalmıştır. Ülke içi siyasal ve sosyal kriz böylelikle geri plana itilmiştir. Kolombiya kendi içindeki bu çatışmanın idaresini stratejik ve mali olarak resmen başka bir ülkeye, Amerika Birleşik Devletleri'ne teslim etmiştir. Bu teslimiyetin altında da ülke yönetiminin mevcut çatışmanın temel saiklerini görmezden gelerek hatta reddederek, problemin uyuşturucu ve illegal ticaret boyutuna odaklanması yatmaktadır. (Chernick, 2015, s.51; Dube ve Naidu, 2010)²⁹

²⁹ Amerika'nın Kolombiya iç ve dış politikası üzerindeki stratejisiyle ve bu müdahalelerin ülke içi yansımalarıyla ilgili bir çalışma için bkz. Dube O., Naidu S., (2010) *Bases, Bullets and Ballots: The Effect of US Military Aid on Political Conflict in Colombia*, Center for Global Development, Washington

1990'lara gelindiğinde örgüt bölgesel genişleme konusunda bazı öncelikler belirlemiştir. Kendi izole bölgelerinden dışarı çıkararak; görece daha zengin ve devlete yarı entegre kesimlere doğru yayılmaya yönelmiştir. Bu bölgeler, ekonomik anlamda ilerlemeye daha müsait, yeni pazar olanaklarına açılabilen, devletten belli başlı hizmetleri alabilen, görece daha düzenli fakat ekonomik anlamda devletin müdahalesinin yaşanmadığı yerleşim alanlarıdır. Ne var ki, bu bölgeler, devlet tarafından da tanınan büyük toprak sahiplerinin otonomisi altında, pratikte yarı özerk ve kendi içinde yerel bir hiyerarşisi olan yerleşim yerleridir ve bu bölgelere yayılma talebi, örgütü lokal elitlerle karşı karşıya getirmiştir. Bu genişleme ve barış görüşmeleri, hâlihazırda kendi bölgelerinde meskûn lokal elitler için bir nevi tehdit oluşturmuş ve bu toprak sahipleri de çıkarlarını korumak için kendi silahlı birliklerini kurma gereği duymuşlardır.

Uyuşturucu ihracatının patlaması ve hammadde kaynaklarının bir çoğunun FARC'ın kolonileştirdiği bölgelerde onun kontrolü altında üretilmesi de bu büyük toprak sahiplerinin bu rahatsızlığının sebeplerinden biridir. Kendileri de uyuşturucu ticaretiyle gelir sağlayan ve çiftlik işletmesi olarak gösterdikleri arazileri üzerinden kara para aklayan, çoğu uyuşturucu karteli olarak anılan büyük toprak sahipleri savaşın taraflarına bir yenisini daha ekleyerek "*paramiliter*" birliklerini kurmuşlar, böylece Birleşmiş Milis Kuvvetler (*Autodefensas Unidas de Colombia - AUC*) adlı terör organizasyonu ortaya çıkmıştır. Toplum içerisinde para kaynağı olarak bilinen ve en başından beri devlet tarafından desteklenen, illegal faaliyetlerine göz yumulan bu toprak sahipleri kazandıkları sosyal prestijle kitleleri yanına toplamaya başlamışlardır. Böylece savaşın 3. aktörü oluşmuştur.

Diğer yandan FARC'ın yavaş yavaş asıl mücadelesinin dışına çıkmaya başlaması, kontrolü altında tuttuğu bölgelerde köylülere ağır yükümlülükler getirmesi ve sebep olduğu katliamlarda binlerce sivil insanın hayatını kaybetmesi ile bazı köylüler FARC'a karşı düşman kesilerek AUC birliklerine dahil olmuşlardır. Böylelikle savaş bir kez daha farklı bir boyut kazanmıştır. Başlangıçta kırsaldaki terör örgütlerinin vurulması için AUC Birliklerine devlet tarafından açıkça destek verildiği bilinmektedir. Fakat 1990'ların sonuna gelindiğinde iç savaş, büyük ölçüde uyuşturucu kartellerinin himayesinde olan bu birlikler ile diğer örgütler arasındaki bir çıkar çatışmasına dönmüş ve vahşet önü alınamaz bir hal almıştır. 1990'dan 2004 yılına kadar ülkede meydana gelen toplu katliamların

%75'i paramiliter güçler tarafından gerçekleştirilmiş, FARC ile aralarında cereyan eden bu çatışmalar esnasında can verenler büyük oranda sivil halk olmuştur. (Lee, 2012, s.35-37) Bu dönemde yaklaşık 3 milyon insan yerinden edilmiş ve bu esnada, Birleşmiş Milletler tarafından Kolombiya'da dünyanın en büyük insani krizlerinden birinin yaşandığını ilan edilmiştir. Çatışmalar ve katliamlar sadece kırsal kesimde kalmamış, şehirlere de sirayet etmiştir. 2000 yılında 8 bin olan AUC'un silahlı asker kadrosu, 2002 yılında 14 bin kişiye çıkmıştır Aynı dönemde diğer yandan FARC'ın da kapasitesinde büyük bir genişleme olmuş ve asker sayısı yaklaşık 18.000'e yükselmiştir. (Chernick, s.56-59) Halktaki bu teröriste olma eğilimi, çözüm konusunda yetersiz kalan, yetersiz kaldığı durumlarda da ABD'den operasyon desteği alan ve sanki savaşın 3. kanadymış gibi saldırılarda bulunan Kolombiya devlet mekanizmalarına karşı bir tepki olarak değerlendirilebilir. Devlet tüm bu katliam ortamına rağmen "devlet güçlerine karşı silah kullanmadığı" gerekçesi ile 2002 yılına kadar AUC birliklerini terör örgütü olarak ilan etmemiştir. Fakat şiddet içinden çıkılmaz bir hal aldığında AUC birlikleri ile masaya oturularak bir anlaşma yoluna gitmiş 2002 - 2006 yılları arasında silah bırakılması karşılığında af kanunu kapsamında örgütün demobilize olması sağlanmıştır.

AUC'un da iç savaşta bir taraf olarak yer alarak gidişatı değiştirdiği yıllarda Pastrana yönetimi ve Bill Clinton yönetimindeki Birleşik Devletler arasında Plan Kolombiya müzakere edilmektedir. ABD'nin Kolombiya hükümetine sunduğu kapsamlı bir güvenlik tasarısı olan "Plan Colombia" 1999 yılında Kolombiya'dan başta Kuzey Amerika olmak üzere dünyaya yayılan uyuşturucu ticaretini ve her geçen gün şiddetlenerek süren iç savaşı bitirmeyi hedefleyerek imzalanmıştır. Bu paket kapsamında 8 milyon dolar para Kolombiya'nın askeri olarak güçlendirilmesi için ABD tarafından Kolombiya Savunma Bakanlığına hibe edilmiştir. Kolombiya hükümetinin ABD ile olan bu anlaşması savaşın daha keskin bir şekilde ilerleyeceğinin sinyallerini vermiş, bu karar savaş ortamını her iki taraf için de daha da kanlı hale getirmiştir. Bu dönemden sonra 2012 yılına kadar başka barış girişimi gerçekleştirilmemiştir.

Yukarıda değinilen 1980-2002 yılları arasındaki süreçte, ülke içerisindeki seçimlerin gidişatı ve seçmenin beklentisi de değişmiştir. 1982 yılındaki seçimlerden 2002 yılına kadar olan 5 devlet başkanlığı seçiminde, barış sürecini ele alacak ve müzakere ortamı oluşturabilecek adaylar ön plana çıkarken, 2002 yılında artık bu şiddet ortamına karşı

daha ciddi bir güvenlik stratejisi uygulayabilecek aday tercih edilmiş ve Radikal Muhafazakâr Lider Alvaro Uribe dönemi böylelikle başlamıştır.

Plan Kolombiya hâlihazırda devam ederken, Uribe döneminde terör tehdidine farklı bir algı ile yaklaşarak ülke içindeki iç savaş son derece kanlı bir noktaya taşınmıştır. İki dönem üst üste devlet başkanlığı yapan Uribe döneminde, geçmiş dönemlerde terör tehdidinin çözümlenebilmesi için terör örgütlerinin müzakereye davet edilmesi hatalı bir kriz yönetimi olarak değerlendirilerek, “Kolombiya’da silahlı çatışma yoktur, terör tehdidi vardır ve bu tehdit ancak devletin silahlı güçlerinin kullanılması ile söndürülebilir” yaklaşımı ile, devlet güçlerinin var gücü ile saldırarak terörün çökertilmesine yönelik savaşlar verilmiştir. Bu savaşların bir kısmı Plan Kolombiya dahilindeki fon ile beslenen operasyonlardır. 2005 yılından sonra ise ülke kendi savunma bütçesini kullanarak, iç savaşı şiddet yolu ile söndürmeye çalışmıştır. Daha önceki yıllarda FARC, paramiliter gruplar ve devlet arasında kalan mağdurlar, Uribe döneminde FARC’ı zayıflatmayı başaran devlet güçlerinin doğru ya da yanlış stratejileri yüzünden ateş altında kalmış, mağdur olmuştur. Bir sonraki bölümde ele alınacak olan barış görüşmelerini başlatan günümüz Devlet Başkanı Juan Manuel Santos, Uribe Başkanlığı döneminde, 2006-2009 yılları arasında savunma bakanlığı görevinde bulunmuş ve FARC’ın en büyük kayıpları verdiği dönemde karar mekanizması olarak görev yapmıştır.

2002-2010 yılları arasında devam eden Alvaro Uribe’nin başkanlık döneminde Savunma Bakanı olarak görev yapan Juan Manuel Santos, 2010 yılında Başkan olduğu dönemde barış görüşmelerinin gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda kararlı olduğunu belirterek, ön görüşmelerin gizli bir şekilde başlatılması konusunda FARC liderine gönderdiği mektup ile süreci başlatmıştır.

3. BÖLÜM

ANLAŞMA VE ÖTESİ: RADİKAL DEMOKRATİK BİR DENEME

Kolombiya'daki çatışma ortamını kalıcı bir şekilde bitirmeyi hedefleyen en son süreç dönemin Devlet Başkanı Juan Manuel Santos tarafından 2011 yılında çatışmanın başlıca aktörü olan FARC'a yapılan gizli görüşme çağrısı ile başlamıştır. Yeni süreci bir önceki barış süreçlerinden ayıran özelliği ise, çatışmayı nihayete erdirmek için terör örgütünün taleplerinin demokratik düzen çerçevesinde değerlendirmeye alınması ve barışa ulaşabilmek için radikal demokratik reformlar yapılması olmuştur.

Mouffe (2015) başka düşünürlerin iç savaştan kaçmanın tek yolunun otoriter bir düzenden geçtiğini savunduklarını söylemektedir. Bu düşünceye yaptığı atıfla demokrasiye bağlı bir çok siyaset kuramcısının bu yaklaşımının siyasi çatışmalara rasyonel bir çözüm getirebileceğini savunmalarından kaynaklandığını belirtir. Fakat devamında, *“böylesi bir ontolojik tutumun illa ki otoriter çözüme varmayacağını ve “antagonizma” ile “agonizma” arasında bir ayrıma giderek, radikal olumsuzluğu reddetmeyen bir demokrasi biçimini düşünebilmemizin mümkün olduğunu”* iddia etmektedir. (s.14-15) Kolombiya'da devletin 2012 yılında farklı hegemonya alanlarının varlığını kabul ettiği bir çatışma çözümü önerisi geliştirmesi ve FARC'ı müzakereye çağırması Mouffe'un bu iddiasını akla getirmektedir.

Bu bölümde, 2011 yılında Santos tarafından FARC'a yapılan ilk gizli çağrı itibariyle başlayan çözüm süreci, radikal demokratik teoride antagonizmaların agonizme dönüştüğü bir alan olarak ele alınan “siyaset” aşaması ile ilişkilendirilmiştir. Zira Kolombiya'da barış süreci bir önceki bölümde açıklanmış olan antagonistik tarih serüveninin üzerine kurgulanan politik bir hamledir. Bu hamle, FARC'ı devlete karşı bulunduğu “düşman” pozisyonundan sistemin içindeki bir muhalif pozisyonuna çekecek bir dizi politik pratiği/düzenlemeyi içermektedir. Bu bölümde, bir terör örgütü olarak FARC'ı bitiren ve demokratik düzen içerisine dahil etmeyi hedefleyen adımların radikal demokratik potansiyeli, Mouffe ve Laclau'nun yaklaşımları çerçevesinde incelenmiştir.

FARC'ın siyaseten pozisyonunu değiştirecek olan barış süreci Kolombiya Hükümetinin yayınladığı barış süreci broşürlerinde birbirini takip eden 3 faz olarak tarif edilmektedir.

1) FARC'ın müzakerelere davet edilmesi ile başlayan hazırlık niteliğindeki *gizli görüşme süreci*, 2)Görüşmelere dair halka yapılan basın açıklaması ile başlayan ve 4 yılı aşkın süren esas *müzakere süreci*, 3) Müzakereler sonucunda oluşturulan anlaşmada yer alan maddelerinin uygulanmaya başladığı *barışın inşa süreci*. (*Learn About The Peace Process In Colombia*, 2016)

3.1. RADİKAL DEMOKRATİK MÜZAKERE SÜRECİ VE HALK OYLAMASI

Kolombiya'da Juan Manuel Santos Hükümeti'nin hemen öncesinde 2002-2010 yılları arasında Devlet Başkanı olan Alvaro Uribe'nin terör örgütlerini askeri operasyonlarla bozguna uğratmaya odaklı radikal tavrı çatışmanın şiddetini o yıllarda en üst düzeye çıkar mıştır. Santos, Uribe Hükümeti döneminde (2006-2009 yılları arasında) Milli Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır ve Kolombiya'da Savunma Bakanının aynı zamanda ordunun başkomutanı olması nedeniyle o dönemki anti terör operasyonlarının emrini veren kişi de yine dönemin Savunma Bakanı Santos'tur. Fakat Santos kendi hükümeti döneminde terör örgütünü şiddet yolu ile alt etme düşüncesinden uzaklaşmıştır. FARC ile demokratik bir açılım çerçevesinde görüşme kararı almış, FARC'a müzakere daveti göndermiştir. Bu davetin iki türlü siyasal karşılığı vardır. Birincisi bu ağrı son 52 yıldır devlet ile çatışan düşman pozisyonundaki terör rgt mensuplarının bu pozisyonunun değiştirilmesi için atılmış ciddi bir adımdır. Diğer yandan bu ağrı, ulus devlet kuruluşundan beri "teki" pozisyonunda olan kırsal kesimin tarımsal kalkınma ve ekonomiyle ilgili taleplerini dile getirebilmesi için bir fırsat niteliğindedir. Gizli görüşmeler 2010 yılında Devlet Başkanlığı tarafından direkt olarak FARC sekretaryasına gönderilen arabulucular ve mektuplaşmalar ile başlamıştır.³⁰ ağrı üzerinde her iki taraf 5'er kişilik müzakere gruplarını hazırlamış, ilk temaslar Venezuela Kolombiya sınırında bulunan bir şehirde ve Venezuela'ya bağlı bir adada gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelere;

³⁰ İlgili sürecin başlangıcına ve gidişatına ilişkin soruların yanıtlandığı, FARC'a yakınlığı ile bilinen gazeteci Henry Acosta ile yapılmış bir röportajın tamamı için: <https://bit.ly/2RVogXX> (Son erişim 2 Eylül 2019)

ülkede solcu kimliği ile tanınan ve FARC mensupları ile temasları olduğu bilinen Manuel Santos'un kardeşi gazeteci Enrique Santos da Devlet Başkanının kişisel temsilcisi ve iyi niyet elçisi olarak katılmıştır.³¹ Kolombiya Yüksek Barış Komisyonu üyesi Sergio Jaramillo'nun "ihtiyat stratejisi" olarak adlandırdığı bu yöntem ile devlet adım adım ve kademeli olarak ilerlemiş, böylelikle muhalif hareketi kışkırtmayan ve güven kazanmayı sağlayan bir strateji oluşturmuştur.

Devlet Başkanı Santos'un toplantılara kendi adına, ülkede muhalif kimliği ile tanınan kardeşini göndermesi, ilk gizli görüşmelere Chavez'in Venezuela'sının ev sahipliği yapması gibi ayrıntılar daha en başından FARC'a kapıların açılmaya başladığını işaret etmektedir. Gizli görüşme aşamasında daha önceki barış denemelerinde yapıldığı gibi karşı taraf ile olan görüşmeleri direkt gerçekleştirmemek, devlet ve örgüt arasında bağ kurmaktan kaçınmak gibi hatalar tekrarlanmamıştır. Düşman pozisyonunu sürdüren tipte bir iletişimi tercih etmemek barış sürecinin başlamasına oldukça önemli bir katkı sunmuştur. Gizli görüşmeler esnasında FARC Lideri Alfonso Cano'nun bir askeri operasyonda öldürülmesi, resmi müzakerelerin henüz başlamadan biteceği konusunda tedirginlik yaratsa da bu ölümün bir kaç gün sonrasında FARC sekreteryası yazdığı bir mektupla görüşmelere aynı şekilde devam edileceğini Kolombiya Hükümetine bildirmiştir. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.13) Bu aşamada sürecin olası provokasyonlardan korunması için kamuoyuna açık gerçekleştirilmemiş olması da sürecin korunmasına verilen önemi göstermiştir. Bu gizli görüşme fazında, Kolombiya Hükümeti ve FARC savaşın bitirilmesi ve barış görüşmelerinin başlayabilmesi konusunda birbirleri ile açık bir şekilde fikirlerini paylaşmışlar ve şartlarını masaya yatırmışlardır. Böylelikle toplumsal çelişkilerin ve antagonizmaların masaya yatırılması mümkün olmuş ve Kolombiya toplumunun çoğulcu doğası devlet tarafından kabul görmüştür.

Gizli görüşme fazı gerçek anlamda o denli gizli geçmiştir ki, görüşme yerinin deşifre olmaması için katılımcılar neredeyse buldukları binadan hiç ayrılmamışlardır. Bu gizliliğe FARC mensuplarının daha önceki barış denemelerinde olduğu gibi herhangi bir

³¹ Gizli görüşmelerde hükümet delegasyonunda Kolombiya Yüksek Barış Komisyonu üyesi olan ve hâlihazırda Kolombiya'nın Brüksel Büyükelçisi olarak görev yapan Sergio Jaramillo'nun tüm müzakere sürecini kaleme aldığı yazı için: <https://www.eltiempo.com/politica/proceso-de-paz/sergio-jaramillo-explica-como-se-logro-la-paz-con-las-farc-247388> Erişim tarihi 2 Eylül 2019

suikast ya da tehdide maruz kalmamaları için özen gösterilmiştir. Gizli görüşmeler esnasında müzakere masasının başlıkları belirlenmiş ve böylece resmi görüşmeler başlamıştır. Gizli görüşme fazının sonunda “*Çatışmanın Bitirilmesi, İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Oluşturulması İçin Genel Anlaşma*” adında anlaşmanın yol haritası olacak bir taslak metin hazırlanmıştır. Bu metin 26 Ağustos 2012 tarihinde imzalanmış ve daha sonra burada belirlenen başlıkların altını dolduracak resmi müzakere süreci başlamıştır. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.14) 1) Tarımsal reform, 2) Politik katılım 3) Çatışmanın sonlandırılması 4) Uyuşturucu madde ekimine son verilmesi 5) Mağdurların Durumu ve 6) Uygulama Aşaması olarak 6 ana başlıktan oluşan bir yol haritası bu gizli görüşme fazında belirlenmiştir ve asıl müzakereler esnasında bu başlıkların altı doldurularak son anlaşma metni oluşturulmuştur. Her konuda anlaşmaya varılana kadar, hiçbir konuda anlaşmaya varılmamış sayılacaktır” sloganına sahip olan resmi müzakere süreci böylelikle 27 Ağustos 2012 yılında Juan Manuel Santos’un halka, “geçmişin hatalarından öğrendiklerimiz ile sonuna kadar gidilerek çatışmayı durduracak bir barış süreci başlamıştır”³² sözleri ile duyurmuştur.

Gizli görüşmelerde, müzakere sürecinin Kolombiya yahut Venezuela içerisinde gerçekleşmesi FARC tarafından arzu edilmiştir. Ancak Santos geçmiş barış denemelerinden edinilen tecrübeler sonucunda, muhalefetin aşırı sağ kesime karşı korunması, olası barış karşıtı müdahalelerden kaçınılması, sürecin basının baskısından uzakta tutulması gibi süreci olumsuz etkileyecek nedenlerle Küba’nın ev sahipliğinin daha uygun olacağına karar vermiştir. Bunun yerine ideolojik açıdan FARC’a yakın bir başka ülke olan Küba’nın seçilmiş olması da devletin ihtiyat stratejisinin bir parçası olarak görülebilir. Müzakere sürecinde de yine anlaşma ortamını tehdit edecek unsurlardan kaçınmak için gizliliğe özen gösterilmiştir. Bu aşamada, FARC’ın devlet tarafından öngörülü bir şekilde olası bir linç ortamından uzaklaştırıldığı ve sürecin zarar görmesinin önüne geçildiği görülmektedir. Görüşmelerin içeriğiyle ilgili basına ve topluma bilgi sızdırılmamış, görüşmelere kayıt cihazı ya da bilgisayar gibi elektronik cihazlar kabul edilmemiş, raporlar defterlere el yazısı ile tutulmuştur. Daha sonra gözlemciler eşliğinde yan odalarda eski tip bilgisayarlarda yazılmış ve çıktısı alınarak

³² Santos’un ilgili konuşmasının tam metni ve sürece gelen tepkilerin incelenmesi için 27.08.2012 tarihli El Tiempo gazetesi haberi: <https://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-12170077>

sesli bir şekilde okunmuş, sonrasında taraflarca imzalanmış fakat çoğaltılmamıştır. Diğer dikkat çeken bir ayrıntı ise bu süreçte ateşkes ilan edilmemiş olmasıdır. 4 yıl süren müzakere süreci boyunca düşük yoğunlukta da olsa ülkedeki çatışma ortamı devam etmiştir. Müzakereler teknik anlamda da oldukça farklı ve büyük bir ciddiyetle yürütülmüştür. Karşılıklı koyulmuş masalarda, her iki tarafın kendileri adına seçtiği 3'er tam yetkili kişi, ana çerçeveyi tartışmıştır ve bu aşamada toplantıya garantör ülkeler ve izleyiciler katılmamıştır. Sonrasında, 10'ar kişilik karşılıklı oturtulmuş temsilciler, konular üzerinde tartışmışlardır. Her iki tarafın da kâtibî, konuşmaları bilgisayara geçirmiş, daha sonra bu metinler birbiri ile karşılaştırılmış, nihai metin son bir kez daha toplu olarak okunarak tek bir metin halinde onaylanmıştır. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.15)

Ana müzakerelerin paralelinde iki farklı alt komisyon, karar alıcı bir mekanizma olarak değil fakat ana hatlar konusunda fikir verecek raporlar hazırlamak üzere çalışmalarda bulunmuştur. Bunlardan biri özellikle kadın ve LGBT hakları üzerine çalışmalarda bulunan cinsiyet alt komisyonu, diğer ise özellikle mağdur ve kurbanların haklarının ele alınması için kurulmuş olan geçiş sürecinde uygulanacak hukuk prosedürüne katkı sağlayan adalet alt komisyonudur. Bu iki komisyon; daha önce müzakere süreçlerinde tecrübeli uzmanlar, akademisyenler, devlet ve FARC tarafından seçilmiş temsilcilerden oluşmuştur. Alt komisyonlarda yabancı uzmanların bulunması, bazı toplantıların New York ve Bogota'da gerçekleştirilmesi dolayısıyla ile müzakere uluslararası bir niteliğe sahip olmuştur. Buradan çıkan sonuçlarla hazırlanan raporlar aynı esnada Havana'da süren görüşmelerin üst düzey yetkililerine raportör/danışman notu olarak iletilmiştir. Özellikle adalet komisyonunun verdiği raporlar FARC tarafından işlenen suçların geçiştirilemeyecek ve cezasız kalamayacak kadar önemli insan hakları ihlalleri olduğu konusunda FARC'ın ikna edilmesinde önemli rol oynamıştır. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.17) Zira hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm suçların affa uğraması, hem devletin uygun bulmadığı, hem de toplumu infiale sürükleyecek bir karar olarak görülmüştür.

Mouffe'un, "aktivist" pratiklerin temsili kurumlarda vücut bulmadıkça parlamento dışı mücadelelerle karşı-hegemonik bir saldırıyı başlatmanın mümkün görünmediğine dair görüşleri FARC'ın müzakere masasındaki bilincine de yanmış görünmektedir. İrlanda'da sürdürülen gerilla mücadelesinin temsilcisi Gerry Adams'ın sözleri ile "Siyasi sorunlar

siyasi çözümler gerektirir” anlayışının bir karşılığı olarak farklı farklı toplumsal muhalif hareketin bir eklemlenmesi olarak FARC müzakere masasına oturmayı tercih ederek ortak bir siyasi mücadelenin sembolü olarak karşı-hegemonya imkanını güçlendirmiştir. Böylece Mouffe’un “*Toplumsal hareketler, tabiatları gereği demokratik dönüşümleri içermeyeceği düşünülen geleneksel kanallarla ittifak kurmayı reddederse, radikal potansiyelleri büyük oranda zayıflayacaktır.*” (2015, s.147) öngörüsünü destekler biçimde silahsızlanmayı kabul eden FARC yönünün politik bir mücadeleye çevirmeyi kabul etmiştir. Böylece Kolombiya’daki müzakere süreci “*tarafarca kabul edilmiş bir takım demokratik prosedürler altında yönetilen gerçek bir çatışma*” (Mouffe, 2015, s.29) ortamına dönüşmüştür.

Bu süreci demokrasi sahnesine taşıyan ilk adım, müzakerelere geçilmeden hemen önce müzakere sürecinin adaletini demokratik olarak teminat altına alan Barışın Yasal Çerçevesi (*Marco Juridico Para la Paz*) adlı kanun maddesinin anayasaya eklenmesi olmuştur. Bu yasa ile iç silahlı çatışmanın sona ermesi ve istikrarlı ve kalıcı barışın sağlanmasını kolaylaştırmak için bir geçiş adalet sistemi kurularak savaşa dair tüm adaletin bu yargı enstrümanları ile sağlanacağı ifade edilmiştir. Böylelikle terör ve şiddetin en belirgin faktör olduğu Kolombiya’daki barış sürecine özel yargı enstrümanları oluşturulacağı yasalarla sabitlenmiştir. Sergio Jaramillo’ya göre, bu barış sürecini önceki denemelerden ayıran en önemli özelliklerden biri her fırsatta mağdur haklarının yasalarla korunacağına dair toplumu temin etmeye çalışması olmuştur. Müzakere masası bu açıdan bakıldığında Mouffe’un “geri çekilme” yerine önerdiği “yüzleşme stratejisi”ni (Mouffe, 2015, s.18) akla getirmektedir. Aynı zamanda bu yüzleşme stratejisi demokrasinin paradoksu ile de bir yüzleşme anlamına gelmektedir. Bu yasa ile gerilla gruplarının silah bırakma, teslim olma ve topluma yeniden entegrasyonlarının sağlanması süreçlerine giriş yapılmıştır. Kanunun parlamentoda onaylanması ile müzakere süreci bu maddenin anayasal güvencesi altında resmi olarak başlamıştır.

Müzakere sürecinde tarafların izlediği açıklık ve çözüm odaklılık politikasını Sergio Jaramillo şu şekilde özetlemektedir. Öncelikle tüm süreçte ilk ve en çok öne çıkan terör teması nedeniyle “mağdurlar” başlığı olmuştur. Neredeyse tüm barış süreci gerçeklerin aydınlatılarak mağdurların haklarının teslim edilmesi gerekliliği üzerine kurulu bir şekilde ilerlemiştir. Tarafların müzakere masasına otururken ortak hedefleri “çatışmanın

sonunun” gelmesi olmuştur. Bu nedenle zaman zaman süreci baltalayacak çıkışlar olsa da, masadan kalkılmamış ve tartışmalar devam etmiştir. “Çatışmanın sonu” ifadesi bir silah bırakma anlamına geldiği için iki taraf da kaçınılmaz olarak bu süreci silahlı bir şekilde yürütmeyi kabul etmiştir. Fakat silah bırakmak çatışmanın tekrar başlamayacağını garanti etmemektedir. Öyleyse bu çatışmanın tekrar başlama ihtimalini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bu durum anlaşmanın içine çatışma boyunca kaybedilen demokrasi kültürünü tekrardan canlandırmayı hedefleyen, halklara demokratik haklarını teslim eden bir politik açılım maddesini koymayı şart haline getirmiştir. Diğer yandan, çatışmanın bir daha tekrarlanmaması ve köylü haklarının teslim edilmesi için de adımlar atılması gerekli görülmüştür. Terör ve şiddet dolayısı ile geri planda kalmış olsa da çatışmanın temel problemi kırsal kesimde gerçekleştirilecek tarım reformudur. “Tarım reformu” maddesi de çatışma sürecinin tekrarlanmasına sebep olacak nedenlerin bitirilmesi için önemli bir başlık olarak anlaşmaya eklenmiştir.

Barışın Yasal Çerçevesi adlı kanunda dikkat çeken iki husustan biri, yerli halkların topluluklarının ve afro-Kolombiyalıların kendilerine has yaşam şekillerine karşı işlenen suçların da bu kanun çerçevesinde değerlendirileceğinin belirtilmesidir. İkinci bir ayrıntı ise, mağdur olarak değerlendirilecek kişilerin ailelerinin ve eşlerinin de mağdur haklarından yararlanabileceği ifade edilirken eş grubuna eşcinsel birliktelikteki çiftlerin de dahil edilmesidir. Böylelikle toplum içerisinde farklılık yaratan ırk, etnisite, cinsiyet ve cinsel tercih konularında herhangi bir ayırtırmaya mahal vermeyecek şekilde bütünleştirici bir dil kullanmıştır.

Kolombiya’daki çatışma sürecini bunca yıla yayarak her geçen gün daha da çözümden uzaklaştıran etmenlerden biri her geçen gün savaş mağdurlarının sayısının da artması, hayatta kalan savaş mağdurlarının yaşam kalitelerinin her geçen gün daha da kötüleşmesi, zorbalığa maruz kalmış olmaları ve zorla ya da gönüllü olarak gerilla ya da paramiliter gruplara katılmış olmalarıdır. Bu mağduriyet ve bölünme, çatışma süreci boyunca bir yandan teröre karşı bir nefret uyandırmış olsa da devlete olan güvenin azalmasına da neden olmuştur. Bu nedenle özellikle çatışmanın tekrarlanmaması için devletin çözüm sürecinin ilk adımı olarak aldığı yasal karar “mağdurlar ve tazminat yasası”³³ çıkararak

³³ Ley No. 1448, 11 Junio 2011, *Por la cual se dictan medidas de atención, asistencia y reparación integral a las víctimas del conflicto armado interno y se dictan otras disposiciones.* (Yasa No.1448, 11 Haziran

öncelikle mağdur kesimin sistemin içerisinde öteki olarak kalmamasını sağlamak olmuştur. Bu kanun demokratik açılım süreci öncesi kamuoyunun nabzını kontrol altına almak için öncelikli olarak çıkarılmıştır. “Mağdurlar ve tazminat yasası”³⁴; mağdurların 1 Ocak 1985’ten itibaren silahlı çatışma bağlamında başlarına gelen ya da şahit oldukları insan hakları ihlalleri konusunda başvuru yapmaları halinde haklarının teslim edilmesini konu edinmektedir. Mağdurların adalete kavuşmaları konusunda adli bir süreç başlatılacağını söylemektedir. Diğer yandan bu kanun ile, kurbanların silahlı çatışma nedeniyle ellerinden alınan veya gasp edilen mülklerini geri alma hakkı doğmuştur.

Jaramillo bu yasanın çıkarılması ile tutarlı bir geçiş aşaması yaratıldığını, böylelikle mağdurları çözüm sürecinin merkezine yerleştirerek şiddet döngüsünü kırmak için hareket edildiğini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu yasanın mağdurların devlet ile eklemlenmelerini sağlayan bir işlevi olduğu söylenebilir. Dolayısı ile bu yasa ile devletin mağdur kesimi kendi hegemonya alanı içine dahil etmeye çalıştığı söylenebilir. Devlet kırsal kesimi kendisi ile dikişlemeye çalışmış, bu dikişlemeyi ise mağdurların süreçteki merkezî konumunu destekleyerek sağlamaya çalışmıştır. Bu konuda çatışma sürecindeki hak ihlallerini konu alan ya da anlaşma sürecinde onları koruyan kanunların çıkarılmasına her zaman tarihsel olarak öncelik verildiği ve parlamentodaki onay süreçlerinin hızlıca tamamlandığı görülmektedir.

Müzakere sürecine halkın ve mağdurların katılımının sağlanması içinse resmi online bir platform oluşturulmuş, halktan gelen talep mektupları bu şekilde sürece dahil edilmiştir. Diğer yandan UNDP bölgesel masalar kurarak özellikle tarımsal kalkınma, politik katılım ve yasa dışı bitki ekimi konularında halkın taleplerini toplamıştır. Bu çalışmanın verimli olduğu görüldükten sonra Birleşmiş Milletler Kolombiya Misyonuna daha kapsamlı çalışma grupları kurulması konusunda talepte bulunulmuştur. Ülkenin en köklü devlet üniversitesi olan Nacional Üniversitesi’nin içerisinde *Centro De Pensamiento y Seguimiento a los Dialogos de Paz* (Barış Görüşmeleri İzleme Merkezi) adı ile kurulan

2011, İç çatışmanın mağdurları için kapsamlı bakım, yardım ve tazminat önlemleri ve diğer hükümleri belirleyen kanun.)

³⁴ İlgili kanun maddesinin içeriği: MADDE 1. AMAÇ. Bu Kanunun amacı, bu kanunun 3 üncü maddesinde öngörülen mağdurların yararına, geçiş dönemi adaleti çerçevesinde, bir dizi adli, idari, sosyal ve ekonomik, bireysel ve toplu tedbirler oluşturmaktır. Gerçeklerin, adalet ve tazminat haklarının tekrarlanmama garantisini ile kullanılma haklarının kullanılmasını mümkün kılmak, böylece mağdur olarak statülerinin anayasal haklarının somutlaştırılması yoluyla tanınması ve onurlandırılması esas alınacaktır.

bir akademik merkezde halk forumları düzenlenmiştir. İlki Kasım 2012 düzenlenen halk forumunun konusu “tarımsal kalkınma” olarak belirlenmiş ve 1.200 katılımcının dahil olduğu 3 gün süren oturumlarda toplamda 400 talep mektubu oluşturulmuştur. Forumların sürece olan olumlu katkısı görülünce, diğer müzakere başlıkları da bu usul ile tartışılmıştır. Sonucunda oluşturulan raporlar BM’nin Kolombiya temsilcisi tarafından Havana’ya gönderilmiştir. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.28)

Bu şekilde iki tarafın temsilcileri, tarafların danışmanları, çatışma mağduru sivil temsilciler, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla nihai metin ortaya çıkmıştır. 26 Eylül 2016’da Cartagena de Indias şehrinde, BM Genel Sekreterliğinin, bir çok uluslararası örgütün, basın yayın organları ve binlerce kişinin katılımı ile gerçekleştirilen büyük bir organizasyonla anlaşmanın ilk hali Devlet Başkanı Santos ile FARC Lideri Timochenko tarafından imzalanmıştır.³⁵ Bu seremoninin hemen arkasından 2 Ekim 2016 tarihinde ilgili anlaşma metni ile ilgili halka şu soruyu soran bir halk oylaması gerçekleştirilmiştir: “Çatışmayı sona erdirmek, istikrarlı ve kalıcı bir barış inşa etmek için yapılan son anlaşmayı destekliyor musunuz?” %37 katılım oranıyla gerçekleşen halk oylamasında %50,23 oranında “hayır” cevabı işaretlenmiş ve halk referandumundan olumsuz görüş çıkmıştır. Referandumdan hayır oyu çıkmasının hemen ardından devlet tarafından muhalif kesimlere barış metnine olan itirazlarını belirtmeleri için çağrıda bulunulmuştur. “Hayır” cephesinin istediği değişikliklerin büyük oranda kabul edilmesi için bu kez devletle müzakere eden “hayır” cephesi olmuştur. “Hayır” oyu kampanya temsilcilerinin değişiklik talepleri doğrultusunda anlaşma metni tekrardan düzenlenmiş ve bu tadilatın akabinde oluşturulan yeni metin son bir oturumda Havana’da FARC ile görüşülmüştür. Jaramillo bu taleplerin büyük bir kısmının FARC tarafından da kabul edildiğini, sadece 2 konunun FARC tarafından kabul edilmediğini söylemektedir: 1) FARC’ın siyasi katılımına kapıyı kapatmak ve 2) hapis koşullarını daha da şiddetli hale getirmek. Ona göre “hiçbir gerilla silahlarını bırakıp uçuruma atlamaz, ancak politik bir harekete dönüşerek silah bırakmayı kabul eder. Aksi taktirde müzakere ortamı zaten oluşmaz.”(Sergio Jaramillo, *El Tiempo*, 24 Temmuz 2018 tarihli köşe yazısı)

³⁵ Kolombiya’daki en çok satan haftalık *Semana Dergisi*’nin çıkardığı barış özel sayısı, süreci farklı şekillerde ele alan yazılar ve röportajlar açısından oldukça zengindir: *Edición Especial Semana, Cesó La Horrible Noche*, Eylül 2016. Bogota.

Böylelikle “hayır” kampanyası temsilcilerinin istediği değişiklikler de eklenerek oluşturulan nihai anlaşma metni 24 Kasım 2016 tarihinde tarihi *Teatro Colón de Bogotá* binasında yapılan büyük bir törenle resmi olarak imzalanmış ve onaylanmak üzere kongreye gönderilmiştir. 30 Kasım 2016 tarihinde ise mecliste oylanmış, hem temsilciler hem senatörler tarafından oy çokluğu ile kabul edilerek uygulanması kesinleşmiştir³⁶. Bu sonuç, ülkedeki son altı hükümetin 4’ünün deneyip de varamadığı bir başarı olarak değerlendirilebilir. Kolombiya hükümeti, Kolombiya’nın barış konusunda bu güne kadarki en ciddi ilerlemeyi gösterdiğini göz önünde bulundurarak referandum sonucundan çıkan “hayır” cevabına rağmen süreci bitirmemiştir. Büyük bir inisiyatif olarak hayır reaksiyonuna rağmen barış anlaşmasını imzalamıştır.

Sürecin halkın tüm kesimini dahil eder biçimde referanduma sunulması ülke içinde “evet” ve “hayır” olmak üzere iki kutba bölünmesine neden olmuştur. Hükümet politikalarının destekçilerinden oluşan ve genellikle sol kesimden destek bulan anlaşma sürecine “evet” kampanyası ve liderliğini eski Devlet Başkanı Alvaro Uribe’nin sürdürdüğü “hayır” kampanyası çekişmeli bir ortam yaratmıştır. Bu süreçte “hayır” kampanyası daha baskın bir varlık göstermiştir. Bu gidişat özellikle “hayır” cephesindeki halkın büyük bir kesimini kutuplaştırmıştır. Barış anlaşmasına muhalif olan grup yapılan plebisitin yani halk kararının hükümet nezdinde bir şey ifade etmediği üzerinden süreci yıkmaya yönelik faaliyetlerine referandum sonrasında da devam etmiştir. Bu kamplaşma süreci halk nezdinde daha çok Santos-Uribe arasındaki bir çekişme gibi algılanmıştır. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.30) Referandum oylamasına giderkenki seçim süreci daha çok genel seçim havasında geçmiştir. Oylama sanki siyasal olarak sağ ve sol arasında ya da teröristleri affetmek ya da affetmemek arasında bir seçim yapılması gerektiği gibi algılanmıştır. Bu esnada sağ kesim seçmenin radikal milliyetçilik duygusu ile Uribe cephesinde birleştiği ve önceki hükümet dönemindeki Santos-Uribe birlikteliğinin kırıldığı görülmektedir.

Her ne kadar referandum halkın konuya ilişkin ortalama sağduyusunu gösteren için bir ölçü olsa da, toplumsal bölünmeleri tetikleyen bir unsur olarak da ele alınabilir. Kolombiya örneğinde referandum bu kez elitler arasında bir bölünmeye neden olmuş ve

³⁶ Kongrede Tarihi Barış Anlaşmasını Oylanması, *La histórica votación a la refrendación del acuerdo en el Congreso*, <https://tinyurl.com/y2mltsnk> , El Tiempo Gazetesi, 1 Aralık 2016 tarihli haber

biri eski biri yeni olmak üzere (Kolombiya’da elitler sınıfı olarak görülen) iki devlet başkanı üzerinden halkın bölünmesine sebep olmuştur. Bu durum sağ kesimdeki bir çatlama işaret etmektedir. Bu kez toplum içerisinde yıllardır kırsal kesime karşı bir eşdeğerlik zinciri oluşturmuş şehirli kesime ait söylemin ikiye bölündüğü görülmektedir. Hükümetin barış yanlısı tavrı aşırı radikal muhafazakar kesim için kurucu dışarısı olarak görülmüş ve “hayır” kampanyasıyla ifade edilen bir yeni bir sağ söylem oluşturulmuştur. Bu tutum bir karşı hegemonya olarak kendini referandum sonucunda da göstermiştir. Dost-düşman pozisyonları içerisinde Uribe kanat, hükümeti FARC ile eşdeğer gören bir söylemi benimsemiş ve FARC-Devlet eklenmesini düşman konumuna geçirmiştir. Bu aşamada, Mouffe’un şu ifadeleri Kolombiya’daki seçkinler arasındaki rekabeti özetler niteliktedir.

Liberal kuramcılar, siyaset sahasını, çeşitli grupların, iktidar pozisyonlarını elde etmek için rekabet ettikleri tarafsız bir saha olarak düşünüyor. Bu rakiplerin amaçları, egemen hegemonyayı sorgulamadan ve güç ilişkilerini önemli ölçüde dönüştürmeden başkalarını yerlerinden edip, onların yerine geçmek. Liberaller için söz konusu olan, seçkinler arasında bir rekabette fazlası değil. (2015, s.28-29)

Santos’un devlete ait hegemonya alanının içeriğini değiştirme çabası siyasal alanı basit bir seçkin rekabetinin ötesine taşımıştır. “Evet” ve “Hayır” kampanyalarını yürüten taraflar bir zamanlar aynı safta yer almalarına karşılık antagonizmalarla yüzleşme zamanı geldiğinde elitler arasında yıllardır var olan eşdeğerlik zinciri kırılmış, sağ kesim kendi içinde ikiye bölünmüştür. “Hayır” kampanyasının toplum içinde aldığı desteğe rağmen Santos’un barış sürecini durdurup Kolombiya siyasetini *“taraflarca kabul edilmiş bir takım demokratik prosedürler altında yönetilen gerçek bir çatışma”*(2015, s.29) ortamına dönüştürmüştür.

“Hayır” propagandasının üzerinde ısrarla durduğu ve başarılı bir şekilde halkı yanına çektiği iddia, bu sürecin aslında adaletsiz sonuçlar yaratacağına vurgu yapmasıdır. Terör faktörü af, politik katılım ve geçiş adalet sisteminin adaleti sağlamakta yetersiz kalacağı iddiası ile pekiştirilmiştir. “Hayır” kampanyasının stratejisi işte bu terör ve adalet çelişkisi üzerine kurulmuştur. FARC’ın yıllar süren ve neredeyse tüm ülkeyi mağdur pozisyonunda bırakan şiddet yanlısı faaliyetlerinin bu anlaşma ile affedileceği düşüncesi toplumda büyük rahatsızlık uyandırmıştır. Halk çatışmanın bitmesi için bir anlaşma

zemininin yaratılmasını kabul etse bile, mevcut anlaşma kapsamında FARC için çıkartılacak af yasası ve örgüt mensuplarına verilecek siyasi haklar “hayır” sonucu çıkmasına sebep olmuştur. Halk genel olarak her şeyden önce mağdur haklarının korunmasını istediği için anlaşmanın kapsamı oylamayı olumsuz etkilemiştir. Dahası mevcut hükümet için yeni muhaliflerin oluşmasına, var olan muhalefetin daha da radikalleşmesine neden olmuştur. Diğer yandan bu süreçte Başkan Santos’a Nobel ödülünün verilmesinin gündeme gelmesi de “Hayır” kampanyasını yürüten taraf için iyi bir argüman olmuştur. Halkın Santos’un şahsi tavırlarla bu süreci yürüttüğü ve sonunda ödül almak için halkı “sözde barış” şartlarına mecbur bırakacak olduğu öne sürülmüştür. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.30)

Diğer yandan referanduma katılım oranının %37 olması da halkın ülke içi demokrasiye olan inancının zayıf olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Kolombiya’da hükümete karşı oluşan güven eksikliği kişilerden bağımsız olarak yıllardır süren güvensizlik ortamı nedeniyle adeta bir geleneğe dönüşmüştür. Zira yıllardır süren iç savaş ortamı, halkın devlet yönetiminin barış konusunda başarılı ya da adil olamayacağı algısı uyandırmıştır.

Oylama sonucunun ülke içindeki dağılımına bakıldığında, ülkenin iç kesimleri ve merkeze yakın olan, düzenli kamu hizmetine ulaşım sağlayabilen kesiminin “hayır” oyu verdiği, özellikle ülkenin dağlarının ardında kalan, büyük ormanlık alanların içinde saklanmış yerleşim yerlerinin veya ülkenin sınır bölgelerinin “evet” oyu kullandığı görülmektedir. Bu sonuç, ülkenin teröre daha çok maruz kalan kesimlerinde evet oyu kullanıldığı anlamına gelmektedir. Oylamaya kırsal kesimden katılım çok düşükken, kent nüfusunun oylamaya katılımı sayısal olarak çok daha yüksektir.³⁷

Segura & Mechoulan’ın (2017) düşüncesine göre, hükümetin barış politikası genel olarak ülke içine hitap etmemiş, uluslararası arenaya kendini ispat etme ve yardımcı bulmaya odaklı bir niyete sahiptir. Kendi halkına karşı süreci açıklama ve onları sürece dahil ederek olumlu oylarını kazanma konusunda eksik kalmıştır. “Hayır” propagandası

³⁷ Tüm referandum sonuçlarının etraflıca, grafiklerle analiz edildiği bir çalışma için bkz. Basset, Y. (2018). Claves del rechazo del plebiscito para la paz en Colombia. *Estudios Políticos*.

oldukça başarılı bir şekilde çalışarak özellikle arada kalmış kesimi bu sayede kendi kutbuna çekmeyi başarmıştır. Yaklaşık 300 sayfadan oluşan anlaşma metnini kolaylaştırmak ve anlaşılır kılabilmek için hükümet tarafından 6 ana maddenin can alıcı noktalarının ifade edildiği kitapçıklar hazırlanmıştır. Fakat bu yöntem hükümet tarafından verimli bir şekilde kullanılmayıp, halka yeterince inilememiş, sürecin olumlu yönleri yeter kadar anlatılmıştır. Ayrıca LGBT konusunun müzakere ve barış sürecine dahil edilmesi de muhafazakar kesimin bu sürece tepki göstermesine sebep olmuştur. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.30-31) Özetle “evet” kampanyasının ülke içinde referandum sonucunu etkileyecek biçimde kuvvetli bir eşdeğerlik zinciri oluşturamadığı görülmektedir.

3.2. KOLOMBİYA’DA AGONİSTİK SİYASET OLANAĞI

“Demokrasiyi barış ortamına sağlam temeller oluşturmak için bir koşul olarak görmek ve onu bu minvalde genişletmek önemlidir.”

(Genel Anlaşma, 2012)

Radikal demokrasi teorisinin en temel argümanı olan toplumun tamamen uzlaşmaya varılamayan bir söylem alanı olduğu Kolombiya örneğinde kendini çatışma tarihi boyunca göstermiştir. Bu zemin üzerine kurulan barış görüşmelerinde müzakere edilecek maddeler de yine bu minvalde düşünülmüştür. Anlaşma çatışmaya neden olan gerekçelerin bitirilmesi için “tarımsal reform” ve “Uyuşturucu madde üretiminin sonlandırılması” maddelerini içermektedir. Diğer yandan silahlı çatışmanın tekrarlanmamasını, ideolojik temelli çekişmenin ise politik alana çekilmesini sağlamak üzere “politik katılım” ve “çatışmanın sona erdirilmesi” maddelerini içermektedir. Ayrıca savaş mağdurlarının haklarının teslim edilmesi ve terör suçlarının aydınlatılması için koyulan “mağdurlar” başlığı da silahlı çatışmanın affedilmesinde insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi için bir balans oluşturmuştur. Böylelikle süreç sistemi bir yandan demokratik açılımlarla dönüştürmeyi hedeflerken diğer yandan savaş mağdurlarının ve işlenen suçların cezasız kalmayacağını temin eden ikili bir teraziye dönüşmüştür. Kolombiya örneğinde demokratik açılımın tek taraflı olabilmesi imkanı, terör dolayısı ile mümkün görülmemiştir.

Siyaset alanının radikal demokratik dönüşüm süreci de bu dengeyi gözeterek düzenlenmiş; anlaşma maddelerinin uygulanmasını sağlayacak yeni yasalar çıkarılmış ve bu mekanizmayı işletecek kurumlar kurulmuştur. Yeni oluşturulan yasalar ve kurumlar kaçınılmaz düşmanlık içinde olan özne konumlarına uygun bir siyaset arenası hazırlayacak şekilde oluşturulmuştur. Ancak tüm bunların öncesinde yasal alt yapının oluşturulabilmesi için yasama sisteminde değişiklikler yapılmıştır. Anlaşma sürecinin yasal engellere takılmaması ve yasa çıkarma sürelerinin uzamaması için öncelikle kongre tarafından, anlaşmayla ilgili yasaların çıkarılmasına ait usulü kolaylaştıran “*fast track*” adlı bir yöntem kabul edilmiştir. Bu yöntem; anayasal değişikliklerin yapılabilmesi için Kongre ve Senatoda yapılması gereken tartışmaların sayısını sekizden dörde düşürmüş, hükümetin yasa çıkarmadaki yetkilerini artırmış, barış sürecine ilişkin yapılmış anayasal değişikliklerinin bir sonraki hükümet tarafından değiştirilmesini zorlaştırmıştır. Dolayısı ile barış süreci ile ilgili anayasal değişiklik yapmanın yolu hızlanmış ve Santos hükümetinden sonra gelecek hükümetin süreci bertaraf etmesi zorlaştırılmıştır.

Devlet yasama ve yargıyı elinde bulundurması nedeniyle bu anlaşma ve uygulama sürecinde de doğal olarak kurucu bir pozisyonadadır. Fakat çıkarılan bazı kanunlarla hükümet ve devletin de sürece bağlılığı zorunlu hale getirilmiştir. Örneğin 418 sayılı Kamu Düzeni yasasına 11 Nisan 2016 tarihinde yapılan bir ek madde ile devletin barış sürecini yönetmekteki zorunlulukları tanımlanmıştır.³⁸ Kolombiya devlet makamları barışın sağlanması ve birlikte yaşam imkanlarının oluşturulması için görevlendirilmişlerdir. Bu kanun gereği, devlet makamları daha huzurlu bir toplumun yaratılması için tüm silahlı gruplarla görüşecektir ve sürecin uluslararası insan hakları hukukuna uygun şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli çalışmaları yürütecektir. Kamu düzeni kanununa yapılan bu ekten de anlaşılacağı üzere FARC sürece entegre olabilmek için çeşitli taahhütleri yerine getireceği gibi buna paralel olarak devlet de çeşitli zorunluluklarla görevlendirilmiştir. Böylelikle anlaşma zemininde gösterilecek özveri mümkün olduğunca taraflar arasında eşitliğe dayandırılmıştır. Buna benzer nitelikteki bir başka düzenleme ise anayasaya yapılan bir başka ek maddedir. Bu madde³⁹ ile anlaşmanın

³⁸ *Ley No. 1779, 11 Abril 2016, Por Medio De La Cual Se Modifica El Artículo 8° De La Ley 418 De 1997* (Yasa No.1779, 11 Nisan 2016, 1997 yılı 418 Nolu yasanın 8. Maddesinin Modifikasyonu)

³⁹ *Acto Legislativo No.02, 11 May 2017, Constitucion Con El Proposito de Dar Estabilidad y Seguridad Juridica Al Acuerdo Final Para La Terminación Del Conflicto Y La Construcción De Una Paz Estable Y*

yargısal güvenliği garanti altına alınmaktadır. Devletin tüm kurumları ve otoritelerinin anlaşmanın amacına hizmet etmekle yükümlü olduğu ifade edilmektedir. Bu yasanın devamında barış ile ilgili tüm sürece ait normatif düzenlemelerin anlaşmada yer aldığı gibi kanunlaştırılmasında ve uygulanmasında devlet sorumlu tutulmaktadır.

3.2.1. Geçiş Adalet Sistemi

Barış anlaşması sürecine dair yasal düzenlemelerin en büyük ve karmaşık kısmını oluşturan konu af kanunu ve geçiş sürecinde adaletin sağlanması olmuştur. “Geçiş süreci adaleti” halkın da en çok ilgilendiği ve barış sürecinde en başından beri halkı ikiye bölen konudur. Zira adalet kavramı örgüt üyelerine af tanınması ve politik katılım hakkı tanınması ile birebir ilişki içerisinde algılanmaktadır. Terör ve insan hakları ihlalleri zihinlerdeki dost-düşman ilişkisini daha da radikalleştirmekte, halk özellikle suçluların cezalandırılması noktasında radikalleşmektedir.

Geçiş adalet sisteminin işletilebilmesi için gerekli mahkemeler kurulmadan önce barış anlaşması çerçevesinde teslim olmayı kabul eden gerillalar için af yasası çıkarılmıştır. Bu yasa kapsamında af,

nihai anlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce işlenen, silahlı çatışmayla ilişkilendirilen suçlara uygulanacaktır. Doğrudan veya dolaylı olarak silahlı çatışmaya katılmaktan mahkum edilmiş ya da hakkında kovuşturması bulunan; gerilla faaliyetleri ile dolaylı olarak ve ya doğrudan bulunan bir ilişkiselliği nedeniyle cezalandırılabilir davranışlarda bulunan herkese farklı şekillerde (af) uygulanacaktır.⁴⁰

Bu kanun hem silah bırakma sürecindeki cezai sorumluluklara af tanımakta, hem de sosyal protesto suçları gibi diğer kamusal suçları da bu kapsamda değerlendirerek bu

Duradera, (Geçici Yasa No.2, 11 Mayıs 2017, Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Sağlanması İçin Anlaşmanın Yargısal Güvenliği ve Süreliğine Dair Güvence Amaçlı Madde)

⁴⁰ Ley No. 1820, 30 Diciembre 2016, *Cual Se Dictan Disposiciones Sobre Amnistía, Indulto Y Tratamientos Penales Especiales Y Otras Disposiciones* (Yasa No.1820, 30 Aralık 2016, Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Sağlanması İçin Af, Yargılanma, Hüküm Verme ve Cezaî Uygulamalar Kanunu)

eylemde bulunan kişilere de af hakkı tanımaktadır. Dolayısı ile bu kanun sadece örgütün fiili olarak işlenmiş terör faaliyetleri ile sınırlı kalmayıp, terör bağlamında konuyla ilişkilendirilen diğer düşünce suçlarına da uygulanabilir niteliktedir. Kanunun içerisinde yer alan “*Bu kanunun politik suçlar için uygulanması esnasında bu kişilere Kolombiya Devleti mümkün olan en geniş affı tanyacaktır.*” ifadesi yine sadece ideolojik duruş dolayısı ile zamanında oluşmuş olan suçların artık devlet nezdinde suç olarak kabul edilmediğinin bir göstergesidir. Böylelikle işlenen suçlar insan haklarını gasp etmediği müddetçe düşmanlığı sonlandırmak adına kanun nezdinde affedilebilir nitelikte karşılanacaktır. Dolayısı ile sistemin radikal demokratik potansiyelini gerçekleştirebilmesi için önemli maddelerden biri bu kanun maddesidir. Kanunun uygulanacağı kişilerin FARC tarafından da tescillenmesi ve kayıtlarının doğrulanması için teslim noktalarına gelen kişilerin ve mahkum olarak bulunan kişilerin listeleri FARC’tan istenmiştir. Bu kanundan yararlanan kişilere ücretsiz adlî danışmanlık devlet tarafından sağlanacaktır. Ayrıca devlet bu konuyla ilgili görevlendirdiği insan hakları organizasyonlarına finans kaynağı aktarmakla yükümlendirilmiştir.

Bu kapsamda ele alınmayacak suç türlerine bakıldığında aslında barış sürecine geçişte terör faaliyetleri ile ideolojik faaliyetlerin birbirinden ayırt edildiği görülmektedir. Af kapsamında ele alınmayacak olan suçlar, “*insanlık karşıtı suçlar, soykırım suçları, büyük savaş suçları, rehin tutma ya da diğer özgürlüğü kısıtlayıcı eylemler, eziyet, yargısız infaz, zor yolu ile kayboluş, cinsel taciz ve şiddet, çocuk kaçırma, zorla yerinden etme, çocuk çalıştırma, başkaldırı ile ilgili kamusal suçlar*”⁴¹ olarak belirtilmiştir. Dolayısı ile örgüt üyesi olmak bir suç olarak tanımlanmaması ve ideolojik suçlar bu kapsamda değerlendirilmemiştir.

Müzakere masasının halk üzerinde oluşturduğu, politik haklar yolu ile “terör örgütüne taviz verildiği” algısı Kolombiya’daki barış sürecinin en kırılğan noktası olmuştur. Taviz algısının sürece zarar vermesinin önüne geçmeyi planlayan hükümet anayasaya geçici bir madde ekleyerek, savaş mağdurlarının ve insan hakları ihlallerinin göz ardı edilmeyeceğini garantilemiştir. Söz konusu maddede “Geçiş Süreci Adalet Sistemi”

⁴¹ Ley No. 1820, 30 Diciembre 2016, Cual Se Dictan Disposiciones Sobre Amnistía, Indulto Y Tratamientos Penales Especiales Y Otras Disposiciones, Título III, Capítulo I (Yasa No.1820, 30 Aralık 2016, Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Sağlanması İçin Af, Yargılanma, Hüküm Verme ve Cezaî Uygulamalar Kanunu, Başlık III, Bölüm I)

(*Justicia Trascional*) olarak ifade olunan bu sistem barış süreci yargısının çerçevesinin belirlemiştir. Bu sistem ilerleyen zamanlarda sürecin yargı boyutunun yönetilebilmesi için alınacak karar ve kurulacak kurumlara temel teşkil etmektedir. Bu kanunda “geçiş dönemi adalet enstrümanları(nın) istisnaî ve tüm Kolombiya halkı için istikrarlı bir barış sürecinin ilerleyebilmesi adına kolaylaştırıcı olacağı, mağdurların mümkün olan en yüksek düzeyde hakikat, adalet ve tazminat haklarına sahip olacağı”⁴² özellikle vurgulanmıştır. Barış anlaşmasında en fazla dikkat çeken husus olan suçluların bedel ödemeyeceği ve adaletin sağlanamayacağı endişesinin önüne geçmeyi hedefleyen bu madde özellikle, tarafların çatışma süresince yaptıkları eylemlerden sorumlu tutulacaklarını ön plana çıkarmakta ve bu amaçla Geçiş Dönemi Yargı Sisteminin kurulacağını ifade etmektedir. Bu yasa diğer her türlü demokratik açılım yasasının önüne koyularak barış sürecinde terör arka planının unutulmayacağına sinyallerini vermiştir. Zira siyaset alanında yaşanacak demokratik açılımın öncesinde mağdur haklarının her zaman gözetileceği vurgusunun yapılması gerekli görülmüştür.

Söz konusu geçiş dönemi adalet sisteminin içeriğinin belirlenmesi de yine 2017 yılında Anayasaya yapılan bir ek madde ile belirlenmiş, geçiş dönemi boyunca uygulanacak tüm prosedür bu kanun ile açıklanmıştır.⁴³ Bu düzenleme ile yapılmak istenen silahlı çatışmalar ve terörün bir sonucu olarak işlenmiş suçlar ile bugün düşünce farklılıklarına kucak açan demokratik açılımın birbirinden ayrıştırılmasıdır. Gerçeklerin ortaya çıkarılması, silahlı çatışmanın tarafı olan FARC’ın bir nevi geride bıraktığı mağdur kesime karşı olan borcunu ödemesini sağlamaktır. Aksi halde insan hakları ihlallerinin aydınlatılmaması eski örgüt mensuplarının politik sisteme entegrasyonlarının önünde duran bir engeldir.

Bu kanun maddesi, terör döneminde işlenmiş suçlar için: Doğruluk, Adalet, Tazminat ve Tekrarın Önlenmesi Birleşik Sistemi (Sistema Integral de Verdad, Justicia, Reparación y No Repetición - SIVJNR) adıyla bir sistem kurmuştur. Bu sistem: 1- Gerçekleri Aydınlatma Komisyonu, 2- Savaş Nedeniyle Kaybolan Kimseleri Arama Birliği, 3- Barış

⁴², *Acto Legislativo No.01, Marco Juridico Para La Paz, 31 Julio 2012* (Geçici Yasa 66, Barışın Yasal Çerçevesine İlişkin Kararname N.01, 2012)

⁴³ *Acto Legislativo No.01, Normas Para la Terminación del Conflicto Armado y La Construcción de Una Paz Estable y Duradera, 04 Abril 2017* (Geçici Yasa No.1, 4 Nisan 2017, Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Sağlanması İçin Düzenlemeler)

İçin Özel Yargı Sisteminden (*Jurisdicción Especial Para La Paz - JEP*) oluşmaktadır. Barış sürecinde en çok ses getiren ve toplumsal içindeki dost-düşman ilişkisindeki dengeyi kurmak konusunda ciddi fonksiyonlara sahip JEP bu sistemin içinde yer almaktadır. JEP'in süreç içerisindeki fonksiyonu şu şekilde açıklanabilir. Ülkedeki herkesin aslında ne olduğunu bilmeye hakkı vardır. Çatışmaya doğrudan ya da dolaylı olarak herkes bir sorumluluğa sahiptir ve bunlar aydınlatılarak gerekli cezalandırmalar yapılmalıdır. Mağdurlar bu yolla barış süreci içindeki provokasyondan korunacaklardır. Kadın ve çocukların hakları her zaman ön planda tutulacak, etnik ve kültürel farklılıklara saygılı davranılacaktır.⁴⁴

3.2.2. FARC ve Muhalefetin Siyasete Katılımı

Barış Adalet Sisteminin kurulmasındaki asıl sebep aslında bu başlıkta bahsedilecek politik katılım serbestisinin doğuracağı haksızlıkları peşinen engellemektir. FARC'ın politikaya girişini serbest hale getiren bir dizi yasa, sistemin radikal demokratik dönüşümünün bel kemiğini oluşturmaktadır. “Onlar” kategorisindeki grupların rekabetçi bir şekilde sisteme dahil edilmesi bu yasalar çerçevesinde mümkün olmuştur.

Anlaşmanın 2. Başlığı olan “politik katılım” gereğince 2017 yılında anayasaya bir ek madde getirilmiştir. Bu maddede, FARC'a silahları bırakmasının ardından bir politik hareket ya da parti olarak yola devam edebileceği söylenmektedir.⁴⁵ Bu yasaya göre FARC'ın kurduğu parti tüm partilerin aldığı ölçüde bütçe alacak ve diğer tüm partilerle eşit haklara sahip olacaktır. Kuruluş döneminde partinin bir an önce siyasi anlamda varlık gösterebilmesi adına genel bütçeden ek bütçe talep etmek gibi bir ayrıcalığı olacaktır. Ayrıca FARC'ın seçimlerde çıkaracağı adayların da yine geçiş adalet sistemine tabii olacağı ifade edilmektedir. Yani bu sistemde bireysel olarak hüküm giymiş kimseler aday

⁴⁴ *Acto Legislativo No.01, Normas Para la Terminación del Conflicto Armado y La Construcción de Una Paz Estable y Duradera, 04 Abril 2017, Capítulo I* (Geçici Yasa No.1, 4 Nisan 2017, Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Sağlanması İçin Düzenlemeler, 1. Bölüm)

⁴⁵ *Acto Legislativo No.03, Personería Jurídica Al por Medio Del Cual Se Regula Parcialmente El Componente De Reincorporación Política Del Acuerdo Final Para La Terminación Del Conflicto Y La Construcción De Una Paz Estable Y Duradera, 23 Mayo 2017, Capítulo I* (Geçici Yasa No.1, 23 Mayıs 2017, Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve İstikrarlı ve Kalıcı Barışın Sağlanması Anlaşmasında Politik Katılım Maddesinin Kısmi Düzenlemesi, 1. Madde)

olarak gösterilemeyeceklerdir. Bu maddeyi özellikle önemli kılan ve FARC partisine sistem içinde pozitif ayrıcalık veren tarafı şudur: kurulacak parti yeterli oy almamış olsa bile kongrede ve senatoda 5'er sandalye hakkına sahip olacaktır. Bu maddeye göre, yeterli oy alınamaması durumunda FARC kendi mensubu olan kişiler arasından seçeceği isimlerle hem kongrede hem senatoda temsilci sayısını 5'e tamamlayabilecektir. Bu ayrıcalıklı uygulama 2 seçim dönemi boyunca geçerli olacaktır.

Ayrıca yeni seçim dönemini beklemeden, müzakere masasının kapanmasının hemen ardından FARC temsilcilerinin siyaset içinde yer alabilmelerini sağlayacak oldukça önemli bir adım daha atılmıştır. 6 Mart 2017 tarihinde çıkarılan bir kanun ile seçim dönemini beklemeden senato ve temsilciler meclisi içerisinde 3 temsilci koltuğu FARC sözcülerine verilmiştir. Yasa tasarılarını tartışma hakkına sahip ancak oy kullanma hakkın sahip olmayan bu temsilcilerin meclise girebilmesi yine Anlaşma metninin içinde de bahsedilmiş bir husustur. Bu temsilcilerin meclis içerisindeki amaçları, tartışmaların Havana sürecine uygun olarak devam edip etmediğini gözlemlemek, oluşturulacak partinin altyapısını oluşturmak ve gelecekteki partinin olası işbirliklerine zemin hazırlamaktır.

FARC'ın sisteme basit bir muhalefet olarak katılmasından da öteye giden bu pozitif yaklaşım, bir yandan ülkedeki demokratik açılımın radikal taraflarını gösterirken diğer yandan barış karşıtı propagandalar için argüman olarak kullanılmıştır. Siyasalı oluşturan söylemin tutkular üzerine kurulu olduğundan bahseden Mouffe için bu tutkuların Kolombiya örneğinde milliyetçi muhafazakar tutkuları da tetiklediği ve her kanun maddesini protesto etmeye varan bir ayırım yaşandığı görülmektedir.⁴⁶

“Politik katılım” başlığı FARC'ın sistem içindeki yerini belirlediği kadar, aynı zamanda ülke içindeki diğer muhalif hareketlere de açılım gösteren taahhütlerle doludur. Zaten bu özelliği ile anlaşma metni sadece FARC ile olan anlaşmazlıkları düzenlemekle kalmayıp, ülke içindeki muhtemel antagonizmaların da yönünü hasım politikasına çeviren bir karaktere sahiptir. Politik katılımın önünün açılması, muhalefetin ülke içinde tanınma

⁴⁶ FARC sözcülerine ödenecek maaşa muhalefet tarafından karşı çıkıldığına dair bir haber için: Panam Post Gezetesi, 24 Ocak 2017 tarihli haber, <https://es.panampost.com/julian-villabona/2017/01/24/colombia-oposicion-rechaza-pagar-salario-de-congresistas-a-voceros-de-farc/>

koşullarının ne olacağı ve devletin muhalefete sistem içinde ne ölçüde yer vereceği ile ilgilidir. Bu hakların her ne çerçevede sağlandığı ise o siyaset ortamının radikal demokratik potansiyelini görmeye yardımcı olmaktadır. Bu taahhüt çerçevesinde çıkarılan “muhalefetin sistem içindeki yerini düzenleyen kanun”⁴⁷ ile herhangi bir kişinin ya da grubun da politik olarak muhalefet deklarasyonunda bulunabileceği belirtilmiş, silahlı olmamak kaydıyla her türlü muhalif girişime ait kamu tüzel kişiliğinin devlet olarak tanınacağı kabul edilmiştir. Yine bu kanun metninde, seçim süreçlerinin öncesinde ya da sonrasında meclisteki siyasi grupların hükümet ile koalisyon, muhalif ya da bağımsız olarak kendini ilan etmesi gerektiği de karar bağlanmıştır.

Bu kanun metni, 1991 anayasasının yapıldığı zamandan beri taslak halinde olup sürekli yasamanın gündeminde olan, toplamda 25 kez reddedilen bir metin olarak siyasi bir öneme sahiptir. Bu süreç çerçevesinde ilan edilmesi ülke içindeki demokratik gelişmede ne kadar yol kat edildiğini de göstermektedir. Bu kanunun “*Fast Track*” yöntemi ile kabul edilmesi de yine barış sürecini tıkandığı noktada bu kanun yapma usulünün önemini ortaya koymaktadır. (Semana Dergisi, 7 Eylül 2018 tarihli konuyla ilgili haber)

Kanun maddesine göre, öncelikle seçimlerin hemen akabinde tarafların kendilerini; hükümetle ittifak, muhalefet ya da bağımsız olarak ilan etmeleri gerektiği söylenmektedir. Politik Muhalefetin Statüsü ve Bağımsız Siyasi Organizasyonlara Verilen Bazı Haklar başlığıyla oldukça uzun sürede çıkarılan bu yasada;

Devletin demokratik ilkesi: temel muhalefet ve siyasi bağımsızlık hakkının katılımcı demokrasinin vazgeçilmez bir şartıdır. Bu ilke birlikte yaşama, hoşgörü, kamuoyunda müzakere, ya ve farklılıklara saygı değerlerini tanıyarak gerçekleştirilir.

Etkili politik katılım: Devlet, seferberlik ve sosyal protestolar da dahil olmak üzere tüm siyasi örgütlere muhalefetin uygulanmasını garanti edecektir.

Siyasi müzakerenin barışçıl kullanımı: Silahlı aktörlerin politik bir harekete dönüşmesi süreci siyasi muhalefete karşı etkin bir saygıyı gerektirmektedir.

⁴⁷ Ley No. 1909, 9 Julio 2018, Por Medio De La Cual Se Adoptan El Estatuto De La Oposición Política Y Algunos Derechos A Las Organizaciones Políticas Independientes (Yasa No.1909, 9 Temmuz 2019, Siyasal Muhalefetin Statüsü ve Bağımsız Politik Hareketlere Tanınan Bazı Haklar Kanunu)

Düşünce ve fikir özgürlüğü: Yetkililer, siyasi örgütler ve vatandaşlar, demokratik tartışmalardan kaynaklanan farklı ideolojik seçeneklere ve farklı siyasi görüşlere saygı duyacaklardır.

Siyasal çoğulculuk: Yetkililer, siyasi örgütler ve vatandaşlar, demokratik tartışmalardan kaynaklanan farklı ideolojik seçeneklere ve farklı siyasi görüşlere saygı duyacaklardır.

Cinsiyet eşitliği: Kendini muhalif olarak ilan edenler de dahil olmak üzere siyasi örgütler kendilerine ait hakların kullanımı erkekler ve kadınlar arasında eşit, dönüşümlü ve evrensel bir şekilde paylaşılacaktır.

Uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalarla uyum: Bu Tüzük ile oluşturulan haklar, özellikle Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere, Kolombiya tarafından onaylanan uluslararası insan hakları sözleşmelerine göre yorumlanacaktır. Söz konusu yorum, siyasi hakların kullanılmasını güvence altına almak için mümkün olduğunca geniş bir şekilde yapılır.

(...)

Etnik çeşitlilik: Yerli halklara, afro kökenlilere, ada ve kıyı halklarına ait organizasyonların farklı kültürel, ideolojik ve demokratik tartışmalardan doğan politik görüşlerine saygı duyulacaktır. (1909 sayılı Muhalefetin Statüsü ve Bağımsız Politik Hareketlere Tanınan Bazı Haklar Kanunu)

Yine bu kanunun II. Bölümünün 11. Maddesinde muhalefete dair özel haklar şu şekilde tanımlanmaktadır:

Bu yasa kapsamında ele alınan siyasi örgütler aşağıdaki özel haklara sahip olacaklardır:

- a) Muhalefet çalışmaları için ek finansman verilmesi.
- b) Kamu ve özel medya araçlarına erişim hakkı.
- c) Bilgiye ve resmi belgelere erişim hakkı.
- d) Cevap hakkı.
- e) Genel seçimlerde kamu kuruluşlarının genel kurullarına katılma hakkı.
- f) “Kamu Kurumları Gündemi”ne katılma hakkı.

- g) Siyasi hakların serbest kullanımının garantisini hakkı.
- h) Dış İlişkiler Komisyonuna katılma hakkı.
- i) Halkın tercih ettiği kamu kuruluşlarının iletişim araçlarına katılma hakkı.
- j) Kalkınma Planı ve bütçeyle ilgili özel oturumlara katılım hakkı.

Ayrıca kanun metninde özellikle etnik köken vurgusu yapılmıştır. Buna göre muhalif olan yerli ya da afro kökenli halkların politik muhalif hareketleri özellikle garanti altına alınmış, Bu grupların etkinliğinin özellikle teşvik edildiği belirtilmiştir. Barış anlaşması metninin ve kanunlarının ruhuna sürekli etnisite vurgusu yapılması, bu sürecin radikal demokratik potansiyelinin anlaşılması açısından önemlidir.

Bu kanun ile, devlet TV ve radyolarında muhalefet ilan eden gruplara yayın hakkı verilmiştir. Muhalefet kendisine tanınan cevap hakkı ile; cumhurbaşkanının, bakanların, valilerin, belediye başkanları ya da merkezi devletin diğer kıdemli pozisyonlarındaki kimselerin bariz yanlış beyanları veya kamuya açık saldırıları karşısında devletin kanallarını kullanarak kendilerini savunabileceklerdir. Bu kanun sadece muhalefete bazı haklar sağlamakla kalmamış, aynı zamanda etkili bir şekilde uygulanmasını garanti eden mekanizmaları da belirlemiştir.

Nihai anlaşma metninin giriş bölümünde “*Demokrasiyi barış ortamına sağlam temeller oluşturmak için bir koşul olarak görmek ve onu bu minvalde genişletmek önemlidir.*” (Genel Anlaşma, 2012) ifadesi bir yandan Kolombiya’nın içinde bulunduğu durumdan çıkışının anahtarı olarak demokratik açılımı ifade etmekte, diğer yandan müzakere masasında uygulanacak tavrı daha bu aşamadan ilan eder niteliktedir. Laclau ve Mouffe’un (2017) tabir ettiği üzere “*karşıtlığa dayanan siyaset modeli, yani onlara karşı biz modelinin artık işlemediği*” (s.18) görüldüğünden bu kez ihtiyat stratejisi gereği tarafları eşitlemeye ve barış sürecine dahil etmeye yönelik yukarıda belirtilmiş demokratik açılım hamleleri yapılmıştır.

SONUÇ

Kolombiya siyasetinde her zaman muhalefeti iktidarın yerleşik gücüne ve bütünlüğüne karşı büyük bir tehdit olarak gören ve bitirmeye çalışan politik bir konsept var olmuştur. Ancak bu konsept ne muhalefeti siyasal alanın dışına itebilmiş ne de toplum nezdinde karşılıksız kalmasını sağlayabilmiştir. Muhalefet her zaman sistemin ötekileştirdiği fakat belli kesimleri etrafında toplayabilen bir güç olarak var olmuştur. Muhalefete karşı olan bu tutum Kolombiya siyasetinde her zaman ciddi bir bölünmeye ve gizliden gizliye beslenen bir kutuplaşmaya neden olmuştur. Bu kutuplardan biri muhalefeti şiddet yolu ile bastırma taraftarı olurken diğer kutup muhalefeti beslemeye devam etmiştir. Bu kutuplaşma değişik dinamiklere sahip düşmanları karşı karşıya getirmiş ve ülkede bitmek bilmeyen bir antagonizma ortamı yaratmıştır. Zamanla bu politik kültür kendini silahlarla ifade etmeye başlamıştır. Devlet bastırıcı güç olarak askeri operasyonları kullanırken, muhalefet ise başlangıçta savunma stratejisiyle sonrasında terör faaliyetleri ile kendini göstermiştir. Bu çatışma ortamında 80'li yıllardan beri “demokratik açılım” adı altında yapılan reformlar, ülkeyi sosyal bir demokratikleşme sürecine sokamadığı gibi aksine her denemede muhalefetle olan iplerin daha da gerilmesine neden olmuştur. İktidarların bu süreçleri popülist biçimde kullanması ve iyi yönetememesi, açılımları halka yaymayarak sadece politik düzeyde bırakması, illegal silahlı güçlerin ülkenin bir bölümünü kontrol altına alması ve mali kaynak üretebilmek için zorbalanması gibi nedenler de zaten bir türlü olgunlaşamayan demokratikleşme süreçlerini tamamen dinamitlemiştir. Devlet demokrasi konusunda her ne açılım yaparsa yapsın sonuç hep demokrasiz bir demokratikleşme ya da demokrasiz bir hukuk devleti yaratmak olmuştur. (*Ya Basta! Colombia: Memorias de Guerra y Dignidad*, 2013, s 15-16) Bu çekişme ortamı Kolombiya'daki antagonizma ortamının kaynağını oluşturmuştur.

Bu çalışma, Kolombiya'da bir türlü sakinleşemeyen çatışma ortamını toplumsal antagonizmaların sonsuzluğu üzerinden düşünerek analiz etmeye çalışmıştır. Kolombiya'da bitmeyen çatışma ortamını anlamak için radikal demokrasi teorisinin, demokratik siyasetin karakterini oluşturan şey olarak gösterdiği antagonizmaların dinamik yapısı ele alınmıştır. Laclau ve Mouffe'a göre bu antagonizmaların kaçınılmaz varlığının göz ardı edilmesi liberal demokratik siyaset teorilerinin toplumu anlama, demokrasiyi anlamlandırma ve bunlara uygun politikalar düzenleyebilme noktasında en

belirgin hatasıdır. Dolayısı ile rasyonel bir mutabakata varma ihtimaline kenetlenen liberal demokrasiler demokratik düşüncüyü özünden uzaklaştırmaktadırlar. Kıtanın en eski demokrasisi olarak adlandırılan Kolombiya bu bağlamda toplumsal antagonizmaları anlamaktan uzak bir politik strateji geliştirdiği için 2016 yılında son barış görüşmeleri başlayana kadar aralıksız 50 yıl boyunca silahlı çatışmalara maruz kalmıştır. Son kertede gerçekleşen anlaşma sürecinin bu kez antagonizmaları anlayacak biçimde şekillendirilmiş olması bu sürecin uzlaşma ya da barış çalışmaları olarak ele alınmasından ziyade, radikal demokratik bir perspektiften incelenebilecek niteliğe sahip olduğunu göstermiştir.

Mouffe, çatışmaların “‘agonistik’ bir biçim almalarına izin verecek kanallar bulamadıkları takdirde, antagonistik biçimde ortaya çıkmaya meylettikleri”ni savunmaktadır. Ona göre,

Biz/onlar karşıtlığı, “hasımlar” (adversaries) arasındaki bir siyasal cepheleşme değil de, iyi ve kötü arasındaki ahlakî bir karşıtlaşma olarak tahayyül edildiğinde, muhalif artık sadece yok edilmesi gereken bir düşman olarak algılanır ki bu da, beraberinde agonistik bir tavır getirmeyecektir. (Mouffe, 2015b, s. 11-12)

Yapılan tarihsel okuma neticesinde, Kolombiya’da müzakere süreci başlayana dek silahlı ya da politik çatışmayı bitirmeye yönelik atılmış adımların toplumu burada bahsedilen ahlaki karşıtlığa taşıdığı görülmüştür. Kolombiya’nın çatışma tarihindeki düşman pozisyonlarının son elli yıl içinde sürekli bilenmesi toplumsal ortamda neredeyse içinden çıkılmaz biçimde karmaşıklaştıran antagonizmaların doğmasına neden olmuştur.

Muhalefete pratikte açık kapı bırakmayan Kolombiya’daki politik kültür çözüm süreçlerini her zaman demokrasiye yöneltmiş bir tehdit olarak algılamıştır. Ancak Kolombiya demokrasisindeki bu bakış açısı demokrasinin çoğulcülüğünü körelttiği gibi katılım ve temsil eksikliğine de neden olmuştur. Müzakere masası kurulana dek demokrasiyi ve hukuk devleti ilkelerini sarsan bu dost-düşman ilişkisi sürmüştür.

“Onlar” olarak var olan düşmanın “bizi” tehdit ettiği yerde oluşan antagonizmaların ve eklemlenmelerin anlaşılabilmesi için Kolombiya’da FARC’ın oluşması oldukça iyi bir örnektir. Dost-düşman ilişkisini tarif ederken siyasal kimliklerin ilişkisel doğalarını ön plana çıkaran Schmitt’e atıfla Mouffe, demokratik çoğulculukla bağdaşan farklı türden bir dost-düşman ilişkisi tahayyül ettiğini söylemektedir. (2015b, s.22 “Biz”in kimliğini

sorgulayan ve varlığını tehdit eden bir “onlar”ın varlığı FARC’ı bir kapanma noktası haline getirmiştir ve FARC barış sürecindeki kilit rolü ile ülkedeki pek çok muhalif kesimi kenetleyen bir unsur olmuştur. FARC üzerinden yürütülen anlaşma süreci ise, ülkedeki dost-düşman ikiliğini şiddete atıfta bulunmayan bir “rakipler arasındaki hasım politikasına” dönüştürmeyi hedeflemiştir. Böylelikle Kolombiya Mouffe’un çoğulcu demokrasi tahayyülüne yaklaşmıştır.

Bu çalışmada, siyasal olan yani toplumun ontolojik düzeyi tarihsel arka plan olarak ele alınmış, toplumun kapanımı mümkün olmayan, dinamik yapısı bu bölümde incelenmiştir. Köylülük kolektif kimliğinde birleşen farklı arka planlara sahip, farklı nedenlerle devlete göre “öteki” pozisyonunda kalmış olan grupların devlet adaletsizliği ve eşitsizlik söylemi etrafında bir eşdeğerlik zinciri oluşturdukları görülmüştür. Tarihsel okumalar neticesinde Kolombiya’da toplumun kapanımsızlığı dolayısı ile tarafların tekrar tekrar yeniden belirlendiği anlaşılmıştır. Başlangıçta bir özne konumu olarak liberallik idealinin zamanla kendi içinde bölündüğü ve içinden sosyalist kanadı çıkardığı ortaya konmuştur. Fakat devamında komünizm söyleminin sadece belli bir döneme kadar kullanışlı bir eklemlenme noktası oluşturduğu, köylülük kolektif kimliğinin dağılıp içinden başka kimlikler çıkardığı, FARC’a ait söylemlerin çıkarlar çerçevesinde değiştiği, kent ve köy arasında zaman zaman eşdeğerlik zincirleri oluşurken zaman zaman yine ayrışma yaşandığı, başka başka silahlı direniş gruplarının ortaya çıktığı ve FARC dışında kalan diğer grupların söylemsellik alanında başka kolektiflikler oluşturduğu gibi pek çok tarihsel veriye rastlanmıştır. Bu veriler, ontolojik anlamda Kolombiya’nın radikal demokratik potansiyelinin Laclau ve Mouffe’un idealleri çerçevesinde yüksek olduğunu göstermiştir.

Bu antagonizmalar üzerine kurulan güncel siyasetin silahlı muhalefetin silahsızlandırılması ve demokratik politikaya dahil edilmesi yönünde bir çaba olduğu ortaya koyulmuştur. Bu çaba sarf edilirken sürecin kırılğanlığının “adalet” kavramı üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Zira adalet, başlangıçta köylü kimliğinin en merkezi söylemi iken, çözüm sürecinde mağdur kesimin etrafında kenetlendiği bir söyleme dönüşmüştür. Dolayısı ile yeni demokratik dönüşüm sistemi, her iki tarafın da bu söylemini karşılayacak politikalarla donatılmıştır. Devlet anlaşma sürecinde adalet konusunda her iki tarafa karşı da taahhüt altına girmiştir.

Mouffe'un antagonizmaların böylesi bir yükselişte olduğu toplum için önerisi,

sözde 'yansız' yöntemlere başvurarak tüm çıkar ve değer çatışmalarını uzlaştıracığı düşünülen kurumlar tasarlamaya çalışmak yerine, farklı hegemonik politik projelerle yüzleşebilmeyi sağlayacak biçimde kamusal alanı canlı bir "agonistik" mücadeleye açmaktır. (Mouffe, 2015b, s. 9)

Bu çalışmada, Kolombiya'daki agonistik siyaset ortamı öncelikle müzakere, sonrasında (anlaşma taahhütlerinin yerine getirildiği) toplumsal dönüşüm olmak üzere iki aşamada ele alınmıştır. Bu süreçlerin analizi ise ekseriyetle farklı hegemonik pratiklerle yüzleşmeyi sağlayacak "siyaset" pratiklerine atıfta bulunarak yapılmıştır. Bu analiz esnasında Kolombiya'da toplumun dönüşümü ve politik kültürün olumlu anlamda değişebilme ihtimalini kuvvetlendiren ip uçları aranmıştır. Böylelikle radikal demokratik potansiyel anlaşılmaya çalışılmıştır.

Öncelikle müzakere masasının tarafların uzlaşması değil, tarafların birbirini dinlemesi şeklinde oluşturulduğu görülmüştür. Eğer bu süreç bir uzlaşma zemini için kurulmuş olsaydı ateşkes ilan edilebilirdi ancak müzakere sürecinde ateşkes ilan edilmemiştir. Sürecin devletin FARC'a yazdığı mektupla ve iyi niyet çağrılarını ile başlaması da yine radikal demokratik potansiyeli yükselten bir etken olmuştur. Dolayısı ile bu girişim FARC'ın masada kendini açıkça ifade edebilme kabiliyeti kazanmasını kolaylaştırmıştır. Müzakere sürecinde anlaşma sürecinin radikal demokratik potansiyelini yükselten en önemli adımsa, devletin FARC'tan silah bırakmaları dışında ideolojik olarak herhangi bir talepte bulunmamış olmasıdır. Sürecin radikal demokratik potansiyelini yükselten diğer konular ise; 1) alt komisyon olarak "toplumsal cinsiyet" komisyonunun kurulması -ki bu komisyondan LGBTİ bireyleri ilgilendiren başlıklara da yer verilmiştir-, 2) diğer yabancı ülkelerden Komünist görüşleriyle tanınan kişilerin FARC'a danışmanlık yapmasına müsaade edilmesi, 3) Universidad Nacional (Ulusal Üniversite) bünyesinde öncelikli olarak mağdurların katıldığı halk forumlarının düzenlenmesi, bu forumlarda halkın talep ve görüşlerinin raporlanarak Havana'ya iletilmesi, 4) etnisiteye dair problemlerin çözülmesi için *Ethic Commission for Peace and Defense of Territorial Rights* adlı oluşuma konuyla ilgili lobi faaliyeti yürütme izni verilmesidir. (Segura ve Mechoulan, 2017, s. 15-17, s.30)

Müzakerelerin bitimiyle beraber taraflarca hazırlanan anlaşma metninin halk referandumuna sunulması aslında bu noktaya kadar radikal demokratik bir potansiyel

taşıyan sürecin paradoksunu başlatmıştır. Toplumsal antagonizmaların terör boyutuna ulaştığı bu toplumda, halka “Çatışmayı sona erdirmek, istikrarlı ve kalıcı bir barış inşa etmek için yapılan son anlaşmayı destekliyor musunuz?” sorusu sorulduğunda halkın cevabı “hayır” olmuştur. Sistemin daha da demokratikleşmesini öngören bu barış anlaşması, demokrasinin en temel aracı olan seçim yolu ile halka sorulduğunda cevap olumsuz olmuştur. Bu durum Mouffe ve Laclau’nun liberal demokrasinin paradoksuna ilişkin tartışmasını akla getirmektedir. Bireysel haklarını elde etmek isteyen FARC’a yani muhalif bir eşdeğerlik zincirine demokratik haklarının teslim edilmesi fikri, halk egemenliği tarafından reddedilmiştir. Öyleyse çıkan “hayır” kararına karşılık Devlet Başkanı Santos’un süreci durdurmadan devam ettiği düşüldüğünde bu tutum anti-demokratik bir tutum olarak mı değerlendirilmelidir?

Buradan eklemleme kavramına geri dönecek olursak Kolombiya örneğinde; eklemleyici pratiğin her zaman cinsiyet, kimlik, etnisite, coğrafya, ekonomi gibi nötr anlam yüklü kavramlarla tarif edilmeyebileceği görülmüştür. Bazı eklemleyici pratikler kendi alanı içinde bulunan kolektif kimliklere mazur görülemez özellikler verebilirler. Burada FARC’ın sistem içinde insanlarla dost-düşman yada “öteki”lik ilişkisi kurmasında narkotrafik de böyle bir eklemleyici pratik olmuştur. Özellikle çatışmanın seyri paramiliterler, devlet ve gerilla olarak sürerken bu pratik sürekli olarak tarafların değişmesine neden olmuş, FARC’ı sınırları tam çizilemeyen bir terör grubuna dönüştürmüştür. Hatta bu dönemde PCC ile olan yolları da ayrılmış dolayısı ile sosyalizm ideali FARC için eklemleyici bir söylem olmaktan uzaklaşmıştır. Özellikle koka bitkisi ekimi ve uyuşturucu ticareti dolayısı ile bu üç grup arasında özne konumları belirsizleşmiştir. Bu dönemde insanların sadece FARC tarafından değil başka gerilla grupları, devletin silahlı güçleri ya da paramiliterlerce mağdur edilmesi de negatif anlam yüklü başka kimliklerin oluşturulmasına sebep olmuştur. Örneğin bir gerilla entegrasyon kampında görüşülen, 10 yıl boyunca FARC içerisinde kalmış bir örgüt üyesi örgüte katılma sebebinin, kaçırılarak dağa çıkartılmış olan oğlunu aramak olduğunu söylemiştir. Bu kişi 10 yıl boyunca örgüte ait mühimmatı taşıyan kamyonlarda şoförlük yaptığını anlatmıştır. Burada konuşulan bir başka kişi örgüt içerisinde radyo spikeri olarak görev aldığını belirtmiş, köyünün paramiliterlerce bombalanması nedeniyle yapacak hiç bir işinin ve yaşayacak yerinin olmaması nedeniyle örgüte katıldığını ifade etmiştir. Buna benzer diğer örnekler de, Mouffe’un toplumsalı tarif ederken kullandığı radikal

olumsuzluğu ve belirsizliğini destekler niteliktedir. Fakat bu örneklerde her eklemlenmenin olumlu sonuç doğurmak zorunda olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kolombiya’da uyuşturucu ticaretine bağlı olarak doğan mafya kimliği toplumsal anlamda bir eklemlenme alanına işaret etse de olumsuz bir tezahürdür.

Bu tezde Kolombiya’da siyaset pratiklerine dair radikal demokratik analizin yapılmasında ise, anlaşma metninin içeriğine bakmak, kanun düzeyinde yapılan değişiklikleri incelemek ve konuyla ilgili yeni oluşturulmuş devlet kurumlarını incelemek kullanışlı görünmüştür.

Radikal demokratik stratejinin var olan liberal demokratik kurumları sönmülendirerek değil, aksine var olan kurumların derinden dönüştürülmesini, böylelikle eşitlik ilkesini olabildiğince fazla toplumsal ilişkiye yaymayı hedeflediği bilinmektedir. Kolombiya’da farklı taleplerin devlet tarafından kabul görmesini sağlayacak barış anlaşması taahhütleri de çıkarılan yeni kanunlar ve kurulan kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Mouffe bu dönüşüm durumunu “kurumlarla yüzleşme” olarak adlandırmaktadır (Mouffe, 2015, s.95) ve Kolombiya’da bu yüzleşmeyi gerçekleştirmek adına ciddi adımlar atıldığı görülmüştür. “*Transformacion*” yani dönüşüm ifadesi Kolombiya’daki çatışma sonrası sürecin adeta mottosu haline gelmiştir. Yasalardan, kamplara, dernek isimlerinden stratejik planlara kadar hemen her aşamada bu ifadeye yer verildiği görülmüştür. Bu konudaki argümanımız, dönüşüm kelimesinin sürekli tekrarlanması ile toplumdaki dönüşümün varlığına sürekli atıfta bulunmak ve bu şekilde bir toplumsal algının yönlendirildiğidir. Dolayısı ile dönüşüm sürecinin salt devlet içerisinde kalmaması, tüm halkın bilincine yayılması istenmiştir.

Kolombiya’daki barış sürecinin tüm konsepti şu sözlerle özetlenebilir; kırsal kalkınmanın desteklenmesi yolu ile kırsaldaki adaletsizliğin giderilmesi ve silah bırakmak şartıyla bu adaletsizlik için savaşılan terör grubunun politik sisteme dahil edilmesi. Fakat anlaşma sürecinin mağdurların haklarının gözetilmesini merkeze almasından dolayı radikal politik uygulamalara geçilmeden önce adalet sisteminin garanti altına alındığı görülmüştür. Buradan hareketle barış anlaşmasının üzerinde en çok konuşulan kurumu Geçiş Adalet Sistemi olmuştur. Bu sistemin incelikli bir şekilde uygulanması ya da uygulanmaması dost-düşman taraflarının yeniden belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Zira bu sistem barış sürecinin içindeki paradoksun en belirgin düzenlemesidir. Bu adalet sistemi bir

yandan savaş mağdurlarının haklarını teslim etmeyi ön görürken diğer yandan af kanunu terör suçlularını affedilerek bireysel haklarının teslim edilmesini öngörmektedir. Bu her iki yasal düzenlemenin de kurucu yasalarında özellikle insan haklarına yapılan atıfların ve uluslararası hukuka yapılan atıfların ön plana çıktığı görülmektedir. Savaş mağdurlarının haklarının korunduğu bu Barış İçin Özel Yargı Sistemi sadece gerillalara yönelik değil suça karışan devlet görevlilerini de açığa çıkaran bir kapsama sahiptir. Dolayısıyla bu sistemin adil uygulanması, bir yandan halkın istediği adalet kavramına vurgu yaparken, diğer yandan devletin kendi mekanizmasının da çatışma süreci içindeki hatalarını yargılamak açısından radikal demokratik stratejiyle uyumlu bir devlet mekanizması olarak tasarlanmıştır.

Savaş mağdurlarının haklarının ön plana çıktığı, antagonizmadan agonizme geçişin temel belirleyicilerinden olan yasa ise “af yasası”dır. Bu yasaya göre, silah teslim noktalarına gelerek teslim olan her örgüt mensubu bireysel olarak değerlendirilerek af kanunu çerçevesindeki suçları işlememiş olması halinde terör örgütü üyeliği gerekçesiyle yargılanmayacaktır. Anlaşmanın gerekliliği olarak çıkarılan af kanunu ve politik katılım başlığının analizi yapılırken, siyaset ortamının “*Onlar*”ın imha edilecek düşmanlar değil, fikirleri ile çarpıştığımız fakat o fikirleri savunma hakkını sorgulamadığımız birileri” (Mouffe, 2015c, s. 106) olarak düzenleme çabası içinde bulunduğu görülmüştür.

Politik katılım teması altında düşman politikasından hasım politikasını geçişi destekleyici açılımı ise iki kategoriye ayırarak düşünmek mümkündür. Bunlar, 1) FARC’ın siyasi katılımını destekleyen açılımlar yapmak, 2) muhalefet etme zeminini genişletmek. FARC’ın siyaset sahnesine rakiplerden biri olarak girişi özel olarak kendisine tanınan bir hakken, muhalefet hakkı ise ülkedeki tüm muhalif parti ve bağımsız gruplara iktidar partisiyle eşit haklara sahip hareket edebilme kabiliyeti getirmiştir. Örgüt böylelikle adında bir değişiklik dahi yapmadan (sadece açılımdaki kelimeleri değiştirerek - “*Fuerza Alternativa Revolucionaria del Común*”, Alternatif Devrimci Güç) aynı adla bir parti olarak siyaset hayatına başlamıştır. Parti olarak FARC’ı oluşturan yönetiminin ekseriyetine örgüt sekreteryasındaki üst düzey görevliler atanmıştır. Bu anlamıyla FARC hareketi sadece politikasındaki yönünü silahlardan kanunlara çevirmek yöntemi ile sisteme dahil olmuştur. Kolombiya’daki bu anlaşma sürecini daha önceki tecrübelerden ve diğer dünya tecrübelerinden sıyrarak ön plana çıkaran ve radikal demokratik

potansiyelini güçlendiren başka bir gelişme de FARC'ın en az 2 seçim dönemi boyunca sisteme katılımını garanti altına almasıdır. FARC barış anlaşmasının gereklilikleri çerçevesinde yeterli oyu alamasa dahi Kolombiya Ulusal Kongresinde (seçilmiş milletvekili haklarının tamamına sahip) 10 milletvekili bulundurma hakkına sahip olmuştur.

Bu iki temel açılım, referandum sürecinde “hayır” oyu kampanyasında “adalet” teması üzerinden en çok ele alınan konular olmuştur. Oysaki yine bu iki temel açılım, Kolombiya'nın antagonizmalarla dolu siyasal geçmişinden gelen radikal demokratik dönüşüm potansiyelini gerçeğe dönüştürecek türde açılımlardır. Fakat aynı zamanda siyaset pratiklerine dair bu yasal düzenlemeler toplumdaki düşmanın parlamentoya kabul edilmesi gerekçesi ile yeni bir toplumsal bölünmeye sebep olmuştur.

Siyasal olanla ilgili çıkarımlarda bulunurken Kolombiya tarihinin sürekli farklılaşan özne konumlarına ve antagonizmalarla dolu kapanımsız yapısına yapılan vurgu aslında Kolombiya'nın bugünkü yapısını açıklarken de kullanılabilir. Barış sürecinin başlamasından bir önceki dönem Uribe Hükümetinde Savunma Bakanlığı yapan Santos'un en sert operasyon emirlerini verirken, barış sürecinde şiddeti fikirleri savunmanın bir yolu olarak görmediğini vurgulaması içinde bulunduğu muhafazakar elit tabakada da bölünmelere sebep olmuştur. Referandum döneminde “hayır” kampanyası savunucusu olan “Uribe”, özellikle şehirli kesimi “Santosçular” ve “Uribeciler olarak ikiye ayırmıştır. (Matanock ve García-Sánchez, 2018, s.155-156) Hatta bu referandum kampanyası esnasında sanki kişiler bir siyasetçi olarak Santos ya da Uribe'yi oyluyormuş gibi bir seçim atmosferi oluşmuştur. Çıkan sonuca bakıldığında ise insanları bu aşamada demokrasi söyleminden çok popülizm etkilemiş görünmektedir. Diğer yandan Santos'un sürecin devam etmesi için gösterdiği çaba ise halkın sağ duyusunu kazanmaya çalışmak yerine uluslararası bir saygınlık kazanmayı öncelemiş ve nihayetinde Nobel Barış Ödülünü kazanmasını sağlamıştır. Santos'un bu tutumu da “evet” kampanyasının kazanamama sebepleri arasında gösterilmektedir. (Segura ve Mechoulan, 2017, s.30) Bu dönemde yaşanan elit ayrışması bu kez dost-düşman ayrışmasının sağ kanatta yaşandığını göstermiştir.

Referandumda çıkan sonucun da ötesinde halk bir kez daha demokratik hakkını kullandığında yine sürece dair olumsuz bir görüş bildirmiştir. 7 Ağustos 2018 tarihinde

Devlet Eski Başkanı Santos'tan sonra Devlet Başkanı olarak Álvaro Uribe'nin desteklediği, referandum sürecinde “hayır” kanadında yer aldığı bilinen, sağ koalisyonun adayı Iván Duque seçilmiştir. Halk bu seçimi ile bir kez daha demokrasinin paradoksunu Kolombiya'ya yaşatmış ve toplumsal kapanmaya müsait olmayan doğasını bir kez daha göstermiştir. Referandum süreci ile başlayarak Başkanlık seçimleri ile devam eden bu elit ayrımında Schmitt'yen bir dost-düşman ilişkisiyle taraflar en uç yoğunluk derecesi ile birbirinden ayırmışlardır ve bugün hala barış yanlıları ve barış karşıtları olarak bu pozisyonlarını korumaktadırlar. Bu bölünme Kolombiya sağının kendi içinde ciddi bir antagonizma ortamı yaratmıştır. Dolayısıyla referandum ve genel seçimlerin sonuçları birleştirildiğinde “demokrasi” ile “hasım politikasının” arasında da liberal demokraside var olan paradoksa benzer bir paradoks olduğu Kolombiya örneğinde görülmüştür.

Özetle, hasım politikasına geçilmesi ve radikal bir dönüşümün yaşanması adına atılan adımlar için “*Siyaset halihazırda var olan çıkarların basitçe kayda geçirilmesinden ibaret değildir, siyasal öznelerin oluşumunda hayati rol oynar.*” (Laclau ve Mouffe, 2017, s.21) ifadesini hatırlamak anlamlı olacaktır. Yapılan her siyaset hamlesinin özne konumlarını tekrar tekrar belirleyerek toplumun kapanımsızlığına yardımcı olması nedeniyle ülke içindeki radikal demokratik potansiyel zayıf görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abers, R. (2001). "Practicing Radical Democracy, Lessons from Brazil." *disP-The Planning Review*, 37, 32-38.
- Adaklı, G. (2001). "Post-Marksizmin Kuramsal ve Siyasal Açmazları." *Praksis Dergi*, 1, 13-32
- Akın, İ. O. (2011). *A systematic critique of formal democracy in light of radical democracy: Towards re-politization of the people*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Albertus, M. (2010). *Democracy and the Threat of Redistribution in Latin America*. Department of Political Science, Stanford University.
- Ayala, A. Y. (2012). *Sustainable Peace in Colombia: Case Study of the Pastrana and Uribe Administrations*. Master of Arts Thesis, American University.
- Barmeyer, N. (2003). The Guerrilla Movement as a Project: An Assessment of Community Involvement in the EZLN. *Latin American Perspectives*, 30(1), 122–138.
- Baysal, B. (2017). *Constructing Security In Colombia: The Case Of Farc*. Doctor Of Philosophy Thesis, İhsan Doğramacı Bilkent University.
- Beittel, J. S. (2015). *Peace Talks in Colombia*. Congressional Research Service. <https://fas.org/sgp/crs/row/R42982.pdf>
- Botero, F., (2011). *Partidos y Elecciones En Colombia*. Universidad de Los Andes Facultad de Ciencias Sociales- Departamento de Ciencia Política. Bogota.
- Carmona Sanchez, L. A. (2015). "Critique of democracy within the framework of the peace talks between the Colombian government and the FARC -EP." *CIUDAD PAZ-ANDO*, 8(1), 180–192.
- Cartmill, H. A. (2018), *Peacebuilding and governance in a post-conflict society: A comparative analysis of Northern Ireland and Colombia*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Namık Kemal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Chacon, M., Robinson, J. a., Torvik, R. (2011). "When is Democracy an Equilibrium? Theory and Evidence from Colombia's La Violencia." *Journal of Conflict Resolution, Peace Science Society (International)*, Vol. 55 (3), 366-396.
- Christian, C. M. (2018), *Narco-terrorism in colombia: Exploring the links between organized crime and terrorism (2000-2012)*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Polis Akademisi Başkanlığı / Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Conway, J., & Singh, J. (2011). "Radical democracy in global perspective: Notes from the pluriverse." *Third World Quarterly*, 32(4), 689–706.

- Carlin, R. E., McCoy, J. L., Subotic, J. (2016). *Legitimacy Deficits in Colombia's Peace Talks: Elites, Trust, and Support for Transitional Justice*. Institute of International Education, Georgia State University.
- Chernick, M. (2009). "The FARC At The Negotiating Table." İçinde V. Bouvier (Ed.), *Colombia: Building Peace In a Time Of War* (pp. 65–95). Washington D.C.: US Institute Of Peace.
- Çalışır, H. (2019). *Kolombiya-Farc Barış Süreci: Bir Çatışma Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji* (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı
- Edward, G. K. (2009). *Guerrillas Today, What Tomorrow: Transformation of Guerrilla Movements*. Master of Art Thesis, University of California.
- Eventon, R. (2016). "War and Democracy in Colombia." *NACLA Report on the Americas*, 48(4), 303–306.
- Eubank, W. L., & Weinberg, L. (1994). "Does Democracy Encourage Terrorism?" *Terrorism and Political Violence*, 6(4), 417–435.
- Fahriye, Ü. (2007). Radikal demokrasi : "Liberalizm mi, demokrasi mi? Evet, lütfen !" *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34, 313–336.
- Garcia-Godos, J., & Andreas, K. (2010). "Transitional Justice and Victims' Rights before the End of a Conflict: The Unusual Case of Colombia." *Journal of Latin American Studies*, 42(3), 487–516.
- García-Herreros, N. F. (2016). "Courts, Democracy, and Constitutional Change in Colombia and Venezuela." The New School For Social Research.
- Geras, N. (1987) "Post-marxism?." *New Left Review*, 163.1 (1987): 40-82.
- Gilbreth, C., & Otero, G. (2001). Democratization in Mexico: The Zapatista Uprising and Civil Society. *Latin American Perspectives*, 28(4), 7–29.
- Grisaffi, T. (2013). "“All Of Us Are Presidents”: Radical democracy and citizenship in the Chapare Province, Bolivia." *Critique of Anthropology*, 33(1), 47–65.
- Granados Gonzales, F. (2016). Reflexión sobre la posibilidad del posconflicto en Colombia. *Cuadernos De Filosofía Latinoamerica*, 37(114), 187–201.
- Gomez-Suarez, A., & Newman, J. (2013). "Safeguarding political guarantees in the Colombian peace process: Have Santos and FARC learnt the lessons from the past?" *Third World Quarterly*, 34(5), 819–837.
- Gonzalez, E. F., (2004). *The Colombian conflict in historical perspective*, (iç.) Accord Colombia's Peace Processes, London, Conciliation Resources
- Guillermo Duque Silva, & Ramírez, J. C. (2016). "Colombia ¿hacia una democracia radical? La "democracia ampliada" y la participación política de las FARC".

http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2016/DIEEEO124-2016_Colombia_FARC_Duque_Cadauid.pdf

- Gültekin, M. (1999). *Questioning radical democracy: Class politics, identity politics and the possibility of socialist practice*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Harilal, K. N. (2015). "Building Democracy in Colombia : Some Observations in the Light of the Kerala Experience." *Social Scientist*, 43(11), 49–64.
- Hawkins, K. A. (2016). "Chavismo, Liberal Democracy, and Radical Democracy." *Annual Review of Political Science*, 19(1), 311–329.
- Hataway, B. (2015). "The FARC's Drug Trafficking as Political Crime : Determining the Success of Colombia's Peace Talks". *North Carolina Journal of Internatinal Law*, 41(1), 163–188.
- Harnecker, M. (1988). *Colombia: Combinación De Todas Las Formas De Lucha*. Biblioteca Popular. Cuba
- Higuita, O. (2014). "Los diálogos de La Habana y las perspectivas de una paz duradera en Colombia." *El Ágora USB*, 14(2), 487–515.
- Hobsbawm, E. (1983). *"Rebeldes Primitivos Estudio Sobre Las Formas Arcaicas De Los Movimientos Sociales En Los Siglos XII y XX*. Ariel. 3. Baskı. Barcelona.
- Howarth, D. (2004). Hegemony, Political Subjectivity, and Radical Democracy. In Laclau. *A Critical Reader*, 256–276.
- Hughes, E. (Ed.). (2013). *"Kolombiya'da Siyasal Şiddet ve Henüz Olgunlaşmayan Barış Süreci"*. Democratic Progress Institute.
- Interactive, N., Policy, F. (2017). "Democracy in Latin America: Alive but Not Well." *Washingtonpost.Newsweek Interactive*, (146), 22–28.
- Joan Gray, V. (2016). "The New Research on Civil Wars : Does It Help Us Understand the Colombian Conflict ?", *Latin American Politics and Society*, 50(3), 63–91.
- Kahraman, S. G. (2004). *Radikal demokrasi ve vatandaşlık: Liberal ve komunitaryan yaklaşımlarla bir karşılaştırma*. Yüksek Lisan Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Karaaslan, E. (2015). *Chantal Mouffe ve liberal siyaset teorisinin demokratik eleştirisi*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi.
- Kanatlı, M. (2014). "Chantal Mouffe'un radikal demokrasi projesi üzerine bir değerlendirme". *Türkiye Akademi Dergisi*, 1(2), 115-135.
- Laclau, E., Mouffe, C. (2017). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. (A. Kardam Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laclau, E. (2013). *Popülist Akıl Üzerine*. (N. B. Çelik Çev., Ed.). Ankara: Etos Yayınları.

- Laura, G. G. (2016). *Opposition at The Margins The Erosion of Democracy in Latin America*. University of Notre Dame.
- Lee, C. (2012). The FARC and the Colombian Left. *Latin American Perspectives*, 39(1), 28–42.
- Learn About The Peace Process In Colombia, (2016). Kolombiya Devlet Başkanlığı Resmi Sitesi, Elektronik Arşivi, <http://www.altocomisionadoparalapaz.gov.co/herramientas/Paginas/Todo-lo-que-necesita-saber-sobre-el-proceso-de-paz.aspx>
- Leongomez, E. P., (2011) “Las Farc (1949-2011): De Guerrilla Campesina A Máquina De Guerra”. *Grupo Editorial Norma*. Bogota
- Luz, M. I. (2008). From the ¡Ya Basta! to the Caracoles : Zapatista Mobilization under Transitional Conditions. *American Journal of Sociology*, 113(5), 1316–1350.
- Maria, L. B., Rodrigo A., G. F. R., & Tarapues, D. (2012). Terrorism and anti-terrorism in South America with a special consideration of Argentina, Chile and Colombia. *Porto Alegre*, 4(1), 46–74.
- Matanock, A. M., Garbiras-Díaz, N. (2018). “Considering concessions: A survey experiment on the Colombian peace process.” *Conflict Management and Peace Science*, 35(6), 637–655
- Mouffe, C. (2000). “Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?” *Political Science Series*, (72), 1–17.
- Mouffe, C., Holdengraber, P. (2017). *Radical Democracy : Modern or Postmodern*. *Social Text*, (21), 31–45.
- Mouffe, C. (2008). *Siyasetin Dönüşü*. (çev. Fahri Bakırcı, Ali Çolak). Ankara: Epos Yayınları.
- Mouffe, C. (2000). *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?* *Political Science Series*, (72), 1–17.
- Mouffe C. (2015c). *Demokratik Paradoks*. (çev. A.Cevdet Aşkın). Ankara: Epos Yayınları, 2015.
- Mouffe, C. (2015). *Dünyayı Politik Düşünmek*. (çev. Murat Bozluolcay). İstanbul: İletişim Yayınları
- Mouffe, C. (2015b). *Siyasal Üzerine*. (çev. Mehmet Ratip). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mueller, L. (2013). *Radical Bolivia? A Discourse Analysis of Bolivia’s Indigenous Democracy*. American University.
- Munck, G. L. (2015). Building democracy... Which democracy? Ideology and models of democracy in post-transition Latin America. *Government and Opposition*, 50(3), 364–393.

- Nash, J. (1997). The Fiesta of the Word: The Zapatista Uprising and Radical Democracy in Mexico. *American Anthropologist*, 99(2), 261–274.
- Offstien, N. (2003). An Historical Review and Analysis of Colombian Guerrilla Movements: FARC, ELN, and EPL. *Desarrollo Y Sociedad*, 52, 99–142.
- Olivier, B. (2014). Signs of Radical Democracy? Deleuze, Badiou, Rancière and Tahrir Square, 2011. *Theoria*, 61(139), 1–21.
- Ospina Ovalle, C. A. (2017). Was FARC militarily defeated? *Small Wars and Insurgencies*, 28(3), 524–545. <https://doi.org/10.1080/09592318.2017.1307613>
- Ospina Ovalle, C. A. (2012). *A La Cima Sobre Los Hombros Del Diablo: Narrativa histórica de como las FARC alcanzaron su máximo desarrollo y se convirtieron en la mayor amenaza en Colombia*. Editorial Académica Española.
- Ospina, W. (2016). *Pa Que Se Acabe La Vaina*. Planeta, 3. Baskı, Bogota
- Otis, J. (2014). *The FARC and Colombia's Illegal Drug Trade*. Wilson Center Latin American Program. http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Otis_FARCDrugTrade2014.pdf
- Pataquiva, G., Nicolas, G. (2009). *Las Farc, Su Origen Y Evolución*. UNISCI Discussion Papers. Madrid. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=76711407010%0ACómo>
- Postero, N. (2010). The Struggle To Create A Radical Democracy In Bolivia. *Latin American Research Review*, 45, 59-78.
- Rasmussen, A. (2016). “Democracy, Dignity, Destiny: Inclusion in Post-Conflict Colombia.” *The Perdee Periodical*, 1(2), 139–151.
- Rojas, J. C. (2016). “Etapas del conflicto armado en Colombia: hacia el posconflicto.” *Latinoamérica. Revista de Estudios Latinoamericanos*, 62, 227–257.
- Sancar, S. (2008) *İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge.
- Sancho Larrañaga, R. (2003). “Guerrilla y terrorismo en Colombia y España : ELN y ETA.” *Colección HEXDOC*.
- Segura, R., Mechoulan, D. (2017). “Made in Havana: How Colombia and the FARC Decided to End the War.” *SSRN Electronic Journal*.
- Wood, E.M. (2011) *Sınıftan Kaçış, Yeni “Hakiki” Sosyalizm* (2. Basım). İstanbul: Yordam
- Trevor Purvis, Alan Hunt, “Söylem, İdeoloji”, (çev. Simten Coşar), *Moment Dergi*, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s.9-36. 24 – S.11
- Üstüner, F. (2007) *Radikal Demokrasi: “Liberlizm mi, demokrasi mi? Evet lütfen!”* *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34 (Aralık), s. 313-336

Ya Basta! Colombia: Memorias de Guerra y Dignidad (2013), *Grupo de Memoria Historica*. Bogota: Imprenta Nacional.

İnternet Kaynakları

<http://www.altocomisionadoparalapaz.gov.co/procesos-y-conversaciones/Documentos%20compartidos/24-11-2016NuevoAcuerdoFinal.pdf>

(Erişim tarihi 5 Eylül 2019)

<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2016/santos/facts/> Erişim Tarihi, 6 Eylül 2019

<https://colombia.unmissions.org/en/documents> Erişim tarihi 2 Eylül 2019

<http://www.altocomisionadoparalapaz.gov.co/Paginas/home.aspx> Erişim tarihi 2 Eylül 2019

<http://www.cedema.org/ver.php?id=4415> Erişim tarihi 2 Eylül 2019

<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1994/06/23/colombian-president-elect-accused-of-taking-cocaine-cartels-funds/7bf5f66a-7983-44c3-ba32-967897e4ebc2/?noredirect=on> Erişim tarihi 01 Eylül 2019

<http://www.secretariasenado.gov.co/index.php/constitucion-politica> Erişim tarihi 10 Eylül 2019

<https://www.eltiempo.com/politica/proceso-de-paz/sergio-jaramillo-explica-como-se-logro-la-paz-con-las-farc-247388> Erişim tarihi 2 Eylül 2019

<https://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-12170077> Erişim tarihi 2 Eylül 2019

<https://www.eltiempo.com/politica/proceso-de-paz/sergio-jaramillo-explica-como-se-logro-la-paz-con-las-farc-247388>) Erişim tarihi 2 Eylül 2019

<https://www.semana.com/nacion/articulo/las-claves-del-nuevo-estatuto-de-la-oposicion/524567>) Erişim tarihi 2 Eylül 2019